

MAGYAR DRÁMAÍRÓK
19. SZÁZAD
I

BOLYAI FARKAS
(1775–1836)

A PÁRISI PER

EGY ÉRZÉKENY JÁTÉK¹
ÖT FELVONÁSOKBAN
1818

¹ szentimentalizmus.

KEGYES OLVASÓ!

Amidőn annyi alkalmatlankodó dicséret-koldusok közt méltán félhetek, hogy megszólításomra nem is figyelmeznék; ilyen kis ajtót is tartózkodva nyitok: nehogy a Hazát szólítván meg, mint az öt szomorújáték egyébaránt szerfelett alázatos írója, hat lónak való kaput nyissak; mint megannyi Pegazusokkal az örökkévalóságnak egére törve; annyival is inkább, hogy méltán félhetek, hogy ez mind rosszaságra, mind talám valamely becsére nézve is, hatodiknak számlálódnék.

Mert 1. Azon öt darabban is; amint látszik, ha nem írná is az auctor, nem járt elég reszelő: én is ezt csak egyszer néztem által; mivel rész szerint örömebb megünnélni, mint több-több hibákat látni vissza; rész szerint tapasztaltam, hogy igazítva sokszor még ront az ember magán fellyül dolgozva; jöjjenek a napfényre, mint a természetbe burján virág, ha önként teremnek, egyik se praetendálván, hogy ötöt szakasszák.

2-do. Azon egyformaság helyett, ami azokba van; félek hogy ebbe a különbözőség lesz igen nagy.

3-cio. Ebbe is hosszú és igen tanító dialógusok vannak.

4-to. Ebbe is akármelyik szól, igen hallik az auctor hangja.

5-to. Ha azokba a képzelődés többnyire annyira buján terem; mintha a szerző azt vélte volna, hogy az ételnek jó ízére elég a só, fűszert marékkal vetni, és hogy a sok gyöngy a rútat is megszépíti, s nem vette volna észébe, hogy a sok szépség a szépből még eltakar: ebbe a futó tolluból sok igen hígan folyt.

6-to. Ha szinte én könnyebbhez fogtam is ezzel, mert a tragédia bajosabb: egyaránt nem bírták vállaink; noha egyáltalában minden efféle munka, ha csak nem éppen rendkívül való, hasonlíthatatlan egy olyas tudományba valamely olyas elrejtett igazságnak kereséséhez; s onnan van, hogy ehhez olyan kevesen fognak, s mi legiot főmálunk.

7-mo. Az előljáró beszédnek alája írok: s nevemet én se teszem ki; és igen jól értém azt is, mennyire seníroz, ami keveset olvas az ember; amidőn vagy azt, ami különben is jőne, mint éppen odavaló, vissza kell taszítani, vagy azután meglátva másba, ki kell vonni, ha a szerző nem tolvaj akar lenni.

Jól tudom, hogy amennyi nagy munka van, talám mindenkinek ott a neve: abból mi következik? Legfeljebb az, hogy sem azon író öt darabja, sem ez az enyim nem annak indultak, s hihetőképpen egy sorsok lesz. Azért azon író is, amit az előljáró beszédébe említett csónakja el nem bírt, ha messzebb akar menni, tegye hajóra, amely névvel indul Indiára.

8-vo. Szerencsétlen felebarátai iránt való emberi érzésébe annyira részt veszek, hogy magam is ezen munkácskának nyereségéből, azoknak, akik szabad ég alatt várják a csikorgó telet, sorsoknak enyhítésére fordítani fogok. Ilyen kevéssel most többre nem mehetek. Ha minden író egy-egy kapitálist hagyna a koldulás megszüntetésére; úgy kívánni lehetne az íróknak szaporodását; s ők is munkájoknak legalább ha nemes hasznát tudnák, s minden becsületes ember a célra nézve örömebb venné.

De vajha a nagyok is az ő kedveseiknek emlékezetoszlopúl olyan kapitálisokat hagynának! hogy az egész esztendőbe ne menne az égre panasz a gazdag testvérek mostohasága ellen; századokon által esztendőnként keresné odafenn, háládatos szívekből az áldás. Sőt vajha sok elmúló haszontalan fényt ilyen főmán tennének hasznoson állandóvá! Tündöklöttek-é valaha szebben egy királyi lakodalomba is a briliántok; mint azon könnyeknek ezerei, melyeket a F.

Császárné a pompa, költségével vett meg? - Vajha többen indulnának a tengerekből ilyen gyöngyöket gyűjteni, amelyeket egy földnek Felséges Asszonya legfényesebb lakodalmi ékeségének tartott!

9-o. Az is úgy látszik, a régi famíliákkal nem eléggé lévén esmeretes, sokakat kihagyott: engemet is egy francia genealógiáknak tudósa hibáztathatna.

Különösen pedig ezen munkácskára nézve ezeket jegyzem meg.

1-ben. Hogy a matériája igaz; a Párisi Akták² közt találhatik. Lásd Klugét.

2-szor. Hosszú; de ha talán játszanák, el lehetne okosan hagyni belőle.

3-szor. Hogy a *Lenni vagy nem lenni* önként van követve a III-dik felvonás elein; és hogy követtem, azt is azon anglus példáján³ tettem, aki a *Nyomtattatni*-val követte. Az öt Sz-Játék írója is így követte a Horatius *Justum et tenacemjé*⁴ a II-dikba pag. 73. úgy tetszik ennek a rendnek: *sem a szén hajfürtek setéttsége szélén gyulladó hajnal*, utána mindjárt azon rend helyett, ami ott van, inkább ezt tettem volna: *sem a mennyből harmatozó két csillag*...

4-szer. Ha nem akarnám minden szónak, amely valamely felebarátot, anélkül hogy gyógyítaná, sebesíthet, elvenni fullánkját, szükség felett volna említeni, hogy természet szerint egy nem se maga gyalázódik, hanem a hibái íratnak le, hogy ezzel is többször látván, annál inkább kerüljük, sokakan foganatosabb lévén a hiba gyalázása, mint a jónak dicsérése, inkább félvén talán rútak, mint szeretjük szépek lenni.

Léány, feleség, anya! a nemlétel titkos végzetetlenéből, a látható lételre három kedves lépcső, melyeken az örökkévalóság forrása kifoly - az első, egy tapasztható angyal, elevenítője a földi teremtsnek, virága és fűszere - Feleség és férj! az Isten képébe világosság és árnyék. - Anya! Felséges szent név! Egy szebb titulus, fontosabb hivatal nincs. Micsoda ordo ékesíthet szebben egy mejjét, mint egy kis angyal az ő ege mezején repesve a nektárforrás körül? Mikor egy virágzó csecsemő onnan mosolyog fel, s az igaz anyai szeretetnek tekintete szembejő; valami mennyei van abba a mágnesi egybetalálkozásba; egy a fogadott anyával elveszett szép tünemény. - S melyik hivatal fontosabb? Az első harmada a felnőtt embernek az anyának keze alatt van; s abba az ő szeretetének meleg tavaszába csíráznak, aszerint, amint az okosságnak napfénye süt vagy nem, a világosságnak avagy setéttségnek plántái; ott erednek. Titus és a Nérók - s ott rengettetik a világnak sorsa...

Hát egy tisztos nagyanya mely dicsőséggel száll le! Mint a teli hold, midőn az éjszakán által vezérelt tündöklő serge harmatot hullatva kíséri.

Egy tanító, aki mint világosság, a setéttségbe úgy menve elől az örök napfényre vezérel... Az egyenes bíró, akinek a földön a maga mérőserpenyőjét adta kezébe az Isten; egy prókátor, aki az igazság mellett híven harcol, az ártatlanságnak védelmező vitéze... egy doktor, aki az ő szenvedő felebarátaiért feláldozza egész életét végig jajgatások közt tölteni, hogy azokat apassza - mely szent nevek! Ah! Csak akármelyik amennyivel szentebb, annál inkább megfertézhető a mocsok által.

² nem sikerült azonosítani.

³ Az Erdélyi Múzeum VI. füzetében (1817) Szentkúti Sándor fordította R. Jago művét (*Hamlet monológjának paródiája*), mely a *Lenni vagy nem lenni*-t a szerző gyötrelmeire teszi át.

⁴ Horatius *Carmina* III-3.

Egyébaránt itt a szerző semmit inkább ki nem csúfol, a poétát, mégpedig úgy, hogy mikor úgy elfelejti magát, hogy azzá lesz, több helyeken saját magát megtalálja benne, hazudni se magának, se másnak senkinek való kedvezésből nem akart.

A magnetizmust (amelynek titkaiból a jövőidők többet is fejthetnek ki, mint gondolnók) nem magát illeti tulajdonképpen a beszéd, noha valósággal úgy jön ki; hanem a vele esett sok sarlatánkodást.

5-ör. Még tettem volna hozzá egy vagy két valósabb és szerelemmel meg nem hígított trágédiát egy próbára; de rész szerint az említett cél és az a viszketegség, hogy minél előbb halljam meg én is gyaláztatásomat, siettettek, rész szerint a nyomtatás költsége tartóztatott. 1817.

SZEMÉLYEK

DENGLOS, *egy gazdag banquier*
CHARLOTTE de la ROCHE, *a felesége*
HENRIETTE, *a leányok*
AMÁLIA, *ennek frajja*
LOUIS, *a tanítója*
GRÓF BERNÁRD, *a kérője*
ANDRÉ, *a szakács*
LUCAS, *a gróf legénye*
GEORGE, *tizenkét esztendő, a gróf testvérnénje fia*
AMADÉ, *kereskedő, Louis-nak utazásból érkezett barátja*
CHRISIPPE, *a gróf barátja, azután plenipotenciáriussá*
JEÁN, *egy kereskedő*
BOMBAST,
COURTE, *doktorok*
JACQUES,
PIERRE,
BLAISE,
HILAIRE, *prókátorok*
MARCLOS,
DARNOT,
CARDAN, *bírák*

Azonkívül tanácsbéliek az előlülölével együtt

ELSŐ FELVONÁS

ELSŐ JELENÉS

GRÓF BERNÁRD

egyedül, homlokát tollút tartó jobb kezére támasztva, bal keze egy pikszisen: előtte az asztalon kalamáris, papiros, bor, pálinka, ibrik, findzsa; a feje felett egy génius hozva borostyánkoszorút, olvas egy írást, s leteszi. Igen józan tapasztja a haját, egészen simán marad az embernek; bár mint valami tövisdisznó tüskéi úgy állának! Egy kis pokoli lángszín kell reá *tölt bort, s felveszi a poharat.* Helikoni szent kútfő! Adj olajat a génie mécsére: hogy lángoljon a káosz sötétségébe, s rémítő csudák táncoljanak körül. *Iszik.* Mennyei múzsa! Mely bájoló mosolygással szállasz le a te éteredből! Te, szerelem nélkül élni nem tudó istenasszony! Halhatatlan, mindig halandókkal szerelmeskedő! Fogadj engemet most férjednek, Shakespearnak bús özvegye! Egy kegyes pillantásodra megdühödöm, s nemkülönben nyargalok odafenn az ezüsttel habzó téjfolyamat partjain, mint egy veszett eb, mely tajtékjával jegyzi irtóztató útját a földön... Hol vagyok? Boszorkányozó csudatévő cseppek! Tüzes golyóbisok kergetik egymást ereimbe... a génie-k ezektől részegen okádták teli a világot... Te vagy? *Terjeszti karjait.* Idvez légy, mennyei szerelmesem! Annyi ezer közül engem néztél ki olyan hatalmasnak, akinek rettenetes szava elhallják az örökkévalóságnak vidékeire... Kegyesen mosolyogsz le fellegedről, nyújtva le a vad természetnek minden virágaiból s burjánaiból elegy font koszorút... *Néz fel.* De vajon melyik a kilenc közül? Nem lehet tudni, míg a halhatatlanságra születendő csecsemő ki nem mász... talám az ábrázatból? *Tükörbe néz.* Ha nem tudnám, hogy magam vagyok, elfutnék; rettenetes a poéta az ő dühösségébe *Felteszi a koszorút, s szomorúan néz tükörbe.* Csak te maradsz meg az ájerbe hervadhatatlan. Mikor a nyüvek alólad ezt a felséges koponyát kieszik; amelybe most az egész világ benne van, az egész tenger benne hánykódik, az üstökös csillagok tízezer esztendő útjokat eltévesztik irtóztató ürességbe... s ahol most akkora széráfimok repülnek, mint egy cethal, majd egy kis pondró palotája lesz; s mindazon vad természet bodzáinak melynek magvaival teli vólt, rajta zöldellenek...

MÁSODIK JELENÉS

George egy könyvcsomóval az oskolából és a gróf.

BERNÁRD.

Nagy reménységű kisöcsém! Idvez légy! Mit tanultatok ma? *Nézi kioldva a csomót.* Ah! Horatius dicsőülő hajdoni kedvence a múzsáknak! Szinte kétezer esztendő, s olyan zöld a babérja! Sőt, mint a muha egy oszlopon, annál zöldébb, minél régibb... Kedves gyermekei az ő koszorújának homlokának! Játszottál-e ma velek?

- GEORGE. Nem játszottam ma, édes bácsi! A gyermekek mind tanultak, mind ezzel az ódával kínlódtam; hogy az ördög vitte volna el, semmit sem értettem belőle: azután egy kis áritmetikát tanítottak, csak abból értettem valamit...
- BERNÁRD. Pogány! Meg ne fertéztess ilyen átkokkal ajakidat; hogy valamelyik múzsa meghallja, s békává változtasson... hogy mered a mennyei kecsék bájoló vendégségébe azokat a száraz tetemeket hozni fel? Melyekről a nyüvek szüntelen rágják le azt a húst, mellyel az észláng öltözteti... A tudomány a földön jármot húzó, nem a szárnyas állatoknak való; akármilyen erős tudós is csak egy erős bihal; s akármilyen poéta, ha egy muslica is, felibe repülhet; s hidd el! A tudomány olyan a génie-nek, minél nagyobbá teszi a testet, csak a szárnyakat nehezíti; márhogy a te gyermeki génie-dhez alkalmaztassam: gondold az immiti muslica szárnyára egy bihaltestet; mely nyomorult valóság! Amit nem annyira szárnya bihalnak, mint bihalas szárnyaknak lehet mondani... az egek őrizzenek, hogy a természet műhelyéből kirepült levegői lakos iszapba heveredjék... mikor az oskolába koponyáikat töltő társaid azon durva földi mértékbe lenyomnak; mosolyog előre is azon téged váró fellegekről, ahová a te könnyűséged fog emelni... a te agyad nem arra való, hogy mint egy tékába, polcokra bérakják a föliántokat, melyek elvegyék a vakszemeid halmain zöldellendő babér gyökereinek helyét; hanem hogy annak felséges ürességéből teljék a téka, és a jövő századok tisztos molyai hízzanak... Jövel azért *nyitja Horatiust*, hogy azon testhez, amelyet az oskolába kaptál, végy egy kis lelket... mit tanultatok ma?
- GEORGE. Repetáltunk valamit Virgiliusból is.
- BERNÁRD. Mit?
- GEORGE. *Formosum pastor Coridon ardebat...*⁵
- BERNÁRD. A szépmesterségek aranyidejébe a fantázia kimerevítve a természetnek örömtengerét, a fenekén szárazon maradt csudákra talált. Ilyen szépség *Nec Tenerum Lycidam mirabere*.⁶
- GEORGE. Azt is tanultuk.
- BERNÁRD. Olyan poétai érzés, amelyre egy köz becsületes ember, aki együtt borzad a természettel, nem juthat... Néked is alattabb kell kezdeni *kinyitja Horatiust*, melyik ódát tanultátok közelebből?
- GEORGE. *Donec gratus eram tibi*.⁷
- BERNÁRD. megkapva. Brávó! Éppen jó *odanyújtja*. Olvasd! De érzéssel.
- GEORGE. *fagyosan*. Donec gratus eram tibi.

⁵ Vergilius *II. Eclogája* kezdetének eltorzított alakja.

⁶ Horatius *Carmina* I. 14. 19.

⁷ Horatius *Carmina* III. 9.

- BERNÁRD. Olyan fagyasan? Nem érzed milyen szép aranszók a tiszta arany-időből... *Donec!* Milyen felséges! Hány más szón nem kezdhetne volna? De a múzsa mintegy tündér, mikor megcsapja a génie száját vesszejével, a forrás legelőbb ezen buzgó cseppel fakadt ki. No! Már a mi nyelvünkön.
- GEORGE. Míg kedves valék néked.
- BERNÁRD. Igen köszök; az a nyelv, amelyet az anyádtól tanultál. *Míg kedvenced voltam.* De tovább! Mert a leszakadó víz az ájerbe nem maradhat.
- GEORGE. *Nec quisquam potior brachia candidae cervici iuvenis dabat.*⁸
- BERNÁRD. Értsed meg jól! Hová tudott hágni a *Donec*-ről, arról a doroncsról felreppent pacsirta hogy trilláz a mennyei boltozat körül; melyen az ajtót kereső ujjak; mint valami plánéták, úgy bujdosnak... Hogy mondanád a mi nyelvünkön?
- GEORGE. A szókat tudom, de mégsem értem, mi az, hogy a karját a nyakának adja.
- BERNÁRD. Áh! Áh! A szépet nem is érteni, érezni kell; messze maradjon az értelem országa, a repülő Pegazuson ülő alatt; a fordítást nem is éppen úgy kell tenni, amint kéne; sőt néha a fordító a maga lelkéből is pótolja a szerzőjét: *S egy kedveltebb ifjanc se kertelte körül nyakadnak havát:* Milyen kedves játékhelye ez a kert a fantáziának! A különféle virágokat a hó alól, mint valami fehér juhak, úgy keresik ki a körmök, s ami legszebb; ő maga a juhak juha, egy rettenetes nagy juh, a szelídség ideálja... s hát mikor a hó elmenyen, mint bögnek a bárányok a mezőn.
- GEORGE. Akkor megint tilinkát csinálunk fűzfából.
- BERNÁRD. Brávó! Poeta non fit sed nascitur⁹ nézi s tapogatja a homlokát. Éppen innen szökött ki ez az idillumi gondolat, s egy levele a babérnak éppen ezt a halmocskát fogja elfedni... Csak fogadd meg, amit mondok! Ne elegyedj a tudomány számosai közé! Különösen a krétától, táblától fuss, amint csak lehet; mert akármilyen génietől, hacsak egy triángulum kivált csak egy *a plus b.* halhatatlan koponyáján belül mehet, azonnal savanyú ábrázattal elfordul a múzsa; s az a gondolat, mely mint a hév vas a kohóból, úgy folyt ki veresen, jégcsapba meredve szakad benn a végén... hideg tiszta józanság kell arra, a génie-nek részegnek kell lennie, s villámlásokkal nézni, mennydörgéssel szólni, s szélvészzen menni elébb... a szabad természet nem szereti azt a feszességet, s rendet: hágj fel az ájerbe, s nézd el a halmakat, mintha valahonnan leomlottak volna; a folyóvizek kanyarognak, s burján virágelegy... sőt, minél kövérebb a föld, annál nagyobb pukkantok nőnek... A mesterség

⁸ Kedveltebb vetélytársként senki sem ölelte át fehér nyakadat.

⁹ a költő nem lesz, hanem születik.

triumfusa a természetén, hogy a génie-kény egybegyűjtse, amiket ez elszórt vadon; p. o. egy éjjeli koncertbe a pikkolaszavú prücsköt, a baglyat a fagottal, cornónak a holdra ordító kutyát, s flatraverezni a fülemilét, az üngető békát kontrázni, s trombitálni a Libia pusztája éjfélebe ordító oroszánt? mindezeket egy hármóniába énekelte, csak hirtelen felnyitja a nyüvek setét palotáját, hogy a vacsora az asztali muzsikával egybeköttesék... Olykor az is megesik, hogy a génie valamely csudálatos dühösségébe a káoszból kinyújtja karját, s rettenetes nagy markába fogva mindennek magvait, egyszerre haragjában hánnya el; hogy a rózsa az ő bogáncstestvérével egybe-hajtsák harmatos fejeiket; s azon állatocskák, amelyből ezer Coó-kat kellene egybetoldani, hogy egy ecetcsepp óceánját általússzák, azon kolosszussal, amely két lábával a tenger két partján áll, egybe-ölelkezzenek... S ezereket mondok én néked naponként. Úgy! Tarts plajbászt s pugillárist; s amint nyílik e virág a génie-dbe, szakaszd s vedd egy marék sóval mind együvé, hogy majd a pot-pourri-val füstölj... Megtanítlak még mindenféle nemű poézisnek a récipéire; igaz, hogy úgy osztán minden génie nélkül lehet, csak az adandókat mérték szerint egybe kell elegyíteni... mert meglesz p. o. Könny-csepp gutta, II. vagy véghetetlen... Signetur osztán, et detur pro vomitorio,¹⁰ vagy egyéb célra. Érted?

- GEORGE. Bizony, édes bácsi! Csudálatos dolgok ezek! egészen attól fogva nem értem, hogy az ember karja kertel.
- BERNÁRD. Megmondottam, ugye? Hogy itt nem érteni kell: kerteli, körülfonja, darabosan mondva: öleli. - Szamár!
- GEORGE. Igen, de hogy öleli a havat? Hiszen az hideg, s a kéz megfázik, vagy elolvad a hó.
- BERNÁRD. Brávó! Pihéi a nagy sastollaknak: olyan hó ez, mely a leghevesebb nyárba hull, s a hideg telet is megmelegíti.
- GEORGE. Én nem tudom, az aritmetikát s egyebeket csak inkább értek, de ezt teljességgel nem értem.
- BERNÁRD. Átkozott értem! Értem! Érezd, gazember! Nem érzed azon mennyi hónap perselő hevét?
- GEORGE. Jaj! Jaj! Ó, istenem! Mit csináljak, hogy érezzem a hónap perselő hevét? Képtelen! Égető hidegét érteném - mikor szánkáztam...
- BERNÁRD. Megint érteni, ugye? *Veszi a korbácsot, s veri.* Te baziliszkusz, lüdérc! Aki megvetve a néked adott szárnyakat, mászni akarsz, megátalkodva nem érzed a kilenc testvér¹¹ szent ösztöneit... s nem hevülsz azon hóra, mely a nap fénye a felsőbb természetben?
- GEORGE. Jaj! Jaj! Érzem, édes bácsi! Több is már kilencnél; úgyis hevülök, hogy éget mindenütt, ahová ér.

¹⁰ adassék hánytatóként.

¹¹ a múzsák.

- BERNÁRD. Légyen mindenik múzsának egy-egy csapás szentelve! *Űzi ki, verve.* Eredj, semmirekellő! Ha nem akarsz repülni fenn, mint a pacsirta, bár mint egy szárnyas egér; légy örökké csúszómászó állat! Vagy légy fejsze a tudomány megvastagult tőkáját vágni, ha nem akarsz penicilus lenni, tollait faragni azon lúdnak - mely az ő tojásából téged halhatatlanná tenni költ vált ki.
- GEORGE. Engedjen meg, édes bácsi! Én nem tehetek róla, hogy nem tudom érteni.
- BERNÁRD. Megint érteni? Kegyetlen pribék! Megesküdt ellensége a múzsának! *Felemeli a korbácsot.* Fuss az én mind a kilenc múzsától lángoló szemeimtől! Nem látod a Jupiter kezébe a villámlást? *Felé csattint.*
- GEORGE *futva.* Csak ne érezzem!... Ó, iszonyú múzsa. *Elfut.*

HARMADIK JELENÉS

Bernárd egyedül.

- BERNÁRD. Halhatatlan Szűz! Akár a Helikonnak szent kútfejébe égnek orcáid, amint lehajolva iszol szembecsókolva, akár híves erdeid árnyékában csergedező patakjaidnál andalagsz: vedd kedves áldozatul ezen hevemet! S ez korbácsnak jajjait egy dicsérő énekedet emelő disszonanciának! Naponként fog nevekedni az én búzgóságom; ha lehetne, a tekenősbékának is szárnyakat csinálnék, hogy rettenetes nagy sereggel repdesve sugárfényeden, a napot meghomályosítva rohannánk, az egyedül boldogító génie nevet az okos elefánt Newtonnak sírkövére letépni, s elődbe vinni a prédát, hogy kedvenceidnek feloszd.

NEGYEDIK JELENÉS

Chrisippe és Bernárd.

- BERNÁRD. Idvez légy, barátom! Éppen dicső órában jelensz meg...
- CHRISIPPE. Ami engem illet, ugyan gyalázatos elől kell elbúnom.
- BERNÁRD. Hogyhogy? Mondd meg a te éjszakádat; hátha tündér fantázia csak egyet villámlik belé, s világos lesz.
- CHRISIPPE. Az ördögbe! Hogy inkább megkapjanak? Inkább sötétséget csináljon nagyságod.
- BERNÁRD. Én, ha akarom, mind meggyújtom a föld alatti luszterekbe azon setétet sugárzó gyertyákat, melyek alatt a nyüvek vendégeskednek... Nem irtózol-é, barátom? Amint a setétség süt ki szemeimből.
- CHRISIPPE. Valósággal úgy irtózom: hogyha nem tudnám, hogy a poézis ijesztő képe, meg nem állhatnék: úgy fűti a nagyságod feje az éjszakát, hogy ha a pokolba így jelennék meg, egyszeribe fejedelemnek kiáltanának... De ihol la! Segítség!

ÖTÖDIK JELENÉS

Zsidó s az előbbie.

JEÁN.

Ide futott az úr, ugye? Engedjen meg, nagyságod, hogy bátorkodjam... csúf dolog! Ezek a mai monsieur-k mindent megcsalnak; a szájak forrása a hazugságnak elpirulás nélkül ontva ki a szent ég alá... most az országot tövé kell tenni, hogy egy igazmondót találjon az ember; aki az Istennek, aki szól s lesz, képe kívánjon lenni... ígéretetek csupa szél, mely csak a megcsalatott bolondokat hagyja maga után: s minekutána magok az emberi méltóságnak csillagát melleikről elvetették, amelynek helyét a világnak minden csillagai bé nem töltik, másokat is elrontanak; mert az ilyent becsülni nem lehet, s mutatni tanulják, akiknek van miért.

BERNÁRD.

Háha! Ez a mostani idő génialitásától van; amely meg nem férve a száraz igazság keskeny határaiban, kirepül a véghetetlen semmibe, s ott terem.

JEÁN.

Átkozott mostani tónus! Rút, szép, való, mind egyaránt van mázolvá: a vétket is úgy felcifrázzák, mint a virtust, hogy ez is olyan, mint egy kokott, s az is úgy néz ki, mint a virtus...

Engem többet rá nem szed egyik is: az úr baját is eligazítom; háromszáz livrát csalt el minden szentségre esküve, hogy kifizet; terminusról terminusra hazud, s a házamat éhezteni terminusról terminusra.

BERNÁRD.

Hacsak az a baj *kívészen egy erszényt*, nesze! Tanuld meg nem alkalmatlankodni az ilyen génie-knek a fene földi dolgokkal! Ha nemes lélek volna benned, ha meg akarja is adni, eltagadnád a hazáért; s csudálva kísérnéd szemeiddel, amint fenn repülne, kegyesen tekintve le, vissza.

JEÁN

a pénzt számlálva. Pedig hogy a pénzemmel el nem repült, s a házomat éhezni nem hagyta itt alatt... De itt több van százzal. *Visszaadja.* Én szeretek pontosan mindent.

BERNÁRD.

Patvar! A természet s a génie nem szeretik az egyenest: vidd el! Vagy kevesebbet, vagy többet; de éppen annyit nem; inkább mindjárt visszaveszem mind.

JEÁN.

No! Itt van ötven vissza, úgylis több. *Leteszi.* Alázatosan köszönöm. *Menyen.* Hála istennek! *Elmenyen.*

HATODIK JELENÉS

Az előbbie a zsidó nélkül.

BERNÁRD.

Vigye el az ördög az ilyen fabrikai munkát; az ilyen ember egy szóval sem előbb való egy méhbogárnál, avagy az ács cirkalma ágánál, amely a másik körül mind egyaránt forog; lehet tudni előre az útját; de egy levegői lakosnak ki mondhatja meg, merre repül?...

Ennek az embernek kétszer kettő mindenkor négy, ha ír, egyik betűt úgy veti, mint a másikat, egy genális mocskot vagy rándítást sem csinál... mindenkor azon dolognál marad, amelyet elébe tesznek, semmi nemes bolondság sem hívja félre, hogy a génie bélyegét reá süsse... No! De ami nagyobb, meg nem éri a feje, mekkora kárt tett a világnak: egynéhány veszett el azon angeloi képekből, amelyek az örökkévalóságot ékesítették volna, megháborítottam, éppen mikor legnagyobb dühösségbe voltam a káosznak közepette, mikor éppen a légyent akartam mondani, az *len* fennakadt a nyelvem a te bélépésseddel.

CHRISIPPE. Ah! Tehát én vagyok az a szerencsétlen? Ilyen kárt téve, mert ez az óra egy volt az örökkévalóságba.

BERNÁRD. Nem te, kedves barátom! Te még gyújtod génie-m lángjait; s együtt segítettél volna nékem azon irtózatosságon, amelyet a káosz zavarain által fordítani: de ez a kétszer-kettő-négy-ember, félek, örökre kioltotta azt a kimagyarázhatatlan tüzet... Ah, kedves barátom! Irtózatosságon, mikor a poéta eszébe fellegek tornyoznak, s az istenasszony a szélvészbe jó meresztve szemeit.

CHRISIPPE. Ah! Ah! De hát nem lehetne-e visszaemlékezni vagy két bűbajos szóra azokból, amelyek abba a zűrzavarba szerterohantak keresve egymást? Hátha egyik a másikat megkapná, s visszahoznák a nehéz időt minden cikcakk villámjaival...

BERNÁRD. Lehetetlen, barátom! Olyan rettenetes szók voltak, hogy irtóztak egy tenyérre is esni egymáshoz; s mihelyt nem tartottam, azonnal a világ végére széjjelfutottak... nézd! Ez csak a kezdete.

CHRISIPPE. Én méltóztatom arra, hogy az egész tudós világból legelőbb lássam, amire az örökkévalóság szemei tátva fognak állani.

BERNÁRD. *megcsókolja, s sír.* Ah! Milyen egyenetlenül van az osztály! Hogy annyi milliók közül egynek van adva így gondolni. Megállj, kérlek; hogy sírjam ki ezen könnyeket az emberiségnek áldozatul. *Megtörli szemeit.* Még úgy van azon szörösön, amint a bő emlőből kijött.

CHRISIPPE. Amelyet a nemes nagy tehén ritka fejőnek bocsát le.

BERNÁRD. Hanem nem tudom, barátom! Nekem mind szoliter jó, nem egy, mint némelynek, amelyet egy halott mejjére felteszen; nékem mind nap jó, úgyhogy legkisebb se marad kéken az égből... Osztan nem tudom, mit csinálnék, hogy a nap is süssön, s a csillagok is lássanak.

CHRISIPPE. Az erőtlenség génie-k azok, akiknek nem lévén szoliterjok, azért csillámlanak apróbb tüzeik... De már óhajtanám hallani.

BERNÁRD. Olyan nagy volt, hogy meg nem született; ez csak egy azon darabok közül, amelyeket széjjelvagdalva kiszedtem. *Olvas egészen más tónuson.* Azon rettenetes nagy óra, melynek mutatótáblája a nap útja, megállott; a halál XII-re mutatott az ő száraz jobbájával, s a nyüvek, nem lévén többé, mit ebédeljenek, felfordultak... a virrasztó angyalok rettenetesen horkoltak... amidőn egy kormos ördög a

pokol kéménye tetejére kimászva danólt, s a halál azon férgekkel fénylve, amelyeknek eleik Ádámot és Évát megették, táncolni indult az örök éjszakával vicsorítva néki mohos fogát.

- CHRISIPPE. Nagyságos uram! Álljon meg egy kissé! Lehetetlen egyszerre többet kiállani.
- BERNÁRD. Bizony, barátom! Én úgy szeretem, hogy ami fejér, legyen olyan, mint a magos dél, s ami fekete, mint a mély éjfél. Ugye hogy ez csak igazán mind bors?
- CHRISIPPE. Fahéj, szerecsendió, gyömbér... s még olyan fűszer is, amelyet a természet mégis csinálni elfelejtett... a csupa gyümölcs miatt kopasz a levéltől a fa.
- BERNÁRD. Van só is elég benne?
- CHRISIPPE. Kővel van belé vetve, hogy lássa az egész világ, hogy bűvön volt, csupa rengeteg sóbányának fogja a jövőendő mondani a nagyságod fejét.
- BERNÁRD. Én reményilem boldog Arábiának, s cornu copiaenak.
- CHRISIPPE. Cornu copiaenak is; csudálva azon rettenetes állatot, amelynek szarvába mindezek elfértek; az feldőlhethné vele minden génie-nek piramissait, az a tollú pedig, amely megírhatja annak bővsége kiömléseit, egy mennyei lúdé, mely gúnár a szerafimok között.
- BERNÁRD. Hej, barátom! Engedje meg a génie irigységnek, amelyet belső-részeimbe kifejezéseid merészsége gyullaszt, általam emelve igen közel jársz hozzám, dicsőségemet homályosítod.
- CHRISIPPE. Távol legyen ez a szentségtörés tőlem, nem sajátom ez a fény, csak a hold vette a naptól, mihelyt nagyságod elfordítja ábrázatját, fogyatkozást szenved.
- BERNÁRD. Csakugyan sokkal tartozom én néked.
- CHRISIPPE. Amennyibe földül szolgállok, amelyre a nap süssön, vagy legalább egy lámpást, kalapnak, mely a világosságot leverje; és ez is nékem elég dicsőség.
- BERNÁRD. Ah, barátom! Én olyan föld vagyok, egy más napra nézve: Henriette a napnak napja; de mikor leginkább várnám, hogy mosolyogjon, fellebbe borul... semmi könyörgésre nem hajol... Ó, milyen kár olyan kincsnak járásba nem indulni!... *Nullus argento Color est avaris abditae terris.*¹²
- CHRISIPPE. A génie semmit sem enged a markába szakadni, a tengert fenéig kiinná, ha hozzátenné a száját.
- BERNÁRD. Még nem lehettem olyan szerencsés, hogy azon gyönyörűség tengeréhez vihessem ajakimat.

¹² (helyesen: abdito) *terris* - Horatius Carmina. II. A földbe rejtett ezüstnek nincsen színe, csillogása.

- CHRISIPPE. Az is méltó nektár a génie-nek, de az elfoglalt kastély uradalmát is jó volna kiváltani a Denglos Henriette pénzével - bezzeg lehetne bibliotékát szerezni; a kertbe egy nagy parnasszus hegyet rakni, rettenetes nagy Apollót emelni a tetejire, Pégazusokat raknánk a fákra, kiterjesztett szárnyokkal s kinyitott habzó szájjal, mintha nyerítenének; az erdőt faragott kőműzsákkal, nimfákkal megtöltö-
nők.
- BERNÁRD. Brávó! Fáin gondolat! Egész tűzzel megindulok.
- CHRISIPPE. Igyekezzék nagyságod mérséklenni az entuziazmust, mert ha olyan fenn jár, meg se látják; szálljon le nagyságod, kivált Denglos-nál, igaz, hogy annak a Saturnusnak atmoszférájába nem is gyúl meg.
- BERNÁRD *megcsókolja.* Te vagy az én műzsámnak ébresztője, lángjának aranyból csinált koppantója, s nemkülönben emeled te az én génie-met, mint Atlasz az eget; avagy a föld ezt az aranyszegekkel ragyogó kék koporsófedelet, mely alatt az emberek egymást még a nyüvek előtt eszik... Engedek most is tanácsodnak: te légy minden dolgaiban plenipotenciáriusom. Jer, sétáljunk arra; a kapunál elválunk, s én felmegyek a fellegvár ostromára. *Elmennek.*

HETEDIK JELENÉS

- DENGLOS *a házában egyedül.* Vajha csak egy ifjúnak használna az én szerencsétlenségem! De talám én se hittem volna akkor, mikor a kék ég mosolygott, s a leszálló szerelem istene eleibe rózsalevéleső hullott ambróziát hintő zefírekkel: most a hóval szállingózó ónálom előtt a természet sóhajtások s könnyek közt vetkezik, s a heverő levelekkel sárga föld várja a fejtér halotti lepedőt... Nincsen is már semmi reménységem: hajdon ha sár lett is, a napnak ereje volt, s mihelyt kiderült, felszáradt; már a fagy az egyetlen reménység... *Pauza.*
- Mindeddig tűrhetőbb volt, de a tisztességes ábrázatnak közveszekedésekkel vonulni el, kedvetlen dolog... Hátha még pénzt nem adott volna az Isten, hogy állhatnám ki? Igaz, hogy nem ingyen van; mert asszony ellen pénzt tartani még bajosabb, mint egy várat köröskörül tüzet okádó ellenség ellen megőrizni: mindenik summácska új forrása a szükségek új folyamatjának... a számvetéstől futnak, mint az ördög a tömjéntől... és ha elfogy a pénz, akkor készüljön a szegény gazda le Plutóhoz vacsorára pecsenyének... Én eléggé megjárta a pokolnak minden département-jeit; s mindég ott volnék, ha a pénzem (hála légyen! Mert anélkül semmim se volna) nem adna módot némely titkon folyó könnyeket felkeresni, melyeket az éhező virtus sír; amidőn azokat elveszem, úgy tetszik, briliántokat gyűjtök... Nékem is jutott csakugyan valami; belső csendesség a külső helyett: ó, mert ez nem lesz, valamíg a koporsóba nem vetem ágyamat.

Charlotte, Denglos.

CHARLOTTE *künn lármáz.* Hol van?

DENGLOS. Ha! Oda is elüldöz.

CHARLOTTE *künn.* Hol az a világosságtól bűvó bagoly, denevér? *Béjön.* Vagy nem is tudom, micsoda nevet érdemelj.

DENGLOS. Minden hasonlat a te szádból, mely a sátán nevibe keresztel.

CHARLOTTE. Hajdon mikor megnyílt, angyal szóllott.

DENGLOS. Éppen az, aki leesve, engem is levont.

CHARLOTTE. Már ördög, hogy nem olyan szép, mint vólt? Ha a rózsza elhullott, nem maradt-é egyéb?

DENGLOS. Mind megvannak a tövisei, sőt még hegyesebbek: kérlek, hagyj békét!

CHARLOTTE. Ilyen istentelenül megcsalni! Nem azt ígérted-é, hogy örökké szeretsz? Hogy sóhajtoztál, könnyes szemmel nézve reám! Miket ígértél?

DENGLOS. Álljon elé az, akinek ígértem: s az, aki ígért olyan bolond lesz; mivel én tapasztalásom nem lehet nála, hogy okosabb légyen.

CHARLOTTE. Tehát bolond voltál, mikor szerettél? Miért nem térhetek még egyszer oda vissza, hogy nézném megindulás nélkül, míg kisóhajtanád lelkedet? De ez lehetetlen... ó, pokol, nyílj meg!

DENGLOS. Eléggé megnyílt: kérlek, tedd bé, s engedj egy kis pauzát.

CHARLOTTE. Csak azért sem, hogy szenvedj; esmérd meg, hogy te tettél szerencsétlenné; mással boldogabb lettem volna; hányon nem kértek engem, akik másokat boldoggá tettek? De már megvénítettél.

DENGLOS. A házasságba a meglegedetlenség nem von külön az egyik ábrázatra, hanem mindenkor pároson: az a képzelt egybehangzás ritka csuda, ha akkor is tart, mikor az angyali énekre feszített húrok elpattannak vagy megereszkednek.

CHARLOTTE. Így csalják meg az ártatlan leányt; amennyi férfi, mind elkárhozik.

DENGLOS. Többnyire olyanformán, mint én, csak nem tudja olyan tisztán mindenik; talám jobb volna, ha te is el tudnád hitetni velem, hogy mennybe vagyok.

CHARLOTTE. Te magad hitetted el, álnok!

DENGLOS. Könnyen is hittél.

CHARLOTTE. Akármint, ha elvettél, tartozol szeretni, s boldoggá tenni.

DENGLOS. Látja az Isten, abba igyekeztem, hogy szinte későn észrevettem, hogy aki az asszonyi idő változásai ege alá állva azt veszi maga eleibe, hogy annak seperje fellegeit; az tűztől és víztől megrongált nyomorúságos állat, és a világi kötelességet elmulatja.

CHARLOTTE. Ilyeneket hallani attól, akitől az ember imádatott; rettenetes dolog; mérgembe megfulladok.

DENGLOS. Jó, hogy erőd nincs.

CHARLOTTE. Megettél.

DENGLOS. Te monád.

CHARLOTTE. A mérég egészen megöl.

DENGLOS. Az, az.

CHARLOTTE. Várj, istentelen! *A zsebiből veszen ki.* Nézd meg, mit írtál volt.

DENGLOS. Szeretetről való kontraktust keressz? Erről az adósságról nincs törvényhely.

CHARLOTTE. Van, az Isten ítélőszéke előtt. *Odanyújtja.* Olvasd!

DENGLOS. Hagymázbéli félrebeszéd; éppen olyan, mint amikor meggyógyul az ember, mind reá szorítanak. A kontraktusnak úgy van ereje, ha ép elmével csinálják *meggyújtja*, hadd égjen el utána annak, ami rajta volt; nézd a hamvait, ott s itt, s gyűjtsd újra, ha lehet.

CHARLOTTE. Ó, Denglos! Így szólhat egy becsületes ember, aki hajdon így írt? *Olvas.* *Denglos félre, szomorúan hallgat.* „Csak azolta értem, amiolta Téged láttalak, milyen édességgel fognak a szentek egyesülni; a mi lelkeink se lehetnek többé külön: az első ölelésbe, az istenségnek kéz nap-képe egyé olvadt; s midőn a kimondhatatlan világosságba egy szent éjszaka vett körül; semmit se láttam, csak éreztem; egy olyan szeretetet, amely határt nem tud, az Istent és minden jó lelket befoglal, s a te ajakidan találván meg mind együtt az ő csókjokat, az idvességet kóstoltam a földön.” Bolond ember beszéde? Ó, Denglos! Miért nem lehetek én többé olyan boldog, hogy te így érezz? Egy kunyhóba mennék, minden gazdagságomat elvetve, s napszámmal élve hálát adnék... Olyan jó volnál te mindenként ezen az egyen kívül; s annyi erőd van magadan; téged is csak az ifjúság virága vásárolt; hát az esztendőnek, ha elmúlik is a tavasz, nem miénkek a több részei is, s nem úgy szeretjük-é rendre azokat?... Én tégedet most is úgy szeretlek, csak te szeress engemet! engedj meg! *s kiterjesztett karokkal megyen felé* térj vissza a szeretet karjai közé!

DENGLOS. Charlotte! Ne kényszeríts az eszemet annyi ezerszer elvesztenem; *kiterjeszti karjait, lassan, s felé közeledik.* Légyen még egyszer és utoljára!... Mindenható! Segíts! Támassz fel egy halottat! *Amint meg akarja ölelni, újra visszaretten.* Istenem! Az én erőmmel egyedül lehetetlen... Ah! Egy új pokol!... Nem szeretni azt, amit a kötelesség parancsol... Engedj meg, Charlotte! Te rendre vagy két egészen különböző, csupa angyal s valóságos ördög: mikor az angyal jó előmbbe, felé terjesztem karjaimat; de mihelyt közel menyek, már annyi ezerszer megcsalatra eszembe jut a túl következő ördög, s visszarettenek... Fáj nekem: ez a test csinál csúfot belőlünk; mikor ez nem választ el többé, újra egybeölelkezünk.

CHARLOTTE. Bizony, barátom! Csudálatos ember vagy te, nem kellett volna feleség az olyan embernek.

DENGLOS. Máz azon mind túlvagyunk; az nem gyújtja újra a hamvakat.

CHARLOTTE. Hamu az, amely szokott villogni szemeidbe a most nyíló szépségekre? Csupán az ifjúság elvirágzása az oka: háládatlan vagy; ha elhullott a rózsza, amelynek egyedül voltál imádója, nem ugyanezen a tőn nyílik-e a város mostani tavaszának legszebb rózsája? A te leányod.

DENGLOS. Hasonló veszedelmére valakinek.

CHARLOTTE. Inkább kitekerem a nyakát; mintsem olyan csuda embernek adjam.

DENGLOS. Én is vigyázok, amennyiben megengeded, hogy olyas, aki a hazának fontosabb szolgálatjára termett: ne veszesse el életének egy részét részegséggel, a többit krapulával.

CHARLOTTE. Osztán nem tiszta-e, hogy te vagy a hibás? A tulajdon leányáról a város mostani ifjúsága virágjáról így beszél.

DENGLOS. Tiszta; mert mikor te éppen olyan voltál, nem tudtam, hogy ez a virág mit terem: gróf Bernárd legjobb lesz néki, épkezláb, jó háztartó, s jó gazda lesz; az apja is ilyen bolond volt; amint tudod, csak pénz mindenünk; azt a szél, mihelyt az asszonyi ég alatt egy olyan támad, elfújja, a grófnak nagyapja fátuma miatt elfoglalt kastélyába s dominiumába meg lehetne állítani. Bolondocska, az igaz; a mostani epidémiába van; amidőn vagy annyi poéta lesz, hogy a becse elvész, vagy a nemzetnek nagy része az életét elvesztegeti; ugyan-csak van annyi esze, hogy meggyógyulhasson, csak a forráson menjen átal, s a poézis eszelős dühössége túrja ki habjait, majd elhallgat a lant, mikor a grácia ábrázatjára kiül a hisztérika éjfele, s megszólalnak a pokoli ködből a fúriák.

CHARLOTTE. Régen istenasszony fellegeinek nevezted: miért nem lehet így tudni előre? De mind megtanítom rá a leányomat.

DENGLOS. Az istenért, hagyj el! Mert elég bolond lesz úgyis, akármit mondasz, mindhiába.

CHARLOTTE. Tudom én, mit mondok: s ahhoz a bolondhoz nem adom: nékem fain ember kell.

DENGLOS. Az igen eszes s igen jó emberen nem kapok: oly szerencsenek közt lakunk, hogy az egyedül fejr meg nem él közöttök, ha legalább kívül bé nem kormozza magát.

CHARLOTTE. Mégpedig olyan, aki úgy szereti, hogy a testére éppen nem néz, s megvénülve is úgy szeresse...

DENGLOS. Olyan mező, mely mikor a nap a téli csillagzatokba jár is, olyan kies melegen virágozzék, zúgva a repdeső méhrajoktól. Vigyázz inkább arra, nehogy olyannal esmérkedjék meg, akibe sok matériája van azon bolondságnak; mert úgy bizonyosan boldogtalan lesz; éppen úgy fogja megkívánni azokat a lehetetleneket, amelyeket a bolond imádó most mind maga teljes hittel megígér; s majd az esküvés után a donációval maradva örökös perrel kínozza az urát... s éppen ezért rég mondom, hogy a Louis tanítása nekem nem

tetszik; kár volna mind annak a nagyreményű ifjúnak elvesztegetődni, mind Henriette-nek még náladnál szerencsétlenebbé lenni. Én Louis-ba sok taplóját látom annak a csudálatos indulatnak, minden pillanatba irtózom, hogy szikrát kap; egy olyan csudálatos fáinságú leányt is éppen egy olyan ember ragadhat fel, hogy mind a ketten leessenek... most hol vannak?

CHARLOTTE. A kertbe hagytam tanulva őket: hogy a friss ájeren inkább meg ne unja magát Henriette.

DENGLOS. Éppen a paradicsomba! Hogy majd ki kellessék üzni... Ne félj, még sokszor künn hagyod, kivált ilyen késő szürkületben, megtanulják mind a jót, mind a gonoszt, s annál jobban tanulnak, minél kevesebbet látnak, a Vénusz csillaga estve fénylik szebben... majd meglátod, mit csinálsz, mikor a láng mindent elborított.

CHARLOTTE. Éppen az én leányom egy olyan nemtelenbe? A Charlotte de la Roche leánya... nem úgy neveltem én, hogy rangján alól szeressen, a megbecsülés az, amely határt én neki szabtam.

DENGLOS. Azt a kertet a természet nem veszi számba, amelyet nem maga tett.

CHARLOTTE. De ezt a természet tette: a születés, a vér annyi különbséget teszen közöttük...

DENGLOS. Hogy éppen azt a különbséget, amellyel születtek, a vér egyesíteni kívánja.

CHARLOTTE. Ugyan apa, aki az ő tulajdon lányáról így gondolhat.

DENGLOS. Okosabb, mint a meggondolatlan anya; s rész szerint apa is szinte csak annyira vagyok jószágodból, mint férj, addig untattál a gyermekemmel is, hogy már az atyai érzésbe is ott a mérge.

CHARLOTTE. Csakugyan annyi gorombaságot lehetetlen eltűnni: háladatlan! Se szeretet, semmi; pedig utánam lettél, ami vagy. Mid volt, mikor hozzád mentem? Csupa szeretetből... Nem úgy van? Nem azt ígérted, hogy örökké szeretsz? Valóságos rossz karakterű ember vagy; még a pénzt is örökké számvetve adni, pedig az enyimmal szerezte... egy ilyen takarékos jó gazdasszonytól még számba is venni... nem tűrök többé egy pillantásig is; egyszeribe elválom: add vissza mindenemet; még kapok, aki híven szeressen engemet.

DENGLOS. Örömet; ha sok ezerszer nem tettél volna így: bár egyszer látnám egy akaratodat reggeltől estvéig élni, mint az ephemerák.

CHARLOTTE. Engem egy bogárhoz hasonlítani, akit magát az egész világ egy csudabogárnak esmer. Várd meg! Mert az igaz, hogy megpanaszolom, derék embereknek; megmondok mindent a világon, hogy lássák melyiknek van igaza.

DENGLOS. Hallgass, az istenért kérlek! Már elég: különben én el tudlak hallgattatni, de nem köszönöd meg; jobb lesz hallgass el szépen!

CHARLOTTE. Jaj! Te istentelen! Rossz! Gyilkos! Még fenyegetni engem! Aki után van minden boldogságod... Csak azért sem hallgatok, mondok mindent, amit kifér a számon.

DENGLOS *felé menyen.* Egy szót se légyen! Különben mindjárt meglátod Plutot az ő trónusában.

CHARLOTTE *ríva.* Tolvaj! Tolvaj! *Fut ki.* Meg akar ölni a gyilkos.

DENGLOS. *megáll.* Ne félj, mert nem menyek utánad; sőt veled e világból is ki lehetne kergetni; még a helyedtől is futok: hogy fussunk most éppen úgy egymástól, amint vonzódtunk hajdan egymás felé.

NYOLCADIK JELENÉS

Bernárd, Amália az utcán találkozva.

AMÁLIA. Alázatos szolgája nagyságodnak, ma egész nap nem láttuk nagyságodat; egy más szebbnek volt szerencséje...

BERNÁRD. Éppen most indultam ahhoz, akinek szépsége kioltja a napot, holdat és csillagokat: csak ne volna olyan mostoha az én istenasszonyom; maga tehetne valamit kedves Amália; mondja meg, hogy annyi kalendáriumot csináltam, hogy mindennap egy esztendő telik el, s már az életemen túl élek, ha ő vissza nem viszen; veressen írtam a jégtörő Mátyás napját, eszembe jutván az ő szívének szűz jege, hogyha egyszer megindulna, s az életem tavasza fényleni kezdene... mondja meg, hogy amiólta megláttam, csupa hamu lettem.

AMÁLIA. Biz a mi kisasszonyunknak nem kell hamu.

BERNÁRD. Mondjad hát, mivé kívánja, hogy légyek: mondjad, hogy a sóhaj-tásokkal megtölt ház úgy hallik messziről, mintha ezer macskák nyávognának, mondjad, hogy szemem két sós kúttá vált, a gémet lehúzó kövek a szerelemnek még - fájdalom! - fizetelen adósságai; a könnyek özönvizén hányódom, ki tudja, hol áll meg bús bárkám?

AMÁLIA. Ha affélét mondok, úgy nem sokra menyek: mondjon nagyságod affélét, mint Louis, ha valamire akar menni.

BERNÁRD. Kedves Amália! Maga csak olyan könnyűszerrel szól velem: pedig én magához rég hogy jóindulattal vagyok, nékem az a gondolatom, hogy magát vigyem el az én kedves frajjának: megálljon egy kissé: rég akartam venni magának valamit, s most juta éppen jóhelyt eszembe; itt a boltba gyertyát gyújtottak, hívja ki nékem a legényt. *Amália befut.* Most mindjárt többre menyek a kuklikó-szín pántlikával, mint minden génie-mmel.

LEGÉNY *jő ki Amáliával.* Mit méltóztatik nagyságod?

BERNÁRD. Adj Amáliának az én kontómra, amennyi pántlikát kíván; menj, válassz ki a legszebbekből. *A legény bemenyen.*

AMÁLIA. Örökké láttam, hogy ilyen kedves, derék ember nagyságod; mindig haraguttam a kisasszonyra, hogy csak megmondom nagyságodnak, mintha örömebb volna Louis-val; pedig egy olyan alacsony születésűnek, a nagyságos asszony inkább meghalna, mintsem odaadja; sajnálom ezt a veszedelmet.

BERNÁRD. Egy kis hívség a tanítójához az ő jóságához illik, de a szeretet s az ő keze engem illet, ugye?

AMÁLIA. Csak hagyja el nagyságod! Mert én úgy eligazítok mindent, hogy maga nagyságod bámulni fog.

BERNÁRD. Egészen mint egy gyertyát egy setét házba, úgy gyújtottad a reménységem világát szívembe. Ma már nem menyek; egy kisség késő is: holnapig készítsd meg az utat.

AMÁLIA. Mind virágokkal hintve találja nagyságod maga előtt.

BERNÁRD. Menj bé a boltba, el ne felejtsd: Adieu! *Elmenyen.*

AMÁLIA. Alázatos szolgája. *Bémenyen a boltba.*

KILENCEDIK JELENÉS

Louis, Henriette a kertbe.

LOUIS. Félek, igen sokat ülünk künn, ideje bémenni: hallod az esti bogarak álomhozó dongásokkal jönnek az éjszaka előtt... gyúlnak is odafenn s idelelni a mécsek ezrei a félelmet terjesztő Felség eleibe... Nézd! Mint komorodik a vidék... várja a temetőkön a halál az ő mátkáját; s az anyaföld könnyes ábrázattal sóhajtoz az ő gyermekeiért...

HENRIETTE. Maradjunk hát érezni az Anyának kedves sóhajtásait!

LOUIS. Csakhogy a másik anya kedvetlen sóhajtásai ne következzenek rá.

HENRIETTE. Hiszen maga engedte meg, hogy a hívesen tanuljunk.

LOUIS. Hah! Az esti harang is...

HENRIETTE. Igen hamar vonják: mennyi van még hátra abból, amit ma feltettünk.

LOUIS. Az élet estvéjén is igen sok marad el, akármely későn vonják is meg ennek testvérét.

HENRIETTE. Mutasd el legalább egyszer még csak a legszebbeket azokból, amiket ma tanultunk.

LOUIS. Már kioltatták a lámpást odafenn.

HENRIETTE. Mást gyújtanak tova; jön a hold.

LOUIS. Csak a béhunt szempillantókat ezüστεzni meg, hogy azok alá térjenek vissza a máj nap szépségei.

HENRIETTE. Ne beszélj alvásról; úgy tetszik, ébren vagyok, mint reggel voltam, olyan szép a csillagos éjszaka, hogy a szemeket elhunni előle nem

rendelhetette a teremtő... Tegnap mutattál volt nékem a csillagokból, s azt ígérted, hogy még többet mutatsz. Az éjszaka sokkal szebb a napnál: ha! A fülemile milyen szépen köszönti a hold hajnalát, egyedül szebben, mint az egész sereg a napét.

LOUIS. Ha! Itt alatt a tó lakosai is milyen melankóliás harmóniába üngetnek, a holdat váró fejeiket kitartva.

HENRIETTE. De nézd, a tóba hogy gyulladnak a csillagok; teljesítsd most, s mutass egynéhányat.

LOUIS. Ma a világosabb hold homályosítja amazokat odafenn, s annál szebben mutatván ezeket a te ábrázatodon, nékem az ég itt látszik: de ha ezek is odafenn kívánnak bujdosni, felkísérem örömet... Hogy hívják *mutat fel, félig ölelve* tova azt?

HENRIETTE. Cassiopéa.

LOUIS. Az, kedvesem! A szép Andromédának kétségbeesett anyja. Cepheusnak az etiópiai királynak felesége. Hát amaz, ragyogó szűz övvel?

HENRIETTE. Az Androméda: de a históriáját is ígérted vólt.

LOUIS. Az anyja szebbnek tartatta a tengeri nimfáknál; Neptun eleibe ment a panasz, a pestis pusztította Etiópiát: az orákulum szavára Cepheus a leányát kösziklához láncolta, s a tengeri csuda jó reá tátva fene torkát.

HENRIETTE. Ah! Szegény Androméda!

LOUIS. De tova jön a habokon a szelek szárnyain Perséus lángoló kardjával; s megmenti a szép Andromédát saját jutalmának. Látod amott a téjúton?

HENRIETTE. Ó, kedvesen végződő szomorúság!

LOUIS. Réá határoznád-e magadat arra az irtózásra? Ha téged is egy ilyen Perseus jönne megszabadítani.

HENRIETTE. Ha te volnál az a Perseus, kedvesem! Úgy a te Andromédád is veled együtt az égbe volna.

LOUIS. Én ott vagyok, amidőn téged érezlek mellettem: úgy tetszik, egy angyallal járok odafenn, amaz ég mezején vert ezüstúton.

HENRIETTE. A virtus ösvénye olyan szép idele, mint amaz égiek útja, s mi ezen olyan szépen állunk, mind azok odafenn.

LOUIS. Ha mi is így együtt maradhatnánk, mint azok fenn: de ó, kedves Henriettém! Ezen a földön semmi jó sem állhat meg.

HENRIETTE. Kedves Louis-m! Nem csalhat meg ez az ösvény, egy állandóbb égre viszen.

LOUIS. Lehetetlen nem hinnem, midőn hozzák a te ajkaid: úgy tetszik, amint szólanak, ámbróziát lehelve hasad a hajnal; s mikor a nevet szólítják, angyallá tűzülők, szárnyakkal repesve a megnyíló égre!...

HENRIETTE. Ahonnan a feltüzült angyal szól, arról van az ég.

LOUIS. Két fele az égnek, kedvesem! Amelyet csak ajkaink választanak el, s ők magok foglalhatják egybe.

HENRIETTE. Külön is elpirulnak...

LOUIS. A testvérek szeretettel fedezik el egymás elpirulását *közelebb öleli*, míg a két ég eggyé lesz. *Megcsókolják egymást.*

TIZEDIK JELENÉS

Amália s az előbbiek.

AMÁLIA. Jó estvét, kisasszony!

HENRIETTE *megijedve.* Te vagy?... hová mész?

AMÁLIA. A kertészt keresem valamiért.

HENRIETTE. Nem láttál vagy nem hallottál valamit, amint jöttél? Mintha valaki járt volna valami kárt tenni.

AMÁLIA. Nem láttam én, se nem hallottam semmit is. *Elmenyen.*

TIZENEGYEDIK JELENÉS

Az előbbiek Amália nélkül.

LOUIS *azalatt.* Hát amaz csillagzatot hogy hívják vala?

HENRIETTE. A Bérénice haja: milyen kedves tűzzel foly le.

LOUIS. Megmondom, micsoda lángtól kapta azt a fényt; nem volt szebb a tiédnél; s ez is, míg amazt mejjemre hajolva nézed, azon belől eget csinált magának. Ptolemaeus királyt egy had veszedelméből ha visszahoznák az istenek, felesége fogadást tett, hogy szép haját megáldozza; megtartották, s a szép hajfürtök elégték az oltáron, búsuló férjének egy tudákos mutatta meg a láng fényével az égre ment fürtöket.

HENRIETTE. Ó! Örökre maradt dicsőség s gyalázat. A férj a hajfürtökön búsult, nem a felesége szeretetén örvendett? Ó, férfiak! Tiétek az asszonyok hiábavalósága: csuda-é, hogy inkább ékesítjük hajfürtjeinket, mint szívünket?

LOUIS. Mind ti? Engem se vész ki?

HENRIETTE. Tégedet egyedül, hogy én is egyedül ne maradjak. Én ugyanazt cselekedtem volna, amit Bérénice; de te nem búsultál volna, mint Ptolemaeus?

LOUIS. Ó! Ha engem is megtartának éretted az istenek! Meglátod akkor *a Henriette kezét Louis a maga mejjére teszi*, tapaszd! Mint lázad ez a boldogsággal teli mejj a közelítő háborúra!...

HENRIETTE. Az én szívem is úgy vér, mintha a mennyei kappelmeister a kettőnek harmóniájára egy taktust verne.

LOUIS. Inkább azon egy háborúra való jeladás *tapasztja a Henriette mejjét*, az enyim csakugyan kétszer sebesebben vér.

HENRIETTE *visszavonva magát*. Engem ki akar hozni a taktusból.

LOUIS. Nem illik hozzád ez a tartózkodás; ha hozzám való bizodalmad határtalan; akármilyen lángba, mint az azbeszt inge egy idvezült halottnak, épen megtartom hamvaimat... Hidd el, hogy amely léány messziről kiáltja, hogy félti mejjét, nincs mit féltsen; a szép halmok jó szívvel látják a vadászt; ámor lesbe áll egy megölő nyíllal, s a szép halmok, sírhalmai a nyugalomnak, nemsoká béomlanak.

HENRIETTE *Louis-ra bocsátkozik*. Ha nem akarod, hogy a hold a te szemeidre vesse az én elpirulásomat; nézzünk vissza az égre fel; ne nézz reám egy kisség.

LOUIS. Megengedj, kedvesem! Én is engedek néked; nézzük azon mennyei tiszta tüzeket odafenn; s mi is érezzük, amint azzal a kedves rendetlenséggel gyulladnak mejjünkbe.

HENRIETTE. De van-é olyan hely, ahonnan azok rendbe légyenek.

LOUIS. Ahonnan a világ nagy órája mozgattatik; még sokkal szebb rend ez a szép rendetlenség.

HENRIETTE. Hát mi az, ami mozgatja ezt a nagy világot?

LOUIS. Egy a szeretethez hasonló a fő erő, kedvesem!

HENRIETTE. Minek is lehetne akkora ereje?

LOUIS. Anélkül az éneklő angyal is pengő cimbalomnak íratik.

HENRIETTE. De én nem vagyok cimbalom, ugye?

LOUIS. Nem, kedvesem! A boldogság hármóniája foly édesen ajakaidról; valamíg ezt hallom, nem irigylem az angyaloktól odafenn a szférák zenéjét.

HENRIETTE. De azok a szférák nem képzelem, hogy szeressenek: ahhoz szív kell; amely azt érezze.

LOUIS. Csak hasonlatosságot fejez ki itt a szeretet; egy közvonzó erőt, amely szerint, ha más erők nem tartanák, minden világok egybe gyülnének, valamint minden lelkek a szeretet által az Istennél édesen egybeolvadnának. Ez a vonzás hozza a követ a földre. De tisztább példába: látod tova fenn a Jupitert? Már hogy tudományosabban értsd meg, ha te a nap volnál s én a Jupiter, s semmi más erő nem tartóztatna, p. o. egy más királyné, az okosság, mi így egymáshoz vonattatnánk; s közelebb mind erősebben: p. o. *méri a szájak távolságát, s közeledik* ennyire félannyira van... s ha mind közelednénk, végre annyira nőne az erő *mind közeledik*, hogy az okosságnak minden gyeplői elszakadnának, s ha Jupiter s a nap, úgy éreznének, éppen ilyen édesen találkoznának az égbe. *Megcsókolja*.

TIZENKETTEDIK JELENÉS

Egy inas s az előzőek.

INAS. A nagyságos asszony parancsolta, hogy mindjárt bėjőjjenek; haragszik, hogy olyan sokáig ülnek künn.

HENRIETTE. Jaj nékem! Most vége mindennek.

LOUIS. Istenem! Titkon éreztem: minden örömről, mikor jó, tudni kell, hogy kíséri a hitelező kínzó szerekkel megfizettetni.

TIZENHARMADIK JELENÉS

Denglos. Amália a házban.

DENGLOS *jőve szembe Amáliával.* Még nem jöttek bé?

AMÁLIA. Egy óráig se jól van a dolog.

DENGLOS. Micsoda, te?

AMÁLIA. Láttam én, amit láttam.

DENGLOS. Mi az ördög? Szólj!

AMÁLIA. Nem ördögöt; két angyalt csókolódva a holdvilágon.

DENGLOS. Magos menkű! Ezt éppen így meggondoltam: láttad? Ne hazudj, mert úgy az ördögöt látod meg.

AMÁLIA. Vesszek el! S büntessen meg akárhogy, ha nem igaz.

DENGLOS. Hívjad a feleségemet, de éppen jó. *Jő Charlotte.* No! Mármost szólj! Melyikünk látott igazabban?

TIZENNEGYEDIK JELENÉS

Charlotte, előbbiek.

CHARLOTTE. No! S mibe? Melyik jött elé az ezer csudák közül? Mint egy zavaros tengerből, úgy dugják ki a fejeket.

DENGLOS. Te mondád.

AMÁLIA. Csak azon instálom, hogy az én szóm ne légyen.

CHARLOTTE. Már mondjad, ha elkezdted.

DENGLOS. Hogy a kezdet többre ne menjen, Amália siess; hívd bé őket! *Amália elmenyen.*

CHARLOTTE. Volt nékem arra gondom.

DENGLOS. Későre: ládd, megmondottam, hogy így lesz: ki az ördög látta úgy elfelejteni, hogy maga az ember milyen volt?

CHARLOTTE. S milyen? Nem a legszemérmetesebb leány, asszony, feleség, anya s jó gazdasszony s minden a világon? Szólj! Te voltál rossz, hitetlen, durva, kegyetlen, s minden, amiért az utolsó napon kell számot adnod.

DENGLOS. Bárcsak te a mai napon adhatnál számot, miért engedtélt annyit a leánynak.

CHARLOTTE. Nem is feszíthetem meg a te kedvedért; azért az egész városon legkedvesebb leány.

DENGLOS. Éppen az a baj, hogy igen is kedves volt Louis-nek a kertbe; Amália látta, mikor igen nyájason csókolódtak.

CHARLOTTE. Pokol! Lángoló mennykövek! Afféléket hallani egy apától: megvert az isten ilyen alacsony emberrel.

DENGLOS. Annak is én vagyok az oka, hogy te otthagytad?

CHARLOTTE. Annak is, mindennek: miattad esett ki az eszem a sarkából.

DENGLOS. Ha valaha benne volt.

CHARLOTTE. Előmbé ne kerüljön az az istentelen semmirekellő! Még nem is születés, s merészlett a de la Roche-vérhez közelíteni? S az én különös gráciámmal visszaélni.

DENGLOS. Tudja az ördög! Leánykorodba semmi magva nem látszott ezeknek, mindent úgy hittél, mint én; éppen úgy megegyeztünk, amint most különbözünk. De hah! Jőnek! Kérlek, menj bé, bízd reám, mergedbe igen sokat mondasz.

CHARLOTTE. Ki hallgatna el ilyen szentségtörést? Éppen most helye az engedésnek, ebből is látszik, hogy te kényezteted a gyermeket, mindenbe visszas vagy.

DENGLOS. Te mondad... De csak most kérlek! Menj bé: nem tudod mérsékelni magadat, s úgy elszégyeníted őket, hogy nem lesz mit szégyenljenek többé...

CHARLOTTE. Nem, egy nyomot se; valamíg le nem mosom azt a sohannait, hogy lakoljon.

DENGLOS. A te hibáért szegény: mert ha a puskaport s a szikrát egymás mellé teszi valaki, melyik a hibás a három közül?

CHARLOTTE. Akármilyen közel bocsátotta legyen az én kegyességem, esmérte volna meg, hogy véghetetlen messze van. Mármost jöjjön g. Bernárd, egyszeribe odaadom. g. Bernárd az én vejem, ez az én akaratom: s ettől a pillanattól fogva meg nem szenvedem, hogy az az alacsony a házomba lépjék; később vagyok felgyújtani... mérget venni...

DENGLOS. Azzal tele vagy; mindenkor készen megmérgezni mindent... kérlek szépen! Menj bé, mert éppen itt vannak.

CHARLOTTE. Már csak azért se, hogy kívánod: én az én házomba asszony vagyok.

DENGLOS. *megfogja s béviszi az ajtón. S én az úr. Rázárja.*

CHARLOTTE *belőlről.* Várj, istentelen. Töstént lakatos után indítok, s kinyitatom.

DENGLOS. Bár én olyan lakatost kapnék a halálon kívül, aki azt az ajtót bé tudná zárni.

TIZENÖTÖDIK JELENÉS

Louis, Henriette, Denglos.

DENGLOS. Olyan sokáig kell ülni a tavaszi estéli híves ájeren?

HENRIETTE. A hold sütött, kedves atyám!

DENGLOS. Nem tudtam, hogy a holdvilág melegít: azon pirultál úgy meg?

LOUIS. A csillagokat mutogattam.

DENGLOS. Az úr most távozzék el, ha a maga szerencsétlensége csillagát nem akarja meglátni. Te pedig, Henriette! *Odaád egy égő gyertyát. Vidd bé a belső szobába, mindjárt bémények én is. Henriette béményen, nyitja a lakatos az ajtót.*

CHARLOTTE *belőlről.* Nem találja kend? Mire hívnak ilyen semmi embert? Hogy is veszik bé a céhba az ilyen?

DENGLOS. Barátom, fuss, mert a pokol ajtaja nyílik, s omlanak ki a fűriák; a háztól egyszeribe elmenj: holnap az Arany Szarvasnál meglátogatlak. Most fuss! Én magam is futok. *Megindulva, Louis is fut kifelé, az ajtó nyílik.*

TIZENHATODIK JELENÉS

CHARLOTTE *egyedül rohanva ki.* Mint valami port, mindent elfűtt a szél. Így búvik, aki bűnösnek érzi magát. *Nevet.* Háhá! De előmbbe kerül még mindenik, s ami bennmaradt most, mint a meggyűlt víz a gáton, minél későbbben, annál mérgebben ont le... Az uramat mégis bé kell érnem, ha a félelemtől sárgán éjfélig mind futna is. *Rohan bé s a kárpit leesik.*

MÁSODIK FELVONÁS

ELSŐ JELENÉS

Denglos, Louis az Arany Szarvasnál benn a szobában.

DENGLOS.

Barátom! Minden nyilván van, te meg vagy varázsoltva: én is voltam ott, ahol te; s hogy te is oda ne juss, ahová én; s a leányom még rosszabb, mint az anyja: még nem felette későn barátságosan megintelek. Ti jók szeretőknek, a legrosszabbak lennétek házaspárnak. De elég az, hogy lehetetlen; esméred a feleségemet; tőle úgy fuss, mint egy kölykétől megfosztott nőtény oroszlánytól... Látod, ő éppen úgy virágzott; s annak a virágnak a te klímádba még mérgesebb gyümölcse lenne... férjhez menyen, mint más fejérnép, egy jó közönséges emberrel boldogabb lesz.

Semmi egyéb nincs, hanem visszaindulni a meredek széliről: fegyverkezzél fel minden erővel a legnagyobb had ellen, míg el nem veszted minden akaratodat; minekutána a csók édessége halálos mérgét béittad, az egész filozófiát merítsd ki minden antidotumjaiból: amit lehetetlennek képzelsz, meglesz; egy győzelem sem emeli feljebb a lelket, minthogy egy ellenség se is nyomja úgy el.

LOUIS.

Engedj meg, nemes szívű férfiú! Sem hozzám a hazugság nem illik, sem a te egyenességed nem azt érdemli: oh! Ha esméred egy véghe-tetlen ürességnek érzése kimondhatatlan édes sajgását, higgy nékem! Az egész dicső mindenségből vigasztalhatatlan tértem vissza... a te leányod egyedül töltötte bé szívemet, s lehetetlen egyebet kíván-nom, hanem ötlet vagy a halált.

DENGLOS.

Barátom! Ennek a nyavalyának természete, hogy csak magát sze-resse egyedül, s semmitől se irtózzék úgy, mint az orvosságtól; minden egyébhez való kedvet elveszen; a szerelem minden más tüzet kiolt, hogy maga fényljék a setétbe egyedül... Mikor a tárgy szépülni kezd, rész szerint szebbíti magát, rész szerint bűbajosko-dik: akkor kell futni; meg ne álljon, akit asszony szült, s a fegyver jár. Fuss inkább az éjfélbe egy temető keresztjei közt, s hallgasd inkább a halál baglyait, mint azokat a sziréneket; ne hidd, hogy az a szép ének is sokáig tartson; a fülemile Sz. János-napig énekel, míg megpárasodik, ez elhallgat azután, de azoknak azután jó meg egy más szavak, amélytől, tudom, elfutnál, ha lehetne... nem hallottad egyszer is nálam?

LOUIS.

Ah, Istenem! Én semmit se tehetek egyebet, hanem meghalni: mert az én életem mécsse nem éghet szeretet nélkül, a csillagokkal ragyo-gó köz templomba sem érzek buzgóságot, s az egész természet megnémul, s nem mond többé semmit egyebet egy sötét pusztán való örök jajnál...

- DENGLOS. Esmérem én a te rettenetes állapotodat: engem is járt a szerelem forró hidege; inkább kiállnék egy hagymászt, eget, poklot feldúlva futottam; s néha az örökkévalónak vélt óhatás alig élt egy holnapig, s örvendtettem, hogy bé nem tölt... Így sokkal voltam, míg utoljára egyszer az okosságnak örállói elszunnyadván, egy éppen olyan tündér, mint téged, megvarázsolt... A szerelemnek háborúján által kell menni, ott senki sincsen, kivéve a rekrutázásból; s ott válik meg, ki marad meg; mikor a hév ekvátoron által mennek a hajósok, vámot adnak a szélvésznek Neptunnak; a temperált zónába csakugyan többnyire hajótörve érkezünk, s a frigidába ritkán, vagy igen elein.
- LOUIS. Istenem! Látom, hogy el vagyok esve: mert kész volnék az ő lábaihoz borúlva reá felnézni s imádni; igenis érzem, hogy az ő kimondhatatlan fényébe minden elenyészett, és ha őtet kiveszem, sötét van a világon..
- De nemes férfi! Engedj meg, ha azt merem mondani, hogy ha saját komorságodat az egész nemre kiterjesztenéd is, a leányod egyedül kivenni való.
- DENGLOS. Az anya is valósággal jó a kevés jó óráiban; de a végén, ami szüntelen változik, mér rosszabb, hogy rossznak se lehet nevezni; úgy volna, mit csinálni. -
- LOUIS. Megengedj, uram! Másként jó a világ annak, aki elhaladva, csak hátba látja.
- DENGLOS. Másként nékem, aki szembe éppen olyan szépnek láttam, mint te, csak hogy te nem láthatod, milyen nyomorék, mint én.
- LOUIS. Akármint, én nem tehetek egyebet, hanem az egész világot csak úgy látni épnek, ha Henriette enyim; Áh! de hogy merészlem kimondani? Jól tudom, hogy ő enyim nem lehet, elmenyek, felkeresem a halált, s béhunyom ezeket a szemeket is, ha az ő világosságok elvételét.
- DENGLOS. Ifjú! Higgy nékem, csak munkás légy, ezen örökké tartónak tetsző, csak elmúló időváltozása lesz a léleknek... ha ettől eltávozol, másba éppen így belé bolondulsz, ha hozzá közeledel, s azután meg másba, ki tudja, hányba? Téged a szerelem forró hidege járni fog, s szeretet nélkül sokáig bajoson fogsz tudni élni: azért azt tanácsolom, hogy meg ne házasodj, hogy szerethess, s ne szeress erősen, hogy meg ne házasodj; igaz, hogy gyakran az esik meg, hogy aki a Szküllát elkerüli, a Kharübdiszbe esik. Ha pedig csakugyan megházasodol, tudd meg, hogy a szép feleség egy kölcsönvett kapitális, amelyet hamar elkötve, iszonyú drágán uzsorázol; lesz elég barátod, mindenik mezítnen fegyvert rejtve mosolyog bé ajtódon; az asszonyok hűsége pedig egy levelen való pecsét, csak emberséges embernek való lakat. Tudd meg végre azt is, hogy gazdagot venni is igaz ész nélkül, kivált szegényen annyi, mint a Pluto kincsei közé menni, már ha el nem múlhatnék a pohár, inkább vennék gazdagon egy szegény jó leányt, ha a jóság kincse is olyan megszámlálható volna, mint a pénz... de ha az anya nem akarja, egyiket se vedd,

mert amit nem ő kötött, felbontja: az anyák nagy része több házasságot ront el a csábítóknál...

LOUIS. Semmi házasságról, semmi más szeretetről képzelni se tudok; csak Henriette-be van meg mindaz együtt, amit valaha álmodhattam volna; s csak ő tud úgy szeretni, mint az én lelkem kívánná.

DENGLOS. Azt gondolod, hogy a plánta azt az esőcseppet nemcsak azért szereti különösebben, hogy az esett reá? Még nem is lehet olyan könnyen tudni, a léány szeretetibe mennyi az igazán, mint egy világhódoló, úgy örvend a szép a győzelemnek; azért is büntetésül, mint a tirannus, mindenkor körülvéve örökké egyedül van, s magát mind hamis tükörbe nézve, sohase látja. Ó! Én igen jól esmerem őket, s mindent egybefontolva; egyszerűen a tanácsom, leányomra, hozzád, hazámra nézve az: hogy *egy erszény pénzt* ad indulj Oxfordba; onnan írd nekem, lesz gondom, hogy szükségem ne szenvedj, csak folytasd tanulásodat, vissza ne nézz a hátul maradt tűzre, hogy bálvánnyá ne változz; s Henriette-nek harmadik által se írd; minden legkisebb illetésre újul a seb, csak a távolság kötője alatt gyógyul; minden találkozás egymáshoz érés, újra való egybeforrás; melynek az elváláskor sebe lesz, és sokkal inkább s tovább fáj, mint a gyönyörűség volt.

LOUIS. Engedj meg, uram! El nem vehetem, most, amidőn olyant vész el tőlem, melyet a föld minden kincsével meg nem fizethet.

DENGLOS. Esmered azt az egy örömemet, ha a más hiánosságát pótolhatom? Ne légy olyan szánakozás nélkül.

LOUIS. Ah! Az én hiánosságom kipótolhatatlan.

DENGLOS. Azt kívánom pótolni, amelyet lehet, s ha nem akarod engedni, hogy én pótoljak valamit, úgy te semmit sem akarsz az én szörnyű hiánosságomból pótolni...

LOUIS. *elveszi.* Érted elveszem, nemes szívű férfiú! De lehetetlent nem ígérhetek neked is.

DENGLOS. Isten veled, szerencsétlen ifjú! A hatalmas Isten gyógyítsa meg! *Kezet adva elmenyen, s Louis kísérve utána.*

MÁSODIK JELENÉS

Henriette, Amália.

AMÁLIA. Ne búsuljon a kisasszony! Tapasztalhatta, hogy én mindig javát akartam, s el se hagyom a kisasszonyt soha; de higgye meg, hogy ez az esmeretség a kisasszony egész szerencsétlenségére van; hány derék, szép kisasszony nem vesztegette így el az életének szerencsését? Gondolja, hogy a gróf is minden órán el nem fárad egy olyan szekér után futni: amely megvárni nem akarja? Milyen szép, ügyes másforma ember! Egy sincs valamirevaló Párisba, hogy ne vágnék grófnéja lenni, s a szép kastélyból, nézni le a tulajdon mezejin tündöklő folyóvízre.

HENRIETTE. Olyan tele a szívem, hogy nem is hallhatok másról, de nekem úgy tetszik különben is, ha mind, amit a szemem egy magas hegyről befogna, mind övé volna is, Louis-ra csupán magára örömeztőbb néznék, az a gróf félbolond is...

AMÁLIA. A felette nagy okosságtól beszél úgy, a háza, azt mondják, teli könyvvel; hús is ki van nyitva; s maga is mind azt ír, azért olyan csudálatos; de a szíve, mint egy angyalnak... s más párját nem találja sehol... én tudom, hogy senkit mást nem vesz.

HENRIETTE. Én is tudom, hogy Louis-n kívül senkihez se mennek.

AMÁLIA. Mert biz azt a nagyságos asszony soha meg nem engedi; s úgy pedig nem olyan könnyű maradni, ezer efféle példa volt - g. Marenné-t a vízből kellett kifogni, hogy oda nem adták Carot-nak, s most mindenik a magáéval talán legjobban élnek a városon; s okosok mondják, hogy együtt rosszul jöttek volna ki.

HENRIETTE. Ó! Nekem a szívem úgy fáj, hogy meg kell halnom.

AMÁLIA. Az efféle seb mindég úgy szokott; én is tudom, mert sokszor próbáltam; azt gondolná az ember, hogy ki nem állhatja, s nem is állhatná ki, ha el nem múlt.

HENRIETTE. Ez sohase múlik el.

AMÁLIA. Nálunk, fejérnépekről későbbben valamivel, mint a férfiaknál; még olyan hűségest se láttam, mint ez a gróf, nem is szól más leányhoz: Louis-ról én is tudnák valamit.

HENRIETTE. Ó, Amália! Ne vess mérget a lelkembe, ne vedd el legalább az édességét az örökös fájdalomnak!

AMÁLIA. Már én nem is szólok, hogy a kisasszonyt megkíméljem, de annyit mégis mondok, hogy ha a gróf ide talál még jőni, legalább bánják vele, mint emberséges úriemberrel, s végre a két szék közt a pad alatt ne maradjon... sőt, még egyet mondok: ha Louis-t is látni akarja, azt is csak úgy teheti, ha a grófhöz hozzámenyen, a gróf nem irigy, jó ember, s mind a könyveivel ül, s én is a kisasszonytól holtig el nem maradok.

HENRIETTE. Amália! Nem gyógyítod, még mérgesíted sebeimet.

AMÁLIA. Engedjen meg a kisasszony! Talán a nagy hűség miatt igen sokat is mondok, aminek még ideje se volna... de mindent a legártatlanabbul gondolok... nézem a nagyságos asszony szenvedéseit is; megvallom, sajnálom a jó grófnak annyi ideig méltatlan megvetett hűségét is; legalább ne bánjon olyan hidegen vele; tégyen a leányi kötelességnek annyi áldozatot.

HENRIETTE. Amennyit csak tehetek. *Kopogatnak.*

AMÁLIA. Éppen itt jő.

HENRIETTE. *elmenni készül.* Bémenyek innét.

AMÁLIA. Hogy menne, az istenért? Szedje rendbe magát; én elmenyek. *Elmenyen.*

HARMADIK JELENÉS

Bernárd, Henriette.

- BERNÁRD *béjőve, kezet csókol.* Engedje meg, hogy az örökös hívség felbont-hatatlan pecsétjét tehessem rá ezen királynéi kézre: melyre tetszett az egeknek bízni sorsomat.
- HENRIETTE. Ó, kedves gróf! Könnyebbítsen meg tőle, saját sorsom is elhordozhatatlan.
- BERNÁRD. Tehát ha egyébre nem méltóztatsz, Boldog Arábiának tömjénfelle-gein ülő Istenasszonyom! Engedd meg, hogy elragadtatva szépsé-geidtől, mint egy pacsirta a kékelő egen, énekeljek melled bolto-zatja körül!
- HENRIETTE. Kedves gróf! Kíméljen meg most engem! Igen méltatlan vagyok ilyen zsoltárra.
- BERNÁRD. Téged suttogva buzog ki szívemből az élet forrása; s mihelyt a te rózsáid megszűnnek benne látszani, sárgán jéggé válva megáll... mindenik csepp követ egy tüzes monológgal; midőn a színre jő, megnémul az ő királynéja előtt, s elpirulva tér vissza. Ó! engedtes-sék meg merészségem: midőn amott is futnék a havas tisztásán, a vadászt meglátott szarvasnak... mind a két rózsaszín sereg a szere-lemnek istene zászlója alatt fut; s csak parolájokat adják által, azonnal megeszmérik egymást... A paradicsomba se folyt szebben egy forrásból a négy folyóvíz Eufrátesz, Tigris s a többi... mintha ezek köszöntve egymást, az örömnél tengeri háborújába indulnának... de ha ez annyi könyörgésre is lehetetlen; tekints úgy reám egyszer, hogy lábaidtól utoljára felnézve, egyet sóhajtsak, s meghaljak!
- HENRIETTE. Engedjen meg; gróf! Az én szívem sokkal fájdalmasabb, mintsem most tréfákat légyen kedvem hallgatni.
- BERNÁRD. Tréfákat, kegyetlen! Olyan könnyű néktek egy szívet általszegezni, mint a gombostűvel egy pillangót, a gyűjteményt nagyítani. Jól vagy: tehát meg fogod látni a valóságot olyan sárgán, hogy a tréfának semmi színe bé nem fogja; mikor a könnyesők közt lobognak fel a fáklyák a koporsó után; akkor is tekints le a te magos mennyedből az angyalokkal mosolyogva a felhő tornácáról az embereknek gyermeksírására.
- HENRIETTE. Ó, istenem! Milyen csudálatos a gróf beszéde, mintha majd tréfát, majd valót, s még többet mondana, mint maga az igazság tudna.
- BERNÁRD. Engedd meg, hogy magam se tudom, mit mondok, amidőn a szeretet, mint egy forró hideg, az eszemet úgy elvette, hogy csak mind egy sűrű ködbe, úgy lát mindent; nem én vagyok most, kedves kisasszony! Másként esmérne meg, ha annyi időtől fogva csak egyszer másként méltóztatnék rám tekinteni.

- HENRIETTE. Istenem! Szabadíts ki ebből a labirintusból; kérem a grófot! Hagyja nyugodalomba az én halálosan megsebesített szívemet!
- BERNÁRD. Elmenyek, de örökre menyek el azzal az egy vigasztalással, hogy a kisasszony édes szava kísér ki a világból... lelkem a zefírekbe mennyei ambróziával tér vissza azon ajakokra; amelyek míg kárhozatra ítélnék, rajtok az az angyali szív elpirul...
- HENRIETTE. Ó! A gróf a kegyetlen hozzám; akkor terhelve egy szívet, amidőn erre az egész világra nézve bánkrott lett.
- BERNÁRD. Ah! Hogy nem lehetek olyan szerencsés? Hogy abból a nagy adóssághoz csak egy rendet kitöröljek. De én mindig olyan mostohán fogadtatom; s olyan régi változhatatlan hűségemért éppen olyan állandó hidegséggel bünttettem. Nem bánom; ha én vagyok akadály a kisasszony boldogságába; én meg tudok halni azzal a vigasztalással, hogy akit életemmel nem tehettem, halálommal boldoggá teszem.
- HENRIETTE. Ah, talán ha másé nem volna szívem, szerencsémre lehetne a gróf hozzám való jósága; de engedjen meg, hogy ki kell mondanom, ha még észre nem vette; én szeretek.
- BERNÁRD. Fájdalom, kedves kisasszony! Az enyimhez hasonló hajlandósággal, egyaránt reménység nélkül... Ah, talán ha elmúlik ez az első áprilisi kábító fény, mi a csendesebb nyári ég alatt inkább találkozhatunk.
- HENRIETTE. Engedjen meg, hogy ki kell mondanom: míg él és szeret Louis, ez a szív másé nem lehet; érzem én, hogy szerencsétlen leszek; de édeőbb a szerencsétlenség is, amelybe őtet hordozom, mint a világnak boldogsága nála nélkül.
- BERNÁRD. Tehát isten veled, szerelem bűbájos tavasza! Felkeresem, mint Szapho a legmeredekebb köszirt csúcsát; még egyszer visszatekintek erre a szép világra; s amidőn Istenasszonyom olyan tisztán, amint most előttem áll, a lelkembe megjelenik, vele együtt menyek le a habok közé. *Affektált dühösséggel kimenyen.*

NEGYEDIK JELENÉS

- HENRIETTE *magára.* Csak egy része lehet ennek igaz: s ha egészen az volna is, az én szívem olyan teli van fájdalommal, hogy többet el nem fogadhat; s a seb, magam se tudom, hogy, amióta Amália beszélt, egészen megmérgeződött... *Pauza.* Teljes lehetetlen!... a Louis ábrázatával, nézésével, kézszorításával nem lehet egybegondolni... valami szabad nyájasságot magyarázott félre Amália... Louis egy olyan becsületes, tiszta ifjú, mint egy angyal; s őtet senki se veheti el tőlem, mert ő, mint egy szent egy kápolnába, örökösen itt marad az én szívembe... *gondolkozik.* Meg vagyok győződve; s mégis nyughatatlankodom... csupa bolondság, az igaz, de mint a világba a

szép világos déllel szembe van a szélvész es éjfé, az ember is különböző, s a férfiakról annyi mindent is mondtak... Louis-ról ugyan nem igaz, de mégis felkeresem Amáliát, ha valamit kivehetnék belőle, hogy tudjam, mi volt, amit félremagyarázott. *Elmenyen.*

ÖTÖDIK JELENÉS

LOUIS

egyedül ott, ahol Denglos-val beszélt. Istenem! Olyan nagy volt az én vétkem. Téged a remekedbe megesmérve imádni? Hogy elébb az idvesség örömeit kóstolnom add, aztán a kárhozatnak kínaira levess... a mennyei világosságból egyszerre egy pokoli setéségbe; ahol a rémítő ürességbe fagyas szélvészek rínak, s a kétségbeesés meredt ábrázattal keresi a halált, hogy megcsókolja... - Jajt kiáltanak a mélységek alattam... sehol se lehet az egész világegyetembe megállanom... feneketlen süllyedek... Henriette! Henriette! Ne hagyj! Ah! Te mindenütt itt, mégis sehol se... Mennyei valóság! Engem keressz ebbe a pusztaságba tévelyegve egyedül? széjjelbocsátott hajakkal, könnyes szemekkel... a bánat törte le orcád rózsáit? Kedves, bágyadt világ, mint mikor a holdra a déli szél könnyeket hoz... *Felé menyen, felnézve.* Ah! Ne tekints olyan búsan; az örök fájdalom fullánkja sajog szívembe. *Tovább lép.* Állj meg a te könnyű szeleden mennyei kép!... csak egyszer terjeszd le felém búcsúzó karjaidat! *Utána néz fel.* Ah! Fellebbe borul, s *tapasztja a szemit* ezek a cseppek tőle hullanak... *Pauza.* Ó te! Aki mindent azért teremtetél, hogy közöljed véghetetlen boldogságot; bocsáss egy sugárt az én irtóztató setéségembe, amely hozzád visszavezessen.

HATODIK JELENÉS

Amália, Louis.

AMÁLIA.

Jó reggelt, kedves úr!

LOUIS.

Nékem nem virrad az én éjszakámba... közönségesen mikor a nap legszebben fűt is, egy olyan éjszaka van a földön, amelybe szabadon járnak minden kísértetek.

AMÁLIA.

Én csak nem vagyok az, a setétet ijesztővé tenni.

LOUIS.

Legalább egy világosság sugára is a reménységnek nem sűt rólád.

AMÁLIA.

Ki tudja, hátha igen? Amint látom, az úr megbusúlt, én is eléggé busúltam, hogy olyan vigyázatlanok voltak; a nagyságos asszony mind leselkedett.

LOUIS.

Köszönöm, jó leány, hogy részt vész az én sorsomba; s úgy tesz, egyhűl, hogy látlak; olyan jólesik, mint mikor a hajnali csillagot meglátja az éjjeli tévelygő, a nap postáját.

AMÁLIA.

Igaz, kedves úr, hogy egyedül én is tehetek valamit.

- LOUIS. Mit édes Amália? *Fogja.* Mondj valamit! Úgy tetszik, új lélegzetet veszek... mintha édes volna illetni is valamit, ami Henriette-hez tartozik; mintha egybefoglalna vele... szólj, édes Amália! Ti, asszonyok olyan vékony pókháló szálokból tudtok szólni, hogy azt a mi durvább érzésünk meg se foghatja, s annyi ezer gyengeségből a végén sokkal erősebben szőtt titeket a természet... Ó, Amália! Mi annyi dicsért erősségekből olyan gyengék vagyunk, hogy kimondani szégyenlem.
- AMÁLIA. Mert egészen elhagyja magát az úr: frissebbnek kell lenni az ifjúnak; mint a méh virágról virágra, úgy gyűjti a mézet, nem egynél félholtan elereszkedve... ha így tészén az úr tovább is, csupa sóhajrással marad.
- LOUIS. Taníts meg hát, kérlek, mit cselekedjem: megvallom, hogy odavagyok, egyfelé mozdulni; még gondolni sem tudok; csupa erőtlenség vagyok, egészen széjjelolvadva... véghetetlen óhajlás kimondhatatlan édes fullánkja sajog szívembe; mit cselekedjem? Nem láthatom őtet többé! Ó, Amália! Mondd meg néki, hogy meg kell halnom.
- AMÁLIA. Há! há! De hogy? Mindenbe van mód; én is tudok valamit; én is tudok afféle fonalat, amilyent az úr mondott fonni; melyet senki se lát meg: csak adja az úr magát az én kezem alá.
- LOUIS. Micsoda fonalat, kérlek?
- AMÁLIA. Mely az úr és a kisasszony közt lévő véghetetlen távolságot olyan közel vonja egybe, amint szintén nekem fog tetszeni. -
- LOUIS. Ó, Amália. Mit beszélsz? Magyarázd ki.
- AMÁLIA. A kisasszonyt férjhez adjuk g. Bernárdhoz, más mód nincs; osztán csak hogy egyszer hozzá légyen kötve a szőlőtő a karóhoz, mikor a fürtök megédesülnek, csak nem tilthatja meg a gazda, hogy vagy egy madara az égnek ne csipkedjék belőle.
- LOUIS. Szűnj meg kérlek! Irtózom hallani, mint egy méreg, úgy terjed ereimbe... utálok magamat; egy szót se akarok hallani... nem, Bernárd-né nem Henriette többé; ahol kezdődik Bernárd-né, ott megszűnik Henriette... borzadok még meggondolni is.
- AMÁLIA. Úgy látszik, fél az úr attól a szótól: Bernárd-né: egy mamos a síró gyermekeket elhallgattatni, de a bátor követi azt a kísértetet, mely az elejtett kincshez viszen.
- LOUIS. Olyan kincshez, melynek a pokolba lennének adósai. Ha egyéb vigasztalásod nincs, a mérgeket vidd el. Az az egyetlen szó, Bernárd-né, elég megmérgezni a minden örömöknek tengerét - az az egyetlen szó, megfordítja a világ nagy szép könyvének értelmét.
- AMÁLIA. Hát nem éppen az a könyv? Ha a titulus elvétődik; vagy ha a kézírásra azt a szót odateszik, melyre osztán kinyomtatva, máris olvashatja.
- LOUIS. Néked nincsen balzsamod az én sebemre, hagyj békét néki, hiába akarod halva adni a kezembe.

AMÁLIA. Az igaz, hogy az halva van, akinek kezibe adnám; ha hittem volna, hogy éppen ilyen tapasztalatlan gyermek legyen az úr; már most nem csudálkozom, hogy a kisasszony is unatkozni kezdett... igaz, hogy a nagyságos asszony is olyan dolgot tett, hogy ha olyan lett volna is, mint a köszikla, elolvadt volna a szíve akárkinek.

LOUIS. Mit mondott Henriette?

AMÁLIA. A nagyságos asszony, mind tapasztaltabb, sok mindent... amiket én se hittem akkor; a kisasszony is előbb, mint én, nem akart semmit hallani, de addig s addig, míg végre engedett. Igaz, hogy a nagyságos asszony megmondotta, hogy ha így megmocsolja familiáját, kést ver anyai szívébe, s tudja meg, hogy egy órát sem éli felül.

LOUIS. Ah, istenem! Mit mondott Henriette?

AMÁLIA. Mit mondott volna? Utoljára csak azt, amit én is, s minden jó leánynak kellenék; azt, hogy hozzámenyen a grófhhoz... talán ő is gondolt valamit; de látom, hiába...

LOUIS. S azt mondotta? S olyan hamar megváltozott?... Ó, Denglos! Te jól esmered a fejrénpet: mint az álom, mely amikor legszebben foly, félbeszakad, olyan velek minden boldogság.

AMÁLIA. Olyan, ha olyan emberekkel van: már ha a szeg gyenge, s letörik, a tereh a hibás? Nem bánom, akármit csináljon, amikor a kezibe adtam a vezető fonalat, megfogni nem akarja.

LOUIS. Csak egyet mondj meg igazán: ki küldött téged?

AMÁLIA. Az én csupa jó szívem hozott, melyet az úrra el kelle vesztegetnem.

LOUIS. Henriette mit mondott rólam?

AMÁLIA. Sajnálta az urat; de inkább sajnálta az anyját természet szerint - jó rendin leesett a hályog a szemiről, s megszegyenlette magát; úgy-hogy ő maga sem igen kívánja látni az urat többé... de az éppen lehetetlen is, míg grófnéva nem lesz; azután okkal-móddal nékem is szépecskén szólva, mind inkább meg lehetne becsületesen.

LOUIS. Becsületesen? Szűnj meg, kérlek! Becsület, virtus, minden egyebet teszen nálatok; csak a mennyből lelopott festékszín a véteknek rút ábrázatjára... a legszentebb szókkal csak a bájoló folyamatnak adtak kedvesebb eseteket... maga az örökkévalóság egy leheletbe elmúlik, mihelyt kijön ajkaitokon... a legnemesebb dolgok, a legtisztább lelkiek, amint kimondjátok, testté lesznek, s a ti angyalaitok is hús és vérből állnak... minden elváltozik a ti bűbajos kerületetekbe... Ó! Miért adta az ég a maga szépségét a pokolnak fegyverül saját maga ellen? Tudva se lehet megkülönböztetni... olyan édes méreg, hogy ha egyszer megkóstolja valaki, lehetetlen addig nem inni, míg az öldöklő rángatások nem következnek... Szakadatok le, méltatlan láncok! s engedjete szabad utat az égre!... Könyörületes atya! Avagy nem azért adta-é kezükbe a kolcsot? Hogyha a pokol rabságába esünk, kiszabadulhassunk? *Pauza.*

Ó csak eszembe ne jutna!... egy tekintete leront mindent, amit építetek... az egész világ pusztá azon egy ponton kívül! Ahol ő van... lehetetlen az egész véghetetlenből arra az egy helyre nem néznem... az utolsó tengerpartig hiába futok,... mindenütt üldöz, s jóllehet mindenütt csak azt érzem, hogy ő nincs, mindenütt előttem lebeg az ő varázsló tündérképe; majd a kék levegőbe jő, mint egy tavasz istenasszonya piruló orcákkal, fekete hajfürtökkel, harmatozó csillagokkal nézve le, majd széjjelbocsátott hajakkal, halvány könnyező holdábrázattal enyészik el a pusztá felett... Ó, Amália! Amália! Mondd meg neki, hogy a világból ki kellett előle men-nem... Kérlek! Várj, míg utoljára írok néki! *Ír.* Megkért Denglos, hogy ne írjak; de utoljára lesz, s ez minden veszedelemnek véget vet; várd meg, s vidd el kérlek! Osztán isten véletek! *Általadja.* Add meg ezt; s már isten véletek! *Veszen egy pisztolyt.* Mondd meg, hogy én ebből a pokolból kiindultam, S mindaddig menyek, míg egy boldogabb világot kapok.

AMÁLIA.

Ó, istenem! Mit akar?

LOUIS.

Add meg a leveletem! *Meghatározva menyen, s Amália utána.*

HETEDIK JELENÉS

Denglos szembe az utcán Bernárd-ral.

DENGLOS.

Szolgálja a grófnak!

BERNÁRD.

Alázatos szolgálja az úrnak!

DENGLOS.

Honnan jő a gróf?

BERNÁRD.

Ahonnan az északi pólus jegeire számkivetettek azok az ajakok, amelyeknek eleven szénül égve kellett volna szeretet hév klímája terméseivel kedveskedni.

DENGLOS.

Mi az ördög? Én már azon égető ég alól kijöttem, nem értem, ha magyarábban nem beszél: nem is lehet tudni, mi van benne, olyan cifrán bétakarja, ha kenyeret s mindent megaranyozva adnak, hozzá se mer nyúlni az ember, vagy végre az aranyról is gyanítja, hogy nem az.

BERNÁRD.

Az a fény az ifjúságnak aranyideje feljövő napjára foly széjjel; mosolyog az az életnek vígabban csergő patakjain; s virágokat bájol ki annak mezeire; mindeneket egy szivárvánnyal hozva elé, amidőn a gyermeki sírásnak özöne után kiszállunk a bárkából, hogy az áldozat füstje felhágjon valamely istenasszonynak fellegeihez.

DENGLOS.

Mi a magos menkő? Megijedtem, hogy elborít az özönvíz; mind nő mégis, a mennyei szivárvány valaha az égen volt, mind itt van; ha olyan erősen szereti a szivárványt, nézzen csak rossz perspektíván, mindennek színe lesz, s semminek se lesz reguláris igaz színe.

BERNÁRD. A természet nem is fest regula szerint, csak mintegy kiönti vakon éjszaka, reggel maga nevet, mikor megnézi, mit csinált.

DENGLOS. Csak nem csinál mindenik virágból egy hanszfurstot.

BERNÁRD. Miért ne? Ha geniális kedvébe éppen az jó, hogy a maga munkáján nevéssen.

DENGLOS. Talán a gróf is azért szeret így tréfálni? Mert ilyen tarkán sehol sem illik, sem oly aranyoson, hogy azt kellessék mondani, hogy a poszomántot posztózták meg: járjon egy becsületes színbe, mint az emberek; s meglátja, minden helyes célját szerencsésebben eléri; s él valahol, nemcsak az ég s föld között álmodik... az embernek fel kell ébredni, s csinálni kell a napszámot, amelyre híva van.

BERNÁRD. Én arra vagyok híva, hogy mint egy második természet, nékie segítsék azon szépségeket kipótolni, amelyeket elfelejt; s azt csak nem lehet csupán békatekenőből, a napból és éjszakából.

DENGLOS. Sőt, inkább csupa világosság és árnyék jól elegyítve, sőt egy Rafael szénkontúrja is: a legdrágább színeket egybehányva, csak elvesztegetett festékeknek hagyja... Hagyja el azokat, jöjjön ki abból a ködből, s másképpen lát.

BERNÁRD. Az annyi volna, mint pártot ütni a természet ellen, mikor rám küldi a múzsától azt a forró hideglelést, amelybe csudák születnek, mindjárt meg kellene hálnom, ha a koszorút, mely csak két-három schuchnyira van a fejem felett, vissza engedném vitetni.

DENGLOS. Meglátja, későn ébredve fel fogja észrevenni, hogy egy szebb ékességet éppen azért vesz el, hogy ezt hiába keresse.

BERNÁRD. Micsoda szebbet? Ah! Talán értem: az hibázik egyedül, hogy ezt bizonyosan elnyerjem, csak a Henriette hidegsége az oka, hogy poétai tüzemnek olaja nem lobog a csillagokig.

DENGLOS. Oltsa ki egészen, ha azt akarja, hogy gyűjtsen benne valamit.

BERNÁRD. Én éppen azt akarnám, hogy két láng, egyik a másikat táplálva, olyan égés legyen, hogy aki olvassa, irtózzék, mintha pokolba volna.

DENGLOS. Már látom, hogy magyarábban kell szólnom. Az úr a leányomat akarja elvenni; méltó a grófnak szeretetére, amint látja, csak fejér-nép; de persze éppen a kell; s annak, amint csinálja őket a természet, nem is rosszul ömlött.

BERNÁRD. Hasonló azon remekhez, amelyre a művész természet felszabadult.

DENGLOS. Elég fain is; az anyja amennyi románt olvasott, mind elolvastatta vele, tud sóhajtan, s a holddal diskurálni egész éjjel.

BERNÁRD. Az illik az én lantomhoz: mikor a holdvilágon réá borul, egy-egy könnyet hullat a húrokra, a szélbe bujdosó lelkeknek jajgatásához hasonlólag fognak szólni.

- DENGLOS. No! Hiszen ő is megszólal, minekutána a lelkek kisóhajtják magokat... De ha már egyszer meg akar az ember házasodni, *res vadt cum onere*,¹³ annyian adom, amennyit ér; eléggé dicséri magamét, eléggé künn a címere.
- BERNÁRD. Egy valóságos istenasszony, amely az én lantomnak olyan hangot ad, hogy azok a századok is meghallják, amelyek bizonytalan, hogy eljönnek-é... Ah! Kedves Apám! Légy az én mindenem; csak Henriette-et engedd megölelnem, hogy örökre meg ne némuljon az én lantom.
- DENGLOS. Csak azt az átkozott lantot hagyja el, mert addig nem lesz semmi; sőt, ha legbizonytalanabb lottérián hagyja egész életének idejét, amelyet amennyire lehet, megelégedéssel mások javára tölthetne, későn fog szomorúan a semmivel felébredni.
- BERNÁRD. Nem is akarok felébredni; a mennybe akarok álmodni, míg e földi éjszaka tart; a poézis emel annak sugár fényibe, s minden híját a valóságnak a képzelődés tündérvesszejével oda teremti.
- DENGLOS. Csak azt a vesszőt magát nem teremtheti oda, ahol nincs semmi képzelődés; minden ifjú a kezibe érzi, de azt nézze meg, hogy mennyire varázsol: egy századba egy-kettőnek adja az ég; csak azoknak, akik bizonyosak ezen privilégiumról, szabad idejüket azzal tölteni, másoknak idejüket s mint valami feslett egészségeket elvesztegetni vétek, aki egyszer belé kap, hasonló lesz a más szerető házashoz; a grófot a hízelkedők vitték ebbe a tévelygésbe: olvassa meg róla Horatiusnak a végét, s végezze el a bolondságot; legyen olyan, mint más emberek; amennyivel elmésebb, tanultabb, annál okosabb... Váltsa ki a kastélyt s domíniumot azzal a pénzzel, amelyet Henriette-tel adok, s éljen benne vele, megvalósítva azt, amit csak írta.
- BERNÁRD. Érzem, mintha egy más világból mosolyogna valami csendesebb napfény lelkembe; de ó, istenem! Vajon bétöltheti-é Henriette?
- DENGLOS. Amit ő bé nem tölt, azt, tudom, a poézis üresen hagyja.
- BERNÁRD. Az úr érezte volna a poézis varázsló szépségét, nem beszélne így.
- DENGLOS. Sőt, ha nem is éppen olyan, közel oly bolond voltam, s éppen azért merem inteni a grófot; engem is okos ember térített meg; megmutatván, hogyha mindjárt én volnék is Shakespeare, az egész Parnasszusnak minden nektárhegyei úgy meg vannak szedve, hogy alig lehet egy fillenket kapni; minden mezők meg vannak aratva, ki van minden csépelve, még az őredékbe is fel vannak a szemek keresve, s ugyanazokat mire mondani? Mikor azok írtak, vagy ha nem írtak volna, más volna; vagy ha egy nagy közpusztulás után újrakezdődik a világ...

¹³ a tárgy velejár a teherrel (római jogi szakkifejezés).

BERNÁRD. Miért szégyenlőnk mi is, ha a természet Ádámtól fogva, mind ugyanazonképpen csodálva az ábrázatokat, sokszor maga repetálta magát?

DENGLOS. Az csak az elveszett munkáknak helyibe esik; a meglevők között ritkán lehet ezt látni: igaz, hogy magának a főművésznek is ritkák a szép remekei; csak kilenc mását tudott előhozni, s ennek is hol a párja? Nem azért hogy az én lányom, de szépnek szép.

BERNÁRD. Béillenék a tizedik múzsának: s ő lesz az én múzsám.

DENGLOS. Az már inkább is elkapható... jöjjön a gróf csak velem vissza, s próbáljunk együtt valamit; de ne beszéljen hát az eddig volt múzsája nyelvén, hogy ez meg ne értse. *Viszi karon.*

BERNÁRD. Amennyiben lehet, igyekszem ennek a nyelvét tanulni meg; ha különben nem beszélhetek vele. *Elmennek.*

NYOLCADIK JELENÉS

Charlotte, Henriette otthon.

CHARLOTTE. Tehát, kedves leányom! Reménylem, megkímélsz továbbá azoktól az nem egy Charlotte de la Roche véréhez, sem az téged magánál inkább szerető anyának leányához illő szóktól. Kedves leányom! Nem ezt az engedelmességet érdemlettem én tőled akkor, amikor élet és halál közt voltam; az orvosi tanács elvégezte, hogy lehetetlen lévén megszületned az én halálom nélkül, téged vassal vagdaltan széjjel; én voltam az az anya, aki halálra elszántam magamat, hogy te megmaradj; én az az anya, akinek te most egy kis testi gyönyörért gyilkosa akarsz lenni? s én vagyok az, tudd meg! Aki, ha le nem mondasz róla, elébb megátkozlak, s azután meghalok; de mint egy kísértet üldözlek mindenütt, s minden öleléseidet megháborítom...

HENRIETTE *térdre esik.* Az egekre, édesanyám; ne mondjon többet, ha azt az életet, amelyet adott, visszavenni nem akarja. Istenem! taníts meg - mit cselekedjem... Nyomorult szív, repedj meg!

CHARLOTTE. Annak az alacsonynak köszönj mindent, aki az én jószágommal s a te ártatlanságoddal visszaélt: kérdés nélkül megérdemlené az akasztófát; sohase kerüljön a szemem elibe, az isten őrizzen meg, hogy kés ne volna a kezembe; vagy kísértésbe esném, vagy a méreg miatt ott halnék meg.

HENRIETTE. Mennybéli isten! Örökös jaj nékem! Könyörülj rajtam! S végy el!

CHARLOTTE. Inkább vegyen el, háládatlan anyagyilkos!...

HENRIETTE. Ó, kedves anyám! Csak így ne nevezzen!... Lemondok a világról: bocsásson klostomba; s engedjen meg!

- CHARLOTTE. A de la Roche vér századoktól fogva foly dicsőségesen, s világ végéig folynia kell... te egyedül vagy, s néked férjhez kell menni illendőül.
- HENRIETTE. Ó, kedves anyám! Az én szívem el van foglalva, hogy én abból nem parancsolhatok: mindent örömet megteszek, csak, ó, anyám! Lehetetlent ne kívájon.
- CHARLOTTE. Alacson, makacs teremtés, tudd meg, hogy módját fogom találni, hogy azt a pogány bálványt, amelyet szívedbe imádsz, kivessem onnét, ha szíved utána szakad is... mind addig kínozlak, míg úgy elhervadsz, hogy az maga megutál, s akkor a legelső kérőnek odavetlek.
- HENRIETTE. Mikor az anya ilyen kegyetlen lehet: akkor maga elszaggatja a szent kötelet, s én is esküszöm, hogy minden áldozat, amit tehetek, az, hogy ebbe az életbe Loius-hoz nem menyek, de valamíg ő a földön lesz, senkihez máshoz se.
- CHARLOTTE. Ha ég és föld egybeszakad is, meg kell lenni, hogy még holnap a grófhhoz menj. Már kimondottam... vagy verj kést - *kinyitja mellét* - ebbe a mellbe, amely felnevelte azt az életet, amelyet halálommal vettem meg... Ó, kedves leányom! Kímélj meg! látod az indulat, gyengeség a kétségbeesésbe viszen... tégy te is egy áldozatot értem, aki most is meghalni kész vagyok a te boldogságodért... Kedves Henriette! Megengedek a te indulatodnak... tekintsd még a te szerencsétlen anyádnak, akinek te vagy egyetlen öröme; s ne taszítsd kétségbeesve a koporsóba!

KILENCEDIK JELENÉS

Amália azalatt az ajtóban nézve a levelet, s intésével helybehagyva, beljebb jő.

- CHARLOTTE. Amália! Te vagy? Mi bajod?
- AMÁLIA. Én nagyságos asszonyom... egy levél.
- HENRIETTE *néz nyughatatlanul.* Ah, istenem! Kitől?
- AMÁLIA. Egy hitetőtől; engem is szinte elámíta.
- CHARLOTTE. Kicsoda?
- AMÁLIA. Sohase láttam olyan szerelmes embert; de most annyira ment, hogy pofon kelle ütnöm.
- HENRIETTE. Kicsoda?... de miféle levél az?
- AMÁLIA. Csak a nagyságos asszonymnak való; már ideadta volt, hogy elhozzam: egy valóságos csapodár, de most megadja az árát, béerte a büntetés *odaadja Charlotte-nak a levelet,* végtére; mert töltött pisztollyal ment el, hogy többé vissza se jöjjön...

CHARLOTTE *azalatt olvassa.* Úgy kell az alacsonynak; nem egyébre való volt, látszik ebből, hogy sohase volt esze; s öröktől fogva az ördögé volt... Na! Jó mag! Nesze! Mármost nézd meg, kit szeretnél... már ő maga megszabadított. *Odaadja.*

HENRIETTE. Mennybéli isten! Ne hagyj el! Ő ez... igenis, tulajdon ő maga... lemond rólam?

CHARLOTTE. Az az egy mutatja, hogy ragadt reá valami a házunkról.

HENRIETTE. Nem látom őtet többé?...

CHARLOTTE. Azt én nálanélkül is tudtam.

HENRIETTE. Az ő jóltevőiről emlékezik?... az atyámról... fogadjam szavát... engedjek meg...

CHARLOTTE. Már meglehet, minekutána az Isten tulajdon kezével büntette meg, mert ott a végén van, hogy eddig néki is vége.

HENRIETTE *a levélről felvetve szemeit.* Vége van? Istenem! Könyörülj rajtam is! *Elájul.*

CHARLOTTE. Ah! Talán odavan... a házidoktort! *Amália fut.* Hamar egyszeribe jöjjön fel! *Térdre esik Henriette eleibe.* Kedves Henriette-em! Csak most serkenj fel! Mindent megengedek... Bocsáss meg! *Jó bé Denglos.*

TIZEDIK JELENÉS¹⁴

Denglos, Charlotte.

DENGLOS. Mi dolog ez? Mit csináltatok?

CHARLOTTE. Áhá! Ne jöjj olyan lármával bé mindenkor, mint egy nehéz idő; semmit se néz, de úgy nem is veszi számba ezt a gyermeket, egy kutya többet csinál a kölykiből.

DENGLOS. Elájult vagy mi? Valami nem esett az asszonyi kény szerint? Vagy talán szokott durván kötötted azon sebeket, amelyeknek érzését te magad fáinitottad meg?... Már régecske is volt, elfelejthetted, éppen ájultál, mikor anyád nem akart nékem adni.

CHARLOTTE. Régecske? Minden rég... mihelyt egyszer megkapják az embert, másnap mindjárt avulni kezd: el kell kárhozni mind, amennyi férfi; s tán odaadnád, ugye? Nem köszönöd meg (biz a Denglos família sem igen veti magát), hogy a leányodba de la Roche vér foly?...

¹⁴ a kilencedik jelenet az eredetiből hiányzik: De ez csak nyomdahiba: a szöveg folyamatos. A jelenet-számozásban egyebütt is vannak tévedések; javítottuk.

DENGLOS *Henriette megmozdul. Kiálts jobban; úgy tetszik, arra ébredni kezd; de mégis igen halovány az a gyermek: a doktor után elküldöttek-é? A gróf is velem jött, csak egy szóra tekintett bé a házához, s egyszeribe itt lesz.*

CHARLOTTE. *A doktor után ment az a huncut leány, tudja az ördög, miért nem jő... hátha a gróf meglátja a leányt, nem illetlen?*

DENGLOS. *A grófhhoz nékem jó reménységem van; béveszi a tanácsot; a megtérés útján van, s még egy tisztességes úriember lesz...*

TIZENEGYEDIK JELENÉS

Dr. Bombast és a gróf bájönnnek; amaz nagy szemeket csinálva, ez meghajtva magát, az esetbe részt véve, Amália is velek bájő.

DENGLOS *Amáliához lassan. Hívd az enyimet is. Amália elmenyen.*

DR. BOMBAST. *Az estve, éppen, mikor bé akartam hunni a szememet, a hold oda-jött az ágyamhoz; belé néztem! Azután a csillagokkal sokat beszéltem... Közeledik, nézi s tapasztja pulzusát. Nagy hideg a pólusoknál, tél és éjszaka; de a nap és föld együtt vigasztalást beszélnek... a mágnes húz még, de a víz felfelé foly, s a pihe és arany együtt esnek...*

CHARLOTTE. *Van-é reménység, édes doktor úr! A grófhhoz. Ilyen szerencsétlenség érte a házamat amiatt az országkerülő miatt; a nevit is utálom kimondani, s az egész dolgot szégyenlem; az igaz, hogy egy kissé kétségtette ezt azt ártatlant, ő maga belé szeretett, mint egy bolond, s úgy is segített magán, mert agyonlőtte magát; itt a levele. Oda-nyújtja, Denglos elveszi.*

BERNÁRD *elbámulva. Agyonlőtte?... De mégis szép... romános, az nem is lehet heroína egy románba, akiért egy tucat ifjú elsárgulva, mint a hold; agyon nem lötte magát az istenasszony áldozatára.*

DENGLOS. *Istenem, milyen különös érzem magamot én erre!... ez valóba nagy kár.*

CHARLOTTE. *Nagyobb tán; ugye, mintha... az istenért, kérlek! legalább idegen előtt ne mutasd ki a fogad fejérit.*

DENGLOS. *Istenem; vajon nem beszéltem-é keményen?*

CHARLOTTE. *Talán itt volt?*

DENGLOS. *Én voltam nála.*

CHARLOTTE. *Szép úgy megalázni magát.*

DENGLOS. *Hogy az ember egy szerencsétlent meglátogasson!*

CHARLOTTE. *Meg is érdemli: abból kitetszik, hogy örökké sült bolond volt.*

DENGLOS. *Bolondabb, az igaz, aki azért lövi agyon magát, hogy egy fejrénpet meg nem kapott, mint aki azért, hogy megkapta.*

DR. BOMBAST. *Abrakadabra! Ezalatt a szék lábát megkötötte, krétával cirkulust csinált a pádimentomra, kívül írta a napot, holdat, csillagokat. Itt nincs semmi egyéb mód, hanem hogyha vériből kibocsássunk, s kecskevért tegyünk helyibe.*

CHARLOTTE. *Nemtelen kecskevért a de la Roche-vérhez! Inkább maradjon örökre meghalva.*

DR. BOMBAST. *Még egy van, amitől várok... Mutat a pádimentomnak figuráira, s kiáll északra és délre terjesztett karokkal, felvetve szemeit. Minden világokat éltető mágnesi folyónak szent forrása! Méltóztass különöbben juttatni most ezen szent célra! Folyj le az érzőinak félágain, s egybegyűlve lelkembe, a kis tóból ömölj által ezen üres halálképbe, hogy éljen másodszor... A mejjére egy tükört függeszt, s néz félre, másvilágra szegzett szemekkel. Pauzát tartson minden földi indulat! Úgy ne legyen semmi különbség a nemek között, mint a sírérszakában az ő poraik közt!... Az örök nap jó itt fel, s az ítélet mennydörög... szent borzadással vonja minden félre magát! Charlotte reszkette távozik, Bombast a beteggel szemben állva merőn néz, s jobbját felemelve. Te halandó kéz! Mostan a Mindenható jobbának megnyújtása! Tégy csudát!*

TIZENKETTŐDIK JELENÉS

Doktor Courte, előbbie.

DENGLOS *eleibe menve.* Doktor uram! Tegyen, amit lehet ezzel az elájult gyermekkel. *Odamegyen doktor Courte, s tapasztja a pulzust.*

DR. BOMBAST. *Tökéletesen megholt volna; ha a mágnesi tengerből nem halásznám most ki a lelkét; alig kapom, mindjárt csúszik a kezemből.*

DR. COURTE. *Hiszen a pulzusa úgy ver, amint kell. A szíve körül súrolja, s szagoltatja.*

HENRIETTE *serken.* Jaj istenem!... Hol vagyok?

DR. BOMBAST. *Mármost itt a hatalmasnak segedelmével; Isten után ezen kéznek szolgálatja által.*

CHARLOTTE. *Ó, édes mindenható doktor úr! Az Isten áldja meg! Már sokszor is visszahozta az életre.*

DR. BOMBAST. *Isten után! Mi csak az ő kezei vagyunk, mutatni, mint az óramutató, az ő véghetetlen hatalmát... Hát hogy van a kisasszony? Nem fáj a feje?*

HENRIETTE. *Nem.*

CHARLOTTE. *Nem fáj semmid?*

HENRIETTE. *Áh! nem...*

CHARLOTTE. *Doktor uram! Ne adnánk bé valamit?*

DENGLOS. A szívének kell az orvosság.

HENRIETTE. Az megkapta a maga mérget, édesapám!

DENGLOS. Hátha megkapná a méreg ellen való orvosságot is.

BERNÁRD *odamenve megfogja a kezét. Kedves angyal!*

CHARLOTTE *Dengloshoz. Most az egyszer jól szóltál? Nem is kell húzni-halasztani, minekelőtte a világ megnyitná a száját...*

HENRIETTE. Ó, kedves anyám!

CHARLOTTE. Amannak úgylis vége... hallod, hogy ökeme milyen volt?

DENGLOS. Igaz, hogy Louis-ról ezt nem hittem volna: gondold azt meg, Henriette! Hogy ő téged hűségtelenül elhagyott... továbbá, hogy ő maga arra int ezen levélbe, hogy azt cselekedd, amit én tanácslok, az én tanácsom pedig, kedves leányom *egybeadja Bernárd-ral a kezeket*, hogy adj a grófnak egy gyűrűt.

DR. BOMBAST. Az az egy tartja meg a mindennapi nyavalyatöréstől.

DR. COURTE. Valóban az meggyógyíthatja.

HENRIETTE. Ah, Louis! Miért taszítasz máshoz? Amidőn utánad mehetek?

BERNÁRD. *megszorítva kezét forrón. Egy ilyen szeretőért hurubába leköltöz-ném, s napszámosnak öltözném; sőt még a múzsától is örökre megválnám... már most imádlak Henriette... egy új világ nyílik fel előttem.*

DENGLOS. Ha szeretted, Henriette! Fogadd meg, amit írt.

CHARLOTTE. Ha a koporsóba nem akarsz taszítani, kedves leányom.

BERNÁRD *a maga gyűrűjét bévonja a Henriette ujjába, Charlotte a Henriette ujjából a gróféba teszen egyet.*

BERNÁRD *kiterjesztett karokkal megöleli, s megcsókolja. Ez a szeretet igaz gyűrűje, amely magába foglalja az ő boldogságát.*

DENGLOS. S az örökkévalóságot ígérő fattyú gyűrűknél többet teljesít: az Isten áldott meg titeket.

Azonban a kárpit leesik.

Vége a második felvonásnak.

HARMADIK FELVONÁS

ELSŐ JELENÉS

BERNÁRD

egyedül. Megházasodni vagy meg nem házasodni; ez a kérdés: melyik nemesebb az elme előtt? Nyakan fogva maradni-é egy-néhány búzaszemért, hogy a panaszló kalitka a házi ekhóval a sírnak hallgatásáig csengjenek; vagy kivonni egy ujjacskából azt az aranygyűrűt, mely egy örökös vasfogsághoz láncol; s azonnal az ifjúság mosolygó egéről, mezőpatak felett szabadon trillázni...

Megházasodni... alunni... s egy angyalnak karjai között aluva el azt mondani: itt minden sóhajtasoknak vége, s azoknak az ezer adófizetéseknek, melyekkel a test az ördögnek tartozik... Ez maga a paradicsom, melyet a megengesztelődött Isten visszaajándékoz. -

Megházasodni... elalunni... elalunni? Talán fel is ébredni? Itt a bog... Mert azon mennyei álmokból mire ébredünk fel, minekutána a minden bájokkal varázsló tündérvárba elaluttunk?... ez megállít... ez az a visszatekintet, mely az ifjú legénységgel egészen a meg-öszülésig szenvedtetni a szerelemnek égető szorongásait... Kicsoda állhatná különben ki azokat a rettenetes paroxizmusokat? Azon tüzes nyilaknak záporát, melyeket a szünetlen nyíló szép leányokról lövöldöz a szerelem istene... az őellene állhatatlan hadimesterségeiket... angyali kedvességgel való közelítéseket, önként való meghódolásokat, s mikor a magunkét megölelnők, mostoha eltávozásokat.

Ha nála magánál a paradicsom ajtajának kolcsa; kinézne a kerten által, égve és sárgulva?

De a felébredéstől való félelem a mennyei álom után, s a csudálatos Tobozo szigete,¹⁵ ahonnan minden evező leforrázva tért vissza, az akarat erejét elveszti, s azt cselekszi, inkább ezeket a rosszakat szenvedjük el... amelyeket esmérünk, mint olyanokra kárhoztassuk magunkat, melyeket nem tudunk...

Így a meggondolás a paradicsom fényét elhalványítja, a bemeneteltől kedvünket elveszi, nehogy majd kiűzve bujdossunk, s egy szerencsétlen maradék fizesse örökké a gyönyörűség rövid álmát...

Pauza.

De hogy kelljen megengesztelni hát azt az istenséget, amelyet megcsalni nem lehet? Egy forrásnak csak folyását lehet vezetni; s nem helyesebb-é egyenesen kánálison vinni le? Mint ezer *görbéken* kártékonyul tévelyegtetni... s végre a legnagyobb kérdés, hogy van-e a kérdésnek helye? Szerelem, múzsa, becsület... a lant gyászba

¹⁵ valószínűleg Tobago szigete; Trinidad közelében az Antillák szigetcsoportban.

borulva némulna örökre meg... s a szerelem ragad, mint a szélvész... Menj tehát, szerencsés avagy szerencsétlen csillagom elől! *Megindul.*

MÁSODIK JELENÉS

Bernárd. Amadé az utcán sebesen menve szembe.

AMADÉ. Alázatos szolgája a grófnak! Örvendem, hogy szerencsém van...

BERNÁRD. Hát hogy van? Mikor jött? Hogy érkezett?

AMADÉ. Frissen, éppen most, hogy vannak?

BERNÁRD. Én, barátom, olyanformán, mint mikor Ádámnak az Isten Évét eleibe vitte; hogy én se legyek ebbe a szép világba egyedül.

AMADÉ. Tán házasodik nagyságod? Kit veszen?

BERNÁRD. Denglos Henriette az a szép Éva; nem alábbvaló a legelsőnél...

AMADÉ *gondolkozva.* S hogy lehet az? Nem volt akadály közbe?

BERNÁRD *mutatja a gyűrűt.* Ez a láncszem, az örökkévalóság kerek képe mindent egybefoglal; már mátkás vagyok vele, s egybe is fogok eskünni.

AMADÉ *gondolkodva.* Henriette-nek jó kedve van?

BERNÁRD. Meggyúl az is a Hümén fáklyáival.

AMADÉ. Hát most?

BERNÁRD. Egy fatális történet... az a derék ifjú Louis...

AMADÉ. Esmerem... mit csinált?

BERNÁRD. Egy valóságos romános tettet, mely az én mátkámnak megadja a poétai szint.

AMADÉ. Ugyan micsoda bolondságot?

BERNÁRD. Ti hideg laikusok annak nevezitek: mi génie-furcsaságnak...

AMADÉ. Már szeretném látni megszületve.

BERNÁRD. Halva megláthatod, ha felkeresed.

AMADÉ. Megholt?

BERNÁRD. Nem holt, hanem agyonlőtte magát, levelet írt annak, akit reménység nélkül imádott, s úgy tett, mint egy szabad génie, levetette a láncokat, s felrepült a csillagok közé...

AMADÉ. S ugyan igaz ez?

BERNÁRD. A levelet láttam én; s Amália ötlet, mikor kétségbeesve elment a cselekedetre.

AMADÉ. Úgy-é? Amália *magában* derék, hiteles kútfő. *Gondolkozik.* S azon búsul Henriette?

BERNÁRD. Igaz az igaz; de szülei szava mellettem van, s engem is másképpen kezd nézni.

AMADÉ. Miolta van ez a képtelenség?

BERNÁRD. Tegnap csak minden.

AMADÉ. *magában*. Képzelem én, hol van ő, egyet próbálok.

BERNÁRD. Barátom! Én sohasem siettem így.

AMADÉ. Álljon csak egy pillanatig nagyságod. Nékem egy dolog jutott eszembe; lefestette-é Hénriette-et?

BERNÁRD. Eszembe se jutott.

AMADÉ. A szüzesség ideálját levenni; lehetne a Grácia képe alá írni verseket; még hát nem késő, sokat nyer vele előtte a gróf.

BERNÁRD. Köszönöm, kedves barátom! nagyon elköteleztél; de hogy lehessen ez?

AMADÉ. Hiszen éppen arról jutta eszembe, hogy velem egy utazó képíró jött, aki amilyen nagy (az örökkévalóságra dolgozó) művész, éppen akkora bolond: amint szokott lenni. -

BERNÁRD. Brávó! Már az pontba úgy van; vigy oda, barátom!

AMADÉ. Elkésik nagyságod, s nekem is egy kis fontos utam van másfelé.

BERNÁRD. Segíts valahogy reá kérlek!

AMADÉ. Jó szívvel, hanem nagy akadály van benne.

BERNÁRD. Mindent elhárítunk, génie-k a génie-k elől.

AMADÉ. Őkelme mint nagy bolond, duellált, s arcul megvagdalták... különben is, most mind görög vitéz tetteket fest, s olyankor némely nap páncélba öltözik siskáson: most a siskát fel sem emeli, mert úgy bé van raggatva, hogy olyan, mint ördög, csak a szeme... ha a király hívná, se vetkezik le, a siskát fel nem emeli, míg a bolondsága el nem múlik. Románo¹⁶ is olyan volt, hogy a királyhoz is csak úgy ment, ha a kalap a fejibe maradott.

BERNÁRD. Háháhá! Az az ember tetszik nekem... szerezd meg, kérlek! Ki-mondhatatlanul szeretem az olyan génie-ket.

AMADÉ. Ez a legnagyobb génie-nek is elég bolond... megpróbálom, hacsak el nem bódorgott valamerre. Hanem egyet! Beszélleni nem kell, előre légyen minden készen, odaküldjük; a tárgyat eleibe kell tenni, s magára hagyni, hogy dolgozzék; különben magát gondolja, s mindent otthagy.

BERNÁRD. Hát mikor lehet megismerkedni véle?

¹⁶ Giulio R. (1499-1546), Raffael tanítványa és örököse; a római iskola feje. A mantuai herceg szolgálatában állt.

AMADÉ. Ha meg nem háborítva dolgozik, s jól találja, mikor elvégzi, madarat lehet fogatni vele, akkor talán ki se vetkezik.

BERNÁRD. Éppen ilyen ember kellett nékem, csak siess! Én is egyszeribe elrendelem Denglos-nál, hogy mihelyt eljő, fogjon hozzá; délelőtt jön el?

AMADÉ. Ha reá vehetem, s el nem indul holnap.

BERNÁRD. Mihelyt eljön, egy legénytől izenjen bé hozzám, Csak frissen! Adieu! *Elmennek ketten kétfelé.*

HARMADIK JELENÉS

HENRIETTE *otthon egyedül.* Tehát készen vagyok; mint egy innepnapra felcifrázott áldozat? De nem az égnek, hanem az előítéleteknek rettenetes bálványistenének, amely többet öl meg a háborúnál...

Mennyei atyám! Bocsáss meg! Mikor az oltár előtt reszketek, s talpom alatt ég a pokol... mikor az első szentségtörő szó jön ki megfertéztetni ajakimat; jöjjön ki azzal az én lelkem is, a elválva a Moloch áldozatjától; menjen fel hozzád! Ne engedd kimondanom, ó, Mindenható! Örökkévaló! Mikor a hév pádimentum emelkedik, s a templom elsetétül; s a Sátán várja, hogy a te nevednek káromlása megszülessék: mutasd meg azon színedet, mellyel fellegeidről mennydörögve ítélni fogsz, hogy a megindult könnyek a jéghideg orcákon maradjanak, s a hamis esküvés előtt megnémuljanak elfejérült ajakaim.

NEGYEDIK JELENÉS

Henriette, Denglos.

DENGLOS. Jó reggelt; kedves leányom! Az isten áldja meg neked ezt a mai napot! Ha fellegbe jön is a reggel, tiszta lesz a csendesebb ég dél felé... senkinek se szép az egész napja; az enyim reggel volt igen szép, s most azért fekete egészen lenapnyugotig... melyiket választanád? Úgy virágozni-é, mint egy rózsa, amely amilyen pompája tavasszal a kertnek, nyárba senki rá se néz: vagy mint egy gyümölcsfa, mely mikor az elfáradt esztendő a kedves tereh alatt sóhajt, s a levelek halaványon búcsúznak le; akkor tündöklük ki a legszebben!

HENRIETTE. Ah! Nálam az esztendőnek mind a négy része eggyé vált; az elsőnek fényére fellegzett az utolsó; s a reménységnek virágzó plántáját elhervasztotta.

DENGLOS. Csak azon más világbeli gyenge plántáknak ártott, amelyek úgyse maradtak volna meg... még elég jókor idevalókat ültetni: én is abba hibáztam el, s a te fejedet is anyád eszet elfacsaró románnal telitöltötte... az álmoképeket nem lehet kinyílt szemmel megölelni,

s álmodni se lehet mindég; az életnek döcögős útja felráz... a legfáinabb örömek nem is bírható valóságok a földön; csak addig miénkek, míg nem azok még; mihelyt rátesszük a bélyeget, csak azzal maradunk, amire rátehettük... Úgy kell venni a dolgot, amint van, a boldogságnak részei itt részenként jönnek, sohase mind együtt... nem is kell szőrszálla venni holmit: mert úgy elvész mindenhez a kedv, a legbájosabb rózsák csontvázról virítnak, a szép hajfürtök halálkoponyáról lengenek, s annak két ijesztő üregeiből égnek azok a varázsló tüzek, melyek annyi evezőket, mint a Pharusi kitett lámpások odacsálnak, avagy mint a temetőbe bujdosó tüzek az utazókat odaviszik... Az okosság vezető lámpását követni, melyet a fejről hajó idő viszen... Mikor varázsol valami, nézd meg azzal a szemmel, amellyel a földről elhúnsz... Ne higgy a jelenvalónak! Ami legkívánatosabb, legmérgeesebb... tapasztalás kell tudni, mint terem a virág. Látod, anyád a legszebb, legszelídebb leány volt, engem is esmérsz; s mégis a mostani eszemmel megtudtam volna mondani, hogy amikor kezét fogtunk, pokolba indultunk... A Bernárd atyjával jól kijött volna, amint az egy ilyenformával jól is jött ki. De nem állhatta, mert éppen olyan bolond volt, mint a fíja most, aki hasonlóképpen lesz olyan okos, derék, ügyes és jó háztartó ember, mint az apja volt; csak te bánj jól vele; ő enged az okosságnak, csak te meg ne kívánd; s ha ő kívánja, a fejérségnek illik hajolni... a poézis nyavalyája a fő benne; de ha te bétöltöd a lelket, nem repdes többé az üres ájérbe. Egyébaránt a sok ősi jószág-securitás akkora, ha a szeretet elmúlik, gazdagsággal egy jó ember mennyei örömeit szerezhet a legkésőbb télbe is; amikor minden virágzott helyeket hó temet. Légy megnyugodva a jövőre iránt; amelyet én úgy látok, mint te a jelenvalót... A gróf is, reményem, nem fog késni: fel vagy-e illendőleg öltözve?

HENRIETTE.

Szinte mint egy halott az utolsó ítéletre; úgyis a világ bírása eleibe kell mennem, mégpedig hazudni az ő színe előtt. Ó, atyám! A szentségtörés mocskja ezen ajakán marad az utolsó napnak fényére.

DENGLOS.

Nem jól van, kedves leányom! Az igaz, itt a földön semmi sincsen tökéletesen, de hidd el, hogy többet láttam én megtartani, aki ebbe a dologba mikor ígért, akkor hazudott, a szerelemnek természete, hogy minél szebben ég az angyal, halhatatlannak is higgye magát, nem tudván, hogy éppen akkor ég el... azután, mikor kialudt, a tárgyat vádolja, érezvén, hogy mástól újra gyúlhatna; és akkor indulnak meg a setétbe a pokol kísértetei; az elmondott ígék nem menkő vezetői a föld alatti tüzeknek...

ÖTÖDIK JELENÉS

Charlotte, előbbiek.

CHARLOTTE.

No! Most, tudom, beszélt eleget: ne fogadd meg! Egy szó sem igaz. Csak azon imádkozz, hogy az urad olyan ne legyen... minden beszéde a volt, hogy szót fogadj, légy szolgáló?

DENGLOS. Volt módja mindennap hallani, milyen a muzsika, ha a második hegedű szünetlen primo akar lenni; s ahol piano vagy pauza kellene, *con tutta la forza* kiált: ha hajakat tépő disszonanciát akar, mindent tegyen úgy, mint te.

CHARLOTTE. Most is ki kezdi?

DENGLOS. Én elvégezem; most ezt az utolsó órát töltjük a leányunkkal együtt, osztán tölthetjük, míg lehalad az élet napja; már nekünk is hosszúl az árnyék, s nemsokára az örökkévalóságba visszanyúl.

CHARLOTTE. Árnyék, mikor ilyen komor ember a napnak mutatója.

DENGLOS. Akárhol legyen a nap, ez a test árnyékot vét, mindenkor általellenbe.

CHARLOTTE. Az árnyék is kedves, ha a szerelem zefírei repesnek benne; de az Isten őrizzen meg az ilyen decembertől! Te, Henriette szerencsés vagy, hogy téged az urad mindinkább fog szeretni.

HENRIETTE. Ó, kedves anyám! Én senkihez több szerelmet nem érezhetek.

CHARLOTTE. Hidd el, hogy észre se veszed, mikor eljő, mint tavasszal a hó lassankint menvén el, s egyszer csak zöldellik s virágzik minden. Még örvendj, hogy most jó, semmi se fogyott el belőle, s végig tart.

DENGLOS. Nincs szerencsétlenebb a házasságba, mint aki finomabb szerelmet szomjúzó lélekkel van megverve, azt a rövid idejű bűbájos lámpás hamar örökös setétbe hagyja, mert az, aki egyszer meggyújtotta, többé újra nem gyújthatja, egyféle sóval ha a víz jóllakott, abból többet fel nem veszen. Az igaz, hogy a szerelem mindent kifizetne, ha a debitor csakhamar el nem szöknék... A házasságnak is tavasza van, melynek virága, a szerelem elhull; a gyermekekbe s a virtusra egyesített buzgósággal való törökedésbe nő a nyara; mosolyogva jön az ősze, s vár a minden kincsével lefolyt esztendő, egy jövő boldogabb tavasznak fényétől megezüstözve.

CHARLOTTE. Mindég úgy szokott: egynéhány keserű erkölcsi mondással fizeti ki azt az éteri fűszert, amely nélkül minden ízetlen, s azzal a méreg is kedves. Ne hidd! A becsületes embernél holtig ég a szerelem...

DENGLOS. Bágyadt virággal továbbacska, de az az égi láng, amelyet szerelemnek neveznek, amilyen szép, olyan eltűnő látszat, ...s előre mondom, ha pokolba nem akarsz esni, az égbe ne vágyj... Tudd meg! Hogy mikor az áprilisi napfény s első közt nő a paradicsom, Ádám s Éva a virágzó fák havazása közt elragadtatva mennek szembe; de mihelyt találkoznak; az a mennyei valami nem szenvedhetve a halandó karokat, eltűnik, s csak azt a formát hagyja ott, amelybe megjelent. ...

HATODIK JELENÉS

Jő bé Bernárd gálába, az előbbiekhöz.

BERNÁRD *meghajtja magát, azután Henriette-hez menyen kezét megcsókolni. Kedves kisasszony! Engedjen meg, hogy azzal az édes reménységgel fogjam meg ezt a kezét, hogy reá naponként méltóbb leszek;*

ha a szeretetet és hívséget kincséhez számlálja egy nemes szív, úgy bizonyos vagyok, hogy az én becsem meg fog nőni.

CHARLOTTE. Igen kedves előttünk a grófnak házukba való lépése; - de te, Henriette! Könnyes szemekkel fogadod a mátkádat?

BERNÁRD. Ah! Ha örömkönnyeek volnának, az én szemeim is hasonlókkal felelnének, csak egy harmatos reggel, amelyre a boldog élet napja jön fel.

HENRIETTE. Mivel elenyészett, utána hullanak...

BERNÁRD. Tehát hullanak a hold eleibe, hogy mikor az éjszaka, mint egy istenasszony, megindul a csillagos menny alatt, gyöngyek tündököl-jenek lábai alatt...

CHARLOTTE. Biz a hold szebb is a napnál; s tulajdonképpen a szerelmesek napja.

DENGLOS. Tulajdonképpen a tolvajoké; nem vizsgálom a hasonlatosságot; hanem ha hold, az igaz, hogy jobb, amelynek a homálya, mint amelynek világa apad.

HENRIETTE. Ó! Kedves atyám! Ha csak az nő, amit érzek, az csak fájdalom...

BERNÁRD. A szemérmes holdnak is, mikor fenn az égen lesz, megjő a világa...

CHARLOTTE. Készen-é a pap?

BERNÁRD. Régen vár.

CHARLOTTE. Fogja meg a gróf a kezit! S menjünk! Az afféle mind így szokott menni. *Megfogja, s általadja.*

HENRIETTE. Kedves anyám! Múlják el bárcsak máról!

CHARLOTTE. Nincs semmi ok a halasztásra, van arra hogy essünk túl rajta: menjünk!

HENRIETTE. Istenem, bocsáss meg!

BERNÁRD. Együtt engeszteljük meg, jó Henriette! S te is megengesztelődöl; minden álmodat teljesíteni fogom.

CHARLOTTE. *mozdul, mindent mozdítva.* Menjünk!

BERNÁRD. Csak egy kérésem van; siető, még ma véghez kell menni; egy nagy képíróművész utazik itt által; engedd meg, Henriette, hogy levé-tesselek ezen az utolsó napon, mint még leányát kedves szüléidnek, hogy maradj itt hajadon megkoszorúzva. Reménylem az úr maga örvendeni fog ezen az új esmeretségen: szörnyű csudabogár, valóságos génie, megbeszéllem az úton a bolondságait.

DENGLOS. A leányom leírását akarom, mert mind halogattuk: de az új esmeret-ségen nem kapok; mindenik, ami szépje van, azt teszi kívül, unom annyit fordítani rá, hogy kitanuljam, mit takar... egyébaránt is az időnek kevés része diskurálni való, minden új esmeretség pedig új adósság-kapitális, melyet azon parányi időből, amelyből annyinak kell kitelni, interessezni kell... de itt csak pénzt nem szabad mástól

ellopni, időt pedig, amit visszaszerezni nem lehet, szabad, amint tetszik kinek-kinek, holott aki egy napját másnak elrontja, annyi részbe megölte őtet, ahány napja annak hátra van.

CHARLOTTE. Meg ne tanulja a gróf ennek a csuda embernek komor természetét, ha boldog akar lenni... De jól kezdi: köszönöm a leányomról való megemlékezését, csak azért a gondolatért: is, hogy a képét itt-hagyja, megérdemli az originált.

BERNÁRD. Csak azon génie bolondságait, nem tudom, méltóztatnak-e megszenvedni?

DENGLOS. Talán csak nem olyan nagy génie, hogy felgyújtsa a házat? Ha csak afféle bolondság, miért ne? Génie nélkül is mindennap kell szenvedni.

CHARLOTTE. Az semmi: muzsikusz, piktor s még *mosolyogva* a poéták is néha... Beszélje meg az úton... Menjünk.

Nyitja az ajtót, s elmennek.

HETEDIK JELENÉS

LOUIS *egyedül.* Rettenetes hatalom! Ha levetettél az égből, töröld ki emlékezetét, vagy engedd meg, ha a lehánt angyal ördöggé válik... Csak képzelni is aluva őtet egy más karjai közt, egy pokol ég körülöttem - oh! Ez a méreg a lélekbe hat, csak az a másik *fogja a pisztolyt* mentheti meg... semmi sem egyéb egy büszke rabszolgaságnál; fenn vallja a királyt, alá a pokolnak adózni; s még végre az égre sírva láncokba vitetni le... Ha ilyen erős az ellenség, van-e egyéb mód, hanem a hidat elvágni?

Fogadd el, anyaföld; a tiédet, a te gyermekeid mindaddig sírnak, míg elég mérget szíva a melleden alusznak el... engedj meg, anya, hogy elhagylak; az atyámat akarom meglátni, s az ő megszabadított részét vinni haza; világról világra indulok, míg meg nem találom őtet, vagy az örök halált.

Feneketlen mélység! Megszűnnek-e azok a ragyogó világok valahol? Van-e egy boldog köztek? Vagy mindenikből jaj kiált a trónushoz? Mennyei atya! Honnan hallgatod? S választ nem adsz, még itt elvesztett ügyemet elődbe nem viszem.

Kiállhatatlan vakság! Kinyílt szemekkel semmit se látni... a béhunt pillantóknak kárpitján túl hinni a mennynek világát, s a sötétbe tártott szemekkel tévelyegni ezer kísértetek között... saját magamnak az vagyok...

Micsoda hatalom kérdéslen taszított bé ide? Kényszerített ehhez a méreggel teli vendégségbe ülni, részegen az égbe tévelyegni, s halálos sebbel leesve, végre tortúrával fizetni meg az ebédet... kivettette, mint egy szemét, ki tudja, hová s miért? Csudálatos bog! Csak kettévágni lehet *vészi a pisztolyt*. Örökkévalóságnak titkos

kárpítja! Ha alája vagy egy halandó szavának vettetve, emelődj fel! Gyúlj meg, hatalmas láng! *pisztolyt a szájához veszi fel* s olts ki egy poklot. *Amadé megragadja.*

NYOLCADIK JELENÉS

Louis, Amadé.

AMADÉ. Megállj, balgatag! Ha a világ fenekéig mind menni akarsz: ezt a lépést, valameddig előtted lesz, mindenkor megteheted, de vissza egyszer sem, meggondoltad-é? Hogyha magaddal szabad volnál is, mást megsebesíteni nem szabad, ó, Louis! Elszökhettél volna a te barátodnak híre nélkül?

LOUIS. Micsoda fátum hozott téged ide? Engedj meg, olyan sebem van nékem, amely egy mást sem enged éreznem, minden vércsepp azt táplálja: ne vedd el egyetlen balzsamát!

AMADÉ. Méreggel gyógyít ez; még éppen jókor érkezem.

LOUIS. Nevezz egy balzsamat méreg nélkül, egy virtust se hallgass el... mindenütt ott a méreg, s csak azért van antidotum hozzátevé, hogy mindennap új halálra húzzon vissza.

AMADÉ. Benned romlik el minden; barátom!

LOUIS. Igenis, ebbe a rossz edénybe romlik el a belé tett mennyei; s annak formáját felvéve rútul él a lélek: azért akarom üresen hagyni. -

AMADÉ. De van-e más készen, amelybe töltsd?

LOUIS. Egy tömlőcbe sem akarok zárkózni többé, ahol láncok közül vártam a szerencse szentenciáját. A belső ember, akit egy kard sem ér, mihelyt ez a héj leesvén a mennyre szabadul, fenn somolyog, amidőn az ordító habok törnek alatt a világok tengerén.

AMADÉ. De jól lehet az, amit a mennyei napnak sugára meghatott, ki van a testi világnak törvényei alól véve; csak ugyan a belső ember csecsemő elébb, nő a virtustól tápláltatva; s amint akkor van, mikor a külső leesik, úgy menyen a másvilágba által.

LOUIS. Éppen azért mennek el, hogy itt megnyomorékulva ne szülessék úgy egy másvilágra. Ha itt meg nem ért is; hányat nem széd maga a gazda le virágul vagy bimbóul?

AMADÉ. Bízunk tehát reá, hogyha a mécsnek fogytig kell égni, oltsa az, aki meggyújtotta.

LOUIS. Ő oltja ki, mikor az örömet elveszi, a mécs olaját, ha hatalmat adott kioltani; s kérdésbe jöhet, éppen úgy az okosságnak mérő serpenyőjébe van, mint egyéb; s a kérdés csak az lehet, hogy ekkor vagy amakkor égessük-é, vagy leoltsuk? A tüzet azért, hogy az égnek villámja gyújtotta; ne oltsuk-é. S egy pestist, melyet az Isten bocsát? Ha törvény; miért nem olyan világos, mint a felebaráti

szeretet?... még az nem legrosszabb, aki egy rossztól megtisztítja a földet, avagy az erkölcsi haláltól egy embert megment... Nem kötelesség-é futni, mikor az menthet meg egyedül... Ó! Olyan alá eshetik a legjobb ember, hogy még az égre se lát vissza; s mélyen csúsz, mint egy ártalmas bogár; melynek életét kioltjuk; noha éppen olyan kevéssé gyűjtöttuk mi.

AMADÉ.

Az ember nem bogár, és...

LOUIS

belészólva. Sok tekintetbe éppen olyan; alábbvaló, amelyekbe feljebbvalónak kellene lennie.

AMADÉ.

Éppen azért kell ittmaradni, hogy a mi tagunkat, amelyet a Teremtő adott, megtartsuk, nagy titulus Istennek fiainak neveztetni: minél többet hibázott valaki; annál kötelesebb jót csinálni; hogy adósságát fizesse.

LOUIS.

Hidd el, hogy mindenik napnak több új adósság jő, mint amit kifizetsz; s a virtus, ez a hiába óhajtott mátká; amint naponként rútulunk, mind idegenebb, s végre eltűnve a mennybe, a földön pokolba hágy...

AMADÉ.

Pokol annak a föld, aki rajta angyal akar lenni; légy fia az anyának, s ő is inkább kedvez.

LOUIS.

Ó! Nékem úgy tetszik, mintha ez az anya megholt volna, s az emberek, mint valami nyüvek, úgy járnak egy dögön, csudálkozva, ha valamely megcsömörlölve elmenyen.

AMADÉ.

Ha az anyát meguntad, testvéreid az ő több fiai, s szereted magadat!

LOUIS.

Azokat szeretem, s hogy az én mérgem őket is meg ne vesztegesse, eltávozom tőlek, s magamtól is lehetetlen nem futnom, valamig ez az agyag mocskol... ó, talán itt minden, aki felébred; fut magától; s azért kell szüntelen részegnek lenni valamitől, s a pokolba a mennyről álmodni... mint az éjjel bujdosó, úgy járunk irtóztató meredekek élein...

AMADÉ.

Ezerek közül, akik a napfényen örvendeznek, te egyedül vagy az az éjjeli bujdosó, a világ ugyanaz: ha két klaviéron egyaránt játszódnak; amelyik rosszul szól; az van rosszul stimmolva.

LOUIS.

Szerencse, akinek szíve úgy van húrozva, hogy a világ játszásával egyezik, nem tudom, kívánjam-é: az enyim magában disszonál. A menntei kappelmeisterrel akarom egybeigazíttatni, ez a világ mindinkább egybebontja: hogy még végtére a kárhoznak hívásához hasonló hangot ad... Barátom! Olyan idegen helyt érzem én magamot; megfázom, mikor erre a mostohaanyára visszanezek; s úgy vonz édes fullánkkal egy titkos erő haza, nem tudom, hová, hogy lehetetlen maradnom... mintha egy fergeteges éjszaka megvilágosított tündérvár nyílnék fel előttem...

AMADÉ.

Térj vissza, barátom! Erre van az a tündér; mely a pusztát vissza-változtassa paradicsommá.

- LOUIS. Ó! Ne tölts olajat az én poklom lángjaira; ne mutass vissza arra a paradicsomra, ahonnan kiűzettem.
- AMADÉ. Vissza kell mutatnom, mert belé vissza akarlak vinni... semmit se csudálkozz! Igenis visszavinni, jer vissza a világ irtóztató széléről, ahová a szerelem hagymáza vitt, s meglátod, hogy a föld szép... ha látni akarod Henriette-et, jöjj utánam, s fogadd meg, amit mondani fogok.
- LOUIS. Látni ötlet a más karjai között? A gondolatja is a világból űz ki... meglátni azon ajakokat, melyek másnak a mennyországot nyitották fel, engem kizárva az örök sírás sötétségébe; azokat a gyönyörűségbe elégett szemeket, a más egén azokat a csillagokat, melyek csak most ezen a mellen ragyogtak, mikor egy rajta nyugvó angyal az éjszaka homályából tüzes orcával nézett fel az ő hazájába... A múlt éjjel mint egy dühüdt, úgy tévelyegtem; ugyanazon hold süttött még; nem változott, amióta paradicsom; örömeimre a fák közt tekintett bé... csak a tornyok keresztjei látszattak ki a ködből, mint egy tengerből egy elsüllyedt város felett... mikor gondoltam, hogy ott fekszik Henriette egy másról ölelve meg; leszakadó könnyeim-mel szembejöttek fel a pokolnak lángjai... minden pusztákról hívtam a baglyakat, hogy repdessenek széjjel huhogva ezen menyegző felett.
- AMADÉ. Nem volt semmi, te bohó!
- LOUIS. Nem volt? Hála légyen nektek, egek!
- AMADÉ. Te most beteg vagy; én gyógyítlak, fogadj meg mindent.
- LOUIS. Beteg, barátom? S te egyedül hozsz nékem balzsamot.
- AMADÉ. Tudják-é a Denglos-nak házánál, hogy festeni tudsz?
- LOUIS. Nem.
- AMADÉ. Te a játszószínen sokszor és igen jól játszottál: Guárrik¹⁷ egyedül négyszer jelent meg a szekeresnek; aki négy személynél kevesebbrel nem akart megindulni.
- LOUIS. Mire való ez?
- AMADÉ. Jere csak! Nyerjük meg az időt; mindent megmondok az úton. *Fogja s viszi.*
- LOUIS. Követlek tégedet, védangyalom! Az örök éjszakának széléről vissza a világba... *Elmennek.*

KILENCEDIK JELENÉS

André, Amália.

ANDRÉ *késsel, surccal.* Amália! Jer, adj ki holmit, hogy legyen minden készen maga idejében.

¹⁷ D. Garric (1717-1779) híres angol színész.

AMÁLIA *varrva*. Csak egy kissé lassabban: tán a te dolgod fontosabb, mint az enyim, ugye? Láttad a kisasszonyt, hogy öltöztettem fel, s most is mind ma estére dolgozom, kinek van gondja a sok lusztereket viaszgyertyákkal megrakni, sok pántlikafelvarrás s a többi...

ANDRÉ. Tán nékem is estvére s még délre is kell dolgoznom; ha én rosszul adok enni, ott éghetnek a lusztereid, a szerelem istenének kicsi szüksége az illuminációra, nem is efféle isten, amely csupa tömjénnel jóllakják.

AMÁLIA. Kérem, ne nagyozza magát, egész mestersége alávaló, mindennap dolgozik, s még sincs semmi belőle, sőt, ha az ember szorosan veszi, szégyenlem is kimondani, hová lesz...

ANDRÉ. Hová? Hát azon piros pofákba is, mikor az én kezem alá jöttek, újság volt, azolta tölt meg a hold.

AMÁLIA. Jaj, be kevés fáinság van benned; látszik, hogy azt a románt se végezted még el, milyen rég adtam oda! azt úgy kellett volna mondani: amióta én vagyok olyan szerencsés, hogy kertésze legyek, azóta nyílt ki a bimbó.

ANDRÉ. Miféle virág? Szabad-é szagjáról megtudni? *Hozzá hajol.*

AMÁLIA. Három lépésre meglehet. *Félrevonja magát.* Ha tudni akarja: Noli me tangere.

ANDRÉ. Eredj! Ne tedd magad, mintha nem te volnál.

AMÁLIA. Másszor nem voltam én: szégyenlem, hogy elfelejtettem volt, hogy én vagyok, még attól a szellőtől is pirulok, amely rólam másra tévelyeg.

ANDRÉ. Éppen ma lettél olyan elpiruló?

AMÁLIA. Ma annak innepnapja: s úgy jutott eszembe sok minden... Már én is elmenyek, a kisasszonnyal örökre.

ANDRÉ. Hiszen csak a városba viszik.

AMÁLIA. Dehogy! A kastélyt kiváltják, s ott lakunk, olyan szép homályok vannak a kertbe, hogy elrejtezhetik az ártatlanság az olyan csintalanok elől; de reménylem, ott nem lesznek affélék, mert téged nem viszünk el; veszekedj itt Nánettel, nála lesznek a kolcsok. -

ANDRÉ. S ugyan igazán elmész te a kisasszonnyal? Csakhogy megmenekedj tőlem, ugye? De nem is tudom, mi butt beléd, mert egészen megváltoztál... most megláttál valakit abból a vidékből, s meguntál engem.

AMÁLIA *lesütve fejét.* Nem; de látom, hogy amióta megesmértelek, minden nyugodalmam oda van; s halálos sebemnek nem találtam egyéb orvosságot, hanem ha eltávozom; s ott virágzom el, le nem szakasztva senkitől... mindég kerülni foglak, mikor a kisasszony idejő, én ott maradok, mikor ti odajöttök, elbúvok... éjszaka, mikor a te képed üldöz, felszököm egy ingbe, s mint egy kísértet, úgy futok lobogó hajakkal a holdvilágon, mezítláb a harmatba...

ANDRÉ. Kedves Amália! *Közelebb menve.* Hogy lehetsz te olyan kegyetlen? Alig értelek vala meg te ártatlan teremtés! Ne epeszd magadat, hiszen az egész dolog csak a te szívedtől függ.

AMÁLIA. Lehetetlen, kedves André. Hagyj elveszni engemet. A világnak úgyis el kell múlni, s te is nemsokára elfelejtesz.

ANDRÉ. Kedvesem! Sohasem én, míg ez a szív el nem felejt verni. Ha te elmész, nem maradok többé itt; eddig is csak érted szenvedtem a nagyságos asszony zsimbjeit; csak egyszer tekintettem reád, s mind elfelejtettem.

AMÁLIA. Velünk se jöhetsz; egészen meggondolkodtam; nem nézek több férfiúra, ártatlanságnak szentelem életemet.

ANDRÉ. Azok az élő rózsák nem apáca címerei.

AMÁLIA. Mindaddig járok a holdvilágon sírva, míg meghalványulnak, elbúcsúzom a világtól örökre, kedves André! Isten veled.

ANDRÉ. Ó, Amália! Ne kínozz, hát ezt ígérted nékem? Így szeged meg annyiszor esküvéseidet?

AMÁLIA. A mostoha sors választ el... ki nem mondhatok mindent... Engedj meg; s emlékezz meg arról, aki távol tőled érted sóhajtva enyészik el.

ANDRÉ. Tudd meg hát, kegyetlen, hogyha ilyen hitetlenül elhagysz, ezzel a késsel végezem bé mesterségemet, s tulajdon magamot készítem meg a nyüveknek: akkor, tudom, feltámad benned a lelkiismeret, s legalább egyet sóhajtasz értem.

AMÁLIA. Ah, kegyetlen! Ne szólj többet! Mindjárt elájulok; lehetetlen kiállanom... hagyj magamra egy kissé, kérlek, mindjárt rosszul járok, szt! valaki jön!... siess, menj el. *Jó bé Lucas.* Nesze a bolt-kolcs! Nyisd fel, végy elé holmit, s ott várj meg. *André elmenyen.*

TIZEDIK JELENÉS

Amália, Lucas.

AMÁLIA. Elment?

LUCAS. *néz. El.*

AMÁLIA. Majd megbolondul értem, meg akarja magát ölni, igaz, hogy egy kicsit beszélgettem szükségből, de mióta te idejöttél, vagy három napja, hogy megláttalak, a szememmel se nézhetem: mekkora különbség! Egy bogáncs s egy rózsa.

LUCAS. Én a bojtorján? *Közeledik.* Vigyázz, nehogy beléd akadjon!

AMÁLIA. Milyen büszke már, hogy ő rózsa, de csakugyan el ne hidd magad! Csak távolabb! Esmerem én a férfiakat: a legjobb is mind közeledik, közelnél mind közelebb jó, ha az ember észre sem veszi magát.

Veszen a kemencéből szemet. Imé, cirkulust csinállok; azon kívül lépni nem szabad; különben egyszeribe elfutok. Megcsinálja Lucas körül.

- LUCAS. De a széléig eljössz, ugye?
- AMÁLIA. Ejnye, istentelen! *Megüti.* Mondom én, hogy minden férfiba egy ördög lakik.
- LUCAS. Hát egy fejiérképbe hány?
- AMÁLIA. Most mindjárt a cirkulusba benn is széjjelszaggattalak velek.
- LUCAS. Egybebékelnek, ha elég közel mennek megcsinálni, hogy atyafiak.
- AMÁLIA. *messzebb áll.* Csak azért is messzebb állok; néked sem szabad kimozdulni, ott maradj, míg az idő az X-eket rávonja orcádra.
- LUCAS. Ha így tész velem, az egész gondolatomat megváltoztatom - ki nem állhatom, ha feleségem lesz... nem bánom; kapok én mást; van, aki éppen úgy jár utánam, mint én utánad... maradj itt cirkulusostól. *Ki akar lépni.*
- AMÁLIA. Meg ne próbáld! Soha rád nem nézek; csak most akartalak egy kis próbára tenni: nem olyan könnyű egy szűznek örökösön elvesztegetni magát... Lásd. Kimehetsz, ha tetszik.
- LUCAS. Engedj meg, kedves Amália, meg sem mozdulok, amíg nem parancsolod, még nem is gondolok akaratod ellen.
- AMÁLIA. Na! Fogadd fel hát, ha azt akarod, hogy örökösön tied légyek... de addig nem, míg a kastély meg nem lesz, s oda ki nem költözünk.
- LUCAS. Addig ki tudja, kit látsz?... de különben te azután is látsz.
- AMÁLIA. Azután te lesz, az az elfedő pajzs, amelybe minden idegen nyilak megakadnak.
- LUCAS. Csak egyszer benn legyen a madár a kalickába, nem bánom én, kukucskáljon ki a rostélyok közt, mikor látja, hogy ki nem mehet, keserűségibe még szebben énekel.
- AMÁLIA. Csakugyan nem éppen erdei madár, egy kissé közelebb a kanárihoz.
- LUCAS. Tudom, az egész erdő nem cseng úgy, mint az az egy, mikor elkezd.
- AMÁLIA. É, hé! Ilyen hamar kiüti a fejét a vasszeg a zsákból, várj meg! Csak azért is az egész dolog másként lesz már; hányon nincsenek csak itt a városon, akik készülnek megölni értem magokat? Adieu! *Menni akar.* Ott maradhatsz, míg a haragom elmúlik...
- LUCAS. Állj meg te, kegyetlen! Kénszerítelek ebből a cirkulusból! Ha nem akarod, hogy velem is szaporodjék azon szerencsétlenek száma... úgy megvarázsoltál, hogy nem mozdulhatok innét.
- AMÁLIA. Most az egyszer a te hűséged s kellemetes szavad erőt veszen rajtam; megengedek s elfogadlak az én karjaim közé: ha előbb mindent felfogadsz, amit előtted elmondok.

LUCAS. Mindent, kedvesem! Édes az én ajakaimnak minden, ha a tiédre jő!

AMÁLIA. No! Mármost tökéletesen szeretlek! Mondjad utánam: de meg ne mozdulj addig, míg vége nem lesz: „Kedves mindenekfelett imádandó, drága angyalom, Amália! Úgy szeretlek téged, hogy a tűzbe belépek, ha kívánod.”

LUCAS *utána mondja.*

AMÁLIA. „Semmit sem csinálok, még nem is gondolok híred s akaratod nélkül.”

LUCAS *utána mondja.*

AMÁLIA. „Pénzt mindenkor adok, amennyit kérsz, soha számot nem veszek, semminémű dolgodról nem tudakozodom.”

LUCAS *utána mondja.*

AMÁLIA. „Soha egy fejérnépre se nézek, még hozzá sem érek.”

LUCAS *utána mondja.*

AMÁLIA. „Mikor meglátlak, mindenkor égek, sóhajtok holtig; minekutána minden virágok elhullanak is.”

LUCAS *utána mondja, hozzátéve ezt:* Kedvesem! Mikor a késő őszt meg-ráncosít; mint egy aszú szőlő, még édesebb lesz.

AMÁLIA. Nem minden ráncosodik úgy, én tudom, a nagy szeretet miatt még a nyár hévségébe elolvadok. Ugyan csak pecsételd meg a te hűségedet azzal, hogy ha utoljára ilyen volnék is *a szénnel egy mocskot csinál a pádimentomra*, mint ez a szénmocskok, édesen megcsókolnál; osztán punktum. Mutasd meg - *lemutat* - most előre ezen a te hűségedet!

LUCAS *lehajol, s megcsókolja a szénmocskot, s azután feláll Amáliához hajolva.* Már tehát punktum. *Megcsókolja, s a punktumot feketén reányomja az Amália ábrázatjára, azonban lépik bé André.*

ANDRÉ. Ezért várakoztatál; istentelen! Hiteszegett! Láttam az egész dolgot... ott a bélyege feketén a pofádon annak, hogy milyen vagy... nem istennek, az ördögnek szolgálatsz... hogy észrevettem magamat, nem kellesz...

AMÁLIA. Nekem sohase kellettél... már azért ördögé az ember, hogy valakit nem szerethet.

ANDRÉ. Hát miért csaltál meg? Miért sírtál? Hiszem, hogy amennyi szép asszony; mind az ő csalárd könnyeikbe főzik meg az ördögök.

AMÁLIA. Mit tettem volna? *Sír.* A jó szív s sajnálás nem vitt reá, hogy durva legyek... De csakugyan igen sok; s azt mondom, hogyha jó kell; menj el innen; mert nekem van; aki ilyen gyalázatot rajtam ne hagyjon.

ANDRÉ *Lucas-hoz.* Nyomorult haszontalan. Pántofli alá való, eltakarodj innen; ha mindjárt pórul nem akarsz járni.

AMÁLIA. Elszenveded? Nékem nem kell olyan gyáva...

LUCAS. Tedd le azt a kést, gazember! s állj szembe, ha mersz! Jer ki ökölre, lássuk, melyik a derekabb ember.

AMÁLIA. Ember vagy! Mármost méltó vagy hozzám

ANDRÉ *leteszi a kést. Haszontalan, nesze ököl! ha kell! Ducolja, s egybetépelődnek, s Amália mosolyog contentummal, azonban amint érkeznek az urak haza, hallik a beszéd.*

AMÁLIA. Félre! Csitt. Patt! Jönnek. *Lecsendesednek.*

ANDRÉ. Most mindjárt megmondom az egész dolgot.

AMÁLIA. *közel hozzá ságva. Hallgass; kincsem; minden, amit kívánsz, csak most hallgass, majd megbeszélem négyszemközt, hogy csináltam bolondot Lucas-ból... Bőjőnek.*

TIZENEGYEDIK JELENÉS

Denglos, Charlotte, Bernárd, Henriette.

CHARLOTTE. Hát itt mi dolog?

AMÁLIA. Semmi sem, nagyságos asszonyom, valamit ki kell adnom. Jőjjon, André, hamar! *Elmennek.*

CHARLOTTE. Hibát ne kapjak *Lucas-hoz*, menjetek mindnyájon, lássatok dolgozókhoz.

DENGLOS. Kedves gyermekeim! Áldjon meg Isten benneteket! Mások a mennybe kezdek, s pokolba végzik: ti a földön kezdek, végezzétek a mennybe... fontos pályára léptek: az Istennek fő céljára, hogy a maga létét s boldogságát közölje, néki fiaikat s leányokat hozni elé. Mindenről, ami ezen szent céllal ellenkezik, mondjátok le. Ha te, Henriette áldozol fel valamit, a gróf, midőn a múzsáról lemond, nem kevesebbet teszen. Szeressétek mind a ketten azt, ami nem változik el a holdakkal... azt a szépséget, melynek virágja a vénségbe nyílik, s a halál sárga düledékein legszebben mosolyog mennyei illatot hintve vissza: a virtust szeressétek egyesített buzgósággal, s úgy egymást is végig mindinkább fogjátok szeretni... Ennek a léleknek a szokás s közinteresse testet ad.

Néked különösen, Henriette! Ha megharagszik is anyád, azt mondom: amikor az uradat parancsolni hallod, tudd meg, hogy engedetlenkedtél, s engedelmeskedj, hogy ne parancsoljon, a kezdedbe menő pénzről listát vigy, s a ház költségének a jövedelemmel való egybevetéséről s a jövődőről az uraddal csendesesen értekeződj; mert ha egyszer kiesik az ember, többé helyre nem ül, s akkor a különben legjobb házasság is pokol lesz, melybe a kísértetek csoportoznak... Ha az Isten gyermeket ad, azt kényeztetni nem kell; egy olyan mocskot csinál ez, mely az utolsó rongyig meglátszik. A kicsi kori nevelés olyan az erkölcsi formára nézve, mint a külső

ábrázatra nézve a születés; az ilyen emberkorában is egy pillanatnyi kényinek a legszentebb kötelességit feláldozza...

Végre oltalmaztatok magatokat attól, hogy a világ ne végződjék a házatokba; mert a házasság, mint az ambíció, izolál; s utoljára azt a haláltól való félelmet, hogy egy része az embernek, amelyet nem oltalmazhat többé, itt marad; mérsékelje a teremtésnek fő céljára igazgató bölcsességbe való hit.

CHARLOTTE. Eleget prédikáltál már; ha ezt az embert sokáig hallgatják, mind elkomorolnak; most el kell hagyni a hideg havazást akkorra, mikor eljő, itt a rózsanyílás tavasza virít, legyünk vidáman.

LEGÉNY *hozva a stafeláját s vásznat a grófhhoz.* Nagyságos uram! Itt a képíró.

BERNÁRD. Mindjárt egyszeribe kimenyek, mondd meg. *Kimenyen a legény.*

DENGLOS. El kell hát egyszeribe a belső szobába rendelni mindent; nehogy az a bahó megharagudjék, s elmenjen. A gróf igazítsa... *A gróf kimenyen.* Henriette, menj bé! *Henriette béményen búsan.* Menjünk mi is innét a másik szobába; hogy ne zsenírozódjék, amint a gróf általvezeti. *Denglos és Chartotte túlmennek, a gróf általvezeti a képíró.*

TIZENKETTEDIK JELENÉS

A belső szobába Louis páncélba, leeresztett sisakkal; stafeláj és vászon előtt, s azon túl Henriette ülve szomorúan: csak ketten.

LOUIS *rajzolja, elváltoztatott hangon.* Mikor íratja magát valaki, kiderülve kell lennie; nehogy az elmúló időváltozás a vásznon maradjon.

HENRIETTE. Örökös ezen borulat az én ábrázataman...

LOUIS. Olyan bájoló, mint az első szívárványnak borulatja, mikor a nap a győzedelmi kapun hívja bé Flórát; az ő szép sergével.

HENRIETTE. A szép Flóra minden szép sergével enyészik el a lement nap után.

LOUIS. Tehát a visszasütő napfény pirul olyan szépen a fekete hajfürtök felett, s a mennybe két csillag látszani kezd.

HENRIETTE *magában.* Istenem! Micsoda esmeretes lobbanás ez? *Könnyez.*

LOUIS. Ah! De ilyen hamar borul el vakmerőségemért; a megakadott ecset mozdulatlan várja, míg azon könnyek két kristály folyása a tavasz-nak legszebb virágai közt lebujaosik.

HENRIETTE. Sokáig várhat, míg lefolynak: kövesse azokat, kövesse oda; ezen szemekhez tartoznak azok, minekutána a végzések bú forrásivá tették.

LOUIS. A szerelem istene néz bé azokba, s a maga menyei képét adja mindenik lehengeredő cseppnek... nem folytak szebben valaha az angyalak orcáin az ő leesett testvéreik után... a legkietlenebb

pusztáról is, aki magáénak számlálhatja ezen briliántokat; kincse van még a mennyországba, ha onnét kivettetett is.

HENRIETTE. Szomorú örökség! Csak könnyeket számlálni a mennyországba.

LOUIS. Mégis én a világért nem adnám, ha azok enyimek volnának.

HENRIETTE. Fájdalom! Azéi, aki után folynak mindaddig, míg ama békességes tengerbe az övéivel egybetalálkoznak.

LOUIS. Irigylendő sors! Szinte kívánni lehetne mindent elveszteni, s olyan szép szemektől sirattatni meg... Ah! de mikor arra az égre nézek, melybe ez a nyereség került, elborulnak az én szemeim is, s nem látom tovább írni az aranyos felleg megett könnyező angyalt... nékem is érzékeny a szívem, s örömet álmodom...

HENRIETTE. Ah! Csak az az egy is marad a valóság után.

LOUIS. Az igen szép valóságok testvérek az álmokkal... nékem ez az eset állandóbb birtokot ad; igaz, hogy csak a vásznon; amit elvesztek, itt megmarad... most sem utolsó szolgálatot tenne; csak bár el ne vesztette volna egykori tűzét, hogy ezen orcák rózsái, melyeket a természet egy remeklő kedvébe festett, ezen a vásznan is kinyílnának.

HENRIETTE. Azon rózsák, melyeket egy kedvezőbb napfény nyit vala, a bú ecsetjére jutottak; sárga az ő kedvelt színe; abból elegyítsen az úr, ha találni akarja.

LOUIS. Ha a bú olyan szépen fest; ő legyen a mesterem! A halavány hold az én csillagom! S az az én kedvelt színem, mellyel az én mesterem ezen orcákat festette... De nem bántotta azon ajakok rózsáit, melyek közül kedvesebb a folyamat a fejr követésekről csergő forrásnál... avagy az én mesterem festette-é azt a bíbor trónust, melyen a szerelem istene ül, a nyíló égnek ambróziás illataival repdestetve körül... a legszelídebb szava, amidőn a megilletett levegő mennyei-vé lesz, rettenetesebb a mennydörgésnél... a világon uralkodó okosság elveti királyi pálcáját, s az ő fellegek felett levő örök fényből leszáll meghódolni, nézni, s álmodni.

HENRIETTE. Kicsoda vagy te, felette csudálatos vakmerő? Akit a kötelesség elűzni parancsol, s titkos erő visszavarázsol... minden érzékenységeimet fellázasztod... ki vagy? szólj! Te, akibe a nagy művész természet ugyanazon remekjét másodszor csinálta, avagy az anyaföld idő előtt kiszült, minekelőtte a trombita a Napkelet fellegeiről szólott volna.

LOUIS. Nevezd te magad meg! Ha az a név a szívedbe feltámadott; hogy mint egy templomnak kétféle nyíló ajtaján jöjjön megszentelve ki a te ajakidan az új életre...

HENRIETTE. Mennyei lelkek! Vegyetek körül! Az esküvésnek szentségétől még égő ajakak! Halaványuljatok meg elébb; mintsem azt a nevet a szívnek szentiből kihozzátok.

LOUIS. Ah! Inkább maradjanak ilyen szépen pirulva el eltemetett titkok felett.

HENRIETTE. Miért nem pirulnak azok is el, amelyek ezek felett szóllanak?

LOUIS *felemelkedve.* Csak önmagok tudják egymással közölni titkaikat... Engedd, hogy súgják meg szentségét egymásnak, olyan közel, hogy levegő se légyen közbül elárulni. *Felé menyen, kiterjesztett karokkal, s a siskat felhajtja.* Még egyszer engedd meg őket, a halál után a mennybe találkozunk. S azután örökre válni el.

HENRIETTE. Egek! Bocsássatok meg. *Megcsókolják egymást. Henriette elájul.*

LOUIS *elámulva.* Henriette! Henriette! Istenem! Mit cselekedjem? *Nézi s tapasztja.* Az a sárgaság s hidegség, mely a halál rettenetes felsége előtt jár... Ó, ha ez a borzasztó jégnek volt abba a csókja, miért nem sárgultak el egyszerre az én ajakaim is az övéin? Ha egyesülni engedte az ég, miért választotta el? Ó! Engedje meg egyszer még, hogy vagy azok osszák meg az enyimeknek melegét, vagy ezek azoknak fagyát... Mindenható! *Hajolni akar, Dr. Bombast bényit, Louis a siskat lebocsátja.*

TIZENHARMADIK JELENÉS

Doctor Bombast, előbbiek, Denglos, Charlotte, Bernárd.

DR. BOMBAST. Úgy tetszik, itt valami történt? *Meglátja.* Egek! Megint réájött az ájulás... *közeledik.* Ez több az eddigvalónál... *mind bémennek,* és hathatósabb mágnetizálást kíván... A legelső, hogy eltávozzék egyszeribe minden... csak egy minutumig való mulatása is ennek az idegen úrnak halálos.

CHARLOTTE *a piktorhoz.* Engedjen meg az úr! -

DENGLOS *belészólva.* Az úr mint okos ember megenged; ezeknek az uraknak despotai hatalmakat tudván; ha jobban lesz, jelentést teszünk. Én magam is hallván a parancsolatot, elmenyek *magában,* egy-szersmind az én kevésbé tudós doktoromat is elhívni... Jöjjön a gróf is velem!

Louis megáll megátalkodva, azután megfordul, s indulattal elmenyen.

BERNÁRD. Istenem! Vajon elmúlik-e ez úgy, mint az azelőtti?

DENGLOS. Reménylem! Csak menjünk hamar. *Elmennek.*

DR. BOMBAST *Charlotte-hoz.* Nagyságod itt lehet, mert hívó; s szükség is, hogy a kisasszonynak szépsége lévén, a megteendő illetek a figyelem szentségét meg ne fertéztessék, és az az atyafiság felfüggesztődjék, mely hasonló ahhoz, midőn két különböző sóból arcanum duplicatum lesz.

- CHARLOTTE *nézve fel a doktorra, aki felteszi a háromszeg kalapot, s tükört függeszt a mellére. Az égbeli isten után minden bizodalom a doktor úrba! vegye elé mennyei mesterségét, s hozza vissza egyetlen leányomat!*
- DR. BOMBAST *körülhordozva titkokat látó szemeit, végre kegyesen lenéz az Olümposzról, azután a beteg felé. Veuillez le bien! Allez et guérissez!*¹⁸ *Bízzék nagyságod! Olyan ereje van az én akaratomnak; hogy a fényes délre nyílt szemekre csak nézek, s elalusznak! S amelyeket a halál jégujjai bézártak is, felpattannak, hacsak a lelkek a harmadik égnek csillagait nem látták... sőt, azt mondom, hogy a kanapémtől, amint akarom, száz mértföldnyire úgy alusznak s serkennek az emberek, feküsznek avagy járnak... más plánétába is tettem próbát, de nem tapasztalhattam még, micsoda foganattal.*
- CHARLOTTE *nagy buzgósággal hallgatva. Ezeren vagyunk, akik a földön nem ismérünk más nevet, amely mint egy palládium, úgy őrizzen... segítsen most is ebbe a szomorú esetben mirajtunk!*
- DR. BOMBAST. *Arra van az északi csillag. Kiterjeszti északra s délre karjait. Jövel eredeti, szent folyó! S szállj alá a véghetetlenből! hogy az én lelkemből, mint egy papirossal felfogott tízszeres napképből, egy új istenke sugározzon! Lebocsátja karjait. Én mondhatom, hogy magam érzem most száz mértföldnyire, sőt, tán határ nélkül kiterjedve testemet; s úgyszólván minden másoknak tetteit csak az enyimnek kinyújtásának érzem tisztán.*
- CHARLOTTE. *Ó! Ha bátorzkodnám szólani, isteni férfiú! Talán késünk...*
- DR. BOMBAST. *Nem lehet egy ilyen fontos dologgal sietni; ez, úgy látszik, tökéletes halál; s a sötétségnek és annak tisztos pauzájának szükség tartani, hogy a trombitának illő májestassa legyen... Egyéberánt mihelyt elkészül az akaratnak mindenhatóságának jelensége, mely onnan felül jön le; ha a nyüvek már megkezdették volna is, ha a pókszálánál vékonyabb kötél foglalná is a lelket a testi világhoz, sőt ha egészen elszakadt volna is: én az akaratnak erejével egybetoldom, s visszarántom. Nézi a beteget. Itt az ezer apró lelkecské a hol az inak egymást vágják, most mind ragyognak, mint a csillagok, melyek a nap miatt nem látszanak, míg a főbeli monarcha le nem tette az igazgatást, s a mellgödrinél egy ideale centrum nem lett...*
- CHARLOTTE. *Ah! Rettenetes bámulásra méltó férfiú! Nincsen tehát halál?*
- DR. BOMBAST. *A legszebb állapot: az egész bőre egy csendes tiszta tükör, melybe a világ látszik... Imé az idvezülteknek csendessége s elragadtatása ezen ábrázaton! Éppen most a testi és lelki két világok közszélén beszél egy angyallal; az felette hívja által... már ideje, hogy megszólítsam... micsoda felsőbb erő szállott le ebbe a halandó testbe? Mint egy mennydörgés; úgy ráz: ...magam irtózom magamtól. Megáll a beteg előtt rettenetes ábrázattal, jobb tenyerit a fejére*

¹⁸ Legyen szíves! Gyerünk, gyógyuljon meg!

teszi a betegnek, a balt a szíve gödrire, s az orrára fű. Midőn az első agyagat felelevenítette a mennyei lehelet; szintűgy most életnek minden folyamatjai induljatok meg! Néz fel, azután akarat erejével reá fű a szemekre. Kényszerítlek titeket, setétségben alvó szemek! Nyíljatok vissza erre a világra! Jönnek bé Denglos, Bernárd és dr. Courte.

- BERNÁRD. Istenem! Még fel nem ébred... olyan, mint a halál: mit kellenék csinálni?
- DR. BOMBAST. Én megtettem már; nem azt, amit kellenék, hanem amit lehet a földön. Hála a mennyei Protomédicusnak, doktorrá lettem: mikor reggel kiindulok, mint egy generális, az emberi nem legrettenetesebb ellensége ellen, látom a halált, amint fut a flaszteren hordva kaszáját.
- DENGLOS. A doktor úr után? *A másik, dr. Courte nézi a beteget a Denglos intésére.*
- DR. BOMBAST. Hogy megvesztegetne, próbált: de én már győzedelmeskedtem rajta! Ezer esztendők múlva is a földön élek és járok én; azoknak lábaiban, akiket megtartottam, s mind az enyim, amit késő maradékaik tésznek.
- DENGLOS. A rossztetteik is? Hát akik elesnek azon valóba nemes hadban, azoknak elmaradt tettik kiék?
- DR. BOMBAST. A megtartottakhoz képest mindenkor nagy a nyereség.
- DENGLOS. *magában.* Az az erősen bizonytalan nyereség egyedül nálad bizonyos.
- DR. BOMBAST. Mennyin lélegzenek általam, s mennyi jajt elnémítottam!
- DENGLOS. Legbizonyosobban azokat, akik nem lélegzenek többé. Ugyancsak magam is igen nagyra becsülök egy olyan embert, aki nem passzusokat ír a másvilágra, hanem különös arra való tálentummal reá határozza magát egész életét jajjak közt tölteni; s hogy azokat apassza, azért mond le az élet nyugadalmáról, nem a hírért és pénzért.
- DR. BOMBAST. *meglátva, hogy a másik ad bé a száján.* Ó, nagy Aesculap!¹⁹ Mint kell boszorkodnod, mikor némely tanítványaid olyan idétlenül mocskolják szent hivatalodat... Hallja az úr! Szent borzadással jöjjön ki abból a kerületből, amelyet megfertéztetni mérészelt... Nem esméri az úr? Hogy az extase „désorganization”... látszik, hogy nem: mikor mint egy kolibába lévő lónak, úgy tölt bé a száján... ezt nem olyan vastagon kell kúrálni.
- DR. COURTE. *Denglos-hoz.* Itten halál még eddig nincsen, az igaz, hogy lehet, mert az elalvás olyan mély, hogy szinte csak a tartására nézve különbözik; de nekem ugyan csak reménységem van.

¹⁹ Aesculapius, Aszklépiosz: a gyógyítás istene.

- DR. BOMBAST. Hallja, kollega uram! Tudja, hogy nem is hallgatta a nagy Paracelsust?²⁰ S mind bászárd, aki azt nem hallotta...
- DR. COURTE. Itt a kérdés nem az volna, hogy mi mit hallgattunk, hanem hogy mit tanultunk avagy tudunk, arra, hogy ez a beteg ne hallgasson.
- CHARLOTTE *Courte-hoz.* Kérem az urat, az egész háznak boldogsága kívánja... nézze nagy bánatunkat - se kúra, semmi rendbe nem mehet.
- DR. COURTE. Értem, nagyságos asszonyom! *Veszi a kalapját.* Látom, hogy innét el kell mennem, de annyit kötelességem megmondani, hogy én megholtnak nem tartom, és kell követni minden földi módokat is, amelyeket az ilyen életbe a tapasztalás megbizonyított.
- DR. BOMBAST *utána.* Nyomorult féreg! Hogy mered fejedet a porból a csillagok felé emelni? *Amaz menyen, Bombast űzi, Denglos kíséri.* Nem tartja megholtnak? S ő ír nékem eszközöket előmbe? Mintha nem állana előttem a természetnek titkokkal teli kamarája, melynek ő a küszöbéhez se méltóztatott.
- CHARLOTTE. Elmentek már, hála istennek, de ó, kedves doktor úr! Van még mód? Tud segíteni? Ez az egyetlen örömöm.
- BERNÁRD. Az én boldogságomat bimbajába szakasztja le a halál.
- DR. BOMBAST. Néki a mennybe az ő öröme s boldogsága... ugyan még egyet próbálok; ha arra se tér vissza; úgy annyira megszerette azt az angyalt, akivel még most is mind beszél, s az agyagot úgy megutálta, hogy abból a tiszta éterből többé bémocskolódni nem akar. *Megáll, s elébb felnéz, azután le reá merőn, megint fel.* Most indul lefelé, de az eddig mosolygó ábrázatja savanyadni kezd... mégis még mind száll.
- CHARLOTTE. Ah, istenem! *Letérdepel.* Ó, mindenek felett való drága kedves mindenható doktor úr! Ha szabad volna imádni az Istenen kívül...
- BERNÁRD. Ó, ha visszajönne az életre, mindent megtennék, hogy azt megédesítsem.
- DR. BOMBAST. Megállott éppen a testi világ szélén: ott lebeg nézve mind a két felé, ide is, túl is, a lelkek világába... Ah! Milyen világos pillantásai vannak, de annyival kétségesebb, most válik el... egy fény folyá el ábrázatját, s mennyei mosolygással enyészett el...
- CHARLOTTE. Örökre! Istenem!
- DR. BOMBAST. Fájdalom!
- BERNÁRD. Nem fogom én tehát az én mátkámat megölelni!
- DR. BOMBAST. Az ő lakodalma, a mennyei világosságba van; itt az örök éjszaka, körül kell világítani azon gyertyákkal, melyek az ő idevaló lakodalmaára készítették.

²⁰ igaz nevén Theophrastus von Hohenheim (1493?-1541), svájci születésű orvos és alkimista.

- CHARLOTTE. Nagy isten! Tehát elvette minden örömemet, ez az egy volt az én méreggel teljes napjaimba; s ettől is megfosztottál. Ó, ha ezt az egyetlen világló mécset kioltottad; ne tulajdonítsd, ha a sötétségbe kétségbeesve tévelygek... *Nézi a leányát.* Henriette! Halld meg a te nyomorult anyádnak szavát!... hogy hagyhattál egyedül a földön? Tudtad, hogy senkim sincs rajtad kívül!... serkenj fel, kedvesem! Egyetlenem!... nem mozdul! Ó! tehát réá borulok, s mind addig sírok, míg forró könnyeim a halál jegét felengesztelik. *Réá borul s sír.*
- DR. BOMBAST *felemeli.* Ne rontsa magát nagyságod; el se csüggedjen, még! Isten után még egy reménység van; ha magára hagyjuk egy óráig fátyollal bétakarva, s égő gyertyákkal körülvéve... *Kiszól.* Leány! Gyertyákat.
- CHARLOTTE. Kedves gróf! Ne jöjjön más ide bé: kérje bé a nagy fekete fátyolt, s égő viaszgyertyákat. *A gróf kimenyen.*
- DR. BOMBAST. Meglátva a halál ceremóniáját, jobban meggondolkozik az ő leányi kötelességéről; s észrevéve, hogy mindjárt késő lesz visszatérni: mikor nem is vélnők, felkél, s maga hozzánk jő.
- BERNÁRD *hozza a fátyolt és gyertyákat; a fátyolt átvesszi Charlotte, s réá teríti; a gyertyákat Bombast, s körülhelyeztet; Bernárd meg az ajtóhoz fut más rendbéli gyertyákért, s azokat hozza.*
- Szerencsétlen gyertyák! Melyeknek az én mennyországom kárpitján kell vala ragyogniok; most égő koszorút formáltak a halál éjszakája körül, melynek közepében a legszebb világosság kialudt.
- CHARLOTTE. Henriette! Henriette! Te fekszel ott? Ah! Nem felel!... irtóztató hallgatás, s az ő sötétsége abba a világosságba, ó, lehetetlen nékem a pusztán maradni egyedül...
- DR. BOMBAST *megfogja.* Nagyságod visszaél mindennel: megmondottam, mit kell tenni; hagyjuk magába, ha egy óra múlva ő maga fel nem keres minket: akkor már nem a nagyságodé, hanem egy más anyáé, s akkor mondom: könnyeknek záporai omoljatok ki! Most pedig siessünk, hogy fel ne érkezzék a mi késedelmünk hidegséggel vádolni.
- CHARLOTTE *menve.* Az Isten örökre áldja meg, egyetlen, édes Bombast úr!
A kárpit leesik.

NEGYEDIK FELVONÁS

ELSŐ JELENÉS

Pierre, Jacques künn a temető mellett.

- PIERRE Szél zúg. Hallod! Az ég maga megegyezik a mi szánunkba... Nézd! Milyen feketén borul az éjjeli tűzijátékra; dühösen zúg a szél, minden a házába vonta magát, nekünk hagyva künn a világot.
- JACQUES. Én mindeddig becsületes ember voltam, s amint közeledem, irtózás fog el.
- PIERRE. Én is az voltam, jól tudod: de kétségbe vagyok esve; azt se tudom, mi vagyok, két meredeknek közélén ingva; vagy meg kell ölnem magamat, vagy talán kisebb rossz, ha egy részecskéjét annak elveszem, ami a világéből engem illetne...
- JACQUES. De az a kérdés, honnan? Páltól? Pétertől? A világé csak az ájer.
- PIERRE. Fájdalom! Mi magunk ahelyett, hogy a világéi volnánk, ki-ki a világot kívánja magáévá tenni... minden fonákul van... az idő egy hassal szülte azon két csudát, a szegénységet és a gazdagságot: együtt szülte, s együtt halnak meg; mikor nem lesznek többé barázdák, s mindenik a széles földet magáénak nézheti a talpa alatt lévő tulajdonáról.
- JACQUES. Annyija most is van, akinek egy talpnnyija sincs is; s a temetőbe a nagybirtokosnak is három sing az egyenlő osztály szerint való mértéke; a szegénynek pora hamarébb a szelekre kelve nagyobb helyet terít bé.
- PIERRE. A holtak osztozzanak akármin, nem bánom: nékiek akármennyjek légyen vagy ne légyen, mindenk van, amidőn semmi szükség nincs: de az élők közt lehetnének mi bizonyos értelemben osztoztató bírák... hányadik gazdag nem a pokolba fizeti annak segítségével szerzett kincsét? Nem vehetnők-e el attól, hogy a virtus miatt szűkölködőnek adjuk? Míg az az idő eljönne, amelyben nem lesz többé az egy asztal ezerekre külön szakadva, hogy egynél-egymásnál más hibázzék, s minden nem jóllakva, megcsömörölve menjen el... mikor a tudós is szánt, s minden együtt egy ház menyen ki vígan a mezőre, nem fogja a halál penésze előre bé az ábrázatokat, s nem járnak széjjel éjszaka a kétségbeesés vitézei, mint mi most.
- JACQUES. Barátom! Én mennyivel nyomorultabb vagyok náladnál, s mégse vetemedem afféle gondolatokra: bárcsak annyit kaphatnék, hogy a beteg gyermekeimnek adhatnék egyszer enni.
- PIERRE. Hadd haljanak mind meg: ez az élet nem méltó...
- JACQUES. Néked nincs szavad: te nem vagy apa; te nem érepsz, csak okoskodol. Igaz, hogy keserves az ilyen élet: amiólta az oskolából elváltam tőled, s mesterségre mentem: azólta szüntelen dolgoztam szorgalmatosan s józanon éltem; s mégis úgy elnyomott az adósság, hogy

már egy forintot se kapok kölcsön; s el kell néznem, hogy én jobb szerencsét érdemlett feleségem s kedves gyermekeim a szemem előtt éhen haljanak... nincs más mód, valamire kell vetemednem.

PIERRE.

Én is azóta hány éjszaka nem fogytam együtt a gyertyával? S mikor másokat, akik tanítványim lehetnének, felkeresi a szerencse, előttem mindenütt fut, s megvettetéssel térek mindenünnen vissza, tudja az ördög, némelyik úgy tudja mondani a maga kicsijét, mint a nagy toronyóra, hogy a város hallja; s akármilyen bolondul járjon, minden más a szerint ítéltetik meg.

JACQUES.

Az igaz, hogy az egyenes szívű ember csupa csúfja a világnak.

PIERRE.

Az a csúfság, barátom, attól a feketeségtől van, melyet a világságon való járás okoz... Ha volna az embernek, mivel éljen; legjobb volna, ha nem tudnának az emberről semmit; mert az igaz, hogy amennyire kilátszik valami jó az emberből; annyira ki van a felebarátok nyilainak téve; a kutya nem irigyebb az embernél: ez az ő legrútabb oldala; azt gondolná az ember, hogy csak abból az érzésből jó, hogy az apa gyermekeinek egyenlő jussak lett volna kiosztani; de nem, mert fel s alá nézve mindenütt a végzetlen közepén találja magát; hanem a közszeretetnek mérgező ördöge lappang s a tökéletes vízerányból is kidugná a fejét...

JACQUES.

Én senkire sem irigykedném, csak annyim volna, hogy a házomat tápláljam: de amikor látok ezereket fulladni belé a bőségbe, s eszembe jut, hogy az én csecsszopómnak kútfeje kiszáradt; mikor vesztegetnek, s amivel tartoznak a szegénynek, meg nem adják: mikor a bőségnek szarvát öntik ki a pokol áldozatjára, s az ég nem arató madaraitól egy szemet is sajnálnak: az olyanok iránt egy különös mostoha érzés támad bennem... lehetetlen őket igaz felebarátaimnak néznem; s úgy tetszik, azonnal kész volnék elvetemedni, ha magam sem tudom mi, belől engedné.

PIERRE.

De mit csináljunk? Minden igazi ajtó bé van előttünk zárva, a kerten kell általtörni valahol.

JACQUES.

Megállj! Már kimondom, engem homályosan valami titkos gondolat igazgatott, hogy téged erre hozzalak... Hagyjuk békét az élőknek, a szegényt magát taszítjuk a mi nyomorúságunkba; a gazdagéra pedig vannak, akik ügyelnek, hogy magok lophassanak.

PIERRE.

S azokat nem hívják tolvajoknak; sem azon hatalmasakat, akiknek magos fényekbe fellegeznek a megcsalt szegényeknek sóhajtozásai; úgy látszik, csak az a tolvaj, akinek nincs réa valamely hivatalnál vagy nekszusnál fogva privilegiuma; tudja az isten, micsoda hely ez: ha a mennyből lejönne valaki, most az egész világ zsidó lett, s mind réa kiáltanának, hogy feszítsék meg; mintha a jóság nem is ide való plánta volna; többszer láttam a szelidséget s könyörülő szívet az olyanokba, akik mintegy nem a magok klímájukba, halaványan a földtől búcsúzólak voltak, és sokszor láttam a kevély fekete szíveket is künn rózsákkal mosolyogni: szinte nem tudom, mit gondoljon az ember.

- JACQUES. Tudd meg azt, amit én gondoltam; egyébre nem is mehetek: hallod-é! Az a szép kisasszony, amint az esketésből hazajött szoliterrel és minden drága gyöngyökkel, megholt hirtelen, én is segítettem ott valamit dolgozni; Denglos azt mondotta, hogy azokat a drágaságokat vegyék le, s csináljanak egy szegények kasszáját a leányok emlékezetére: a felesége hidegségre, fősვნységre, tudja az Isten, még mi egyébre magyarázta; nem lehetett véle bírni semmiképpen, s mindent eltemettek... már a többit képzelheted... nem tudom, miért, ezt sem örömet cselekszem... de mégis ezt leginkább, s nincs is más mód... hanem csupán a drágaságokból vegyünk s egyszeribe jöjjünk.
- PIERRE. Legjobb gondolat: az már az anyáé, a földé, s szabad az éhen hagyott fiainak elvenni... Mennyit tesznek hiába, fát, mindent a halottaknak! Mind az élők kontójára... Na, de a legkönnyebb, én is az imint itt voltam, mikor fáklyával elvitték... csak a kriptá ajtaját kell felnyitni.
- JACQUES. Azt eligazítom én... csak lassabban!... csendesen!
- PIERRE. Ne félj úgy! A halottak nem hallanak, s ha élő hall valamit, azt gondolja, hogy kísértet, s messze fut... Gyere!... *Indul, indítja, Jacquest-t.* Ne félj semmit! Már miénk a játék...

MÁSODIK JELENÉS

- DENGLOS *egyedül lefeküve.* Ó! Ha úgy elalhatnám, hogy bár egy óráig ne érezzem, hogy vagyok... de pauza sincs az én visszahangzó diszharmóniámba... hiába hunyom bé szemem is; minden, mi elől elhunyom, előre bélopja magát, s úgy tetszik, béhunt szemmel még többet s irtózatosabbakat látok... még egyszer megpróbálom, mintha egy jóltévő ujj szelíden hajtana bé a külső világnak ajtaját *pauza*, ó! Nem - *felül* -, csak az életnek mécsé hajlott vala meg a hamvak alatt... menyeyi láng! Miért nem engedelmeskedel a te uradnak? A nappal együtt parancsolta égned, hogy tennen egeden vele verset fuss, s estve, világodra nyomva a pillanatokat, elolt, hogy a halál az ő sötétségének idején égve lássan, s újra légyen reggel, a nappal együtt, mit meggyújtani, olajat hoz az álom eltaszítva az ő csak ábrázatjába egyező testvérét.

HARMADIK JELENÉS

Doktor Courte, Denglos.

- COURTE. Megengedjen az úr, hogy ilyen későn alkalmatlankodom: teljességgel meg nem nyughatom; nekem mind úgy tetszik, mintha a kisasszony nem holt volna meg.

DENGLOS.

Istenem! Én ki nem mondhatom, hogy vagyok... átkozott makacsság! Nem lehet bírni azzal az asszonnyal; a világ hét bölcse egyből se téríthetné meg, amit a fejébe veszen, s abba pedig bolondságnál egyéb nem menyen, mert egyedül azt látják jószívvel... Az az átkozott sarlatán pedig, aki a halálnak szolgál, s mi élőkül fizetjük a zsoldját, ha azt mondaná néki, hogy meg van halva; meg nem lehetne nyugodni, míg koporsóba nem fektetnők, s el nem temet-tetnők... Én az eszemet elvesztettem: tanácsolj valamit, barátom!... Kérlek! Csináljunk mindent, amit lehet... de a feleségem észre ne vegye, mert osztán vége mindennek, szűt! Megint valaki jő...

NEGYEDIK JELENÉS

CHARLOTTE

jő bé széjjelbocsátott hajakkal, egy kialudt fáklyát tartva, s gitárt a nyakába. Kik vagytok ti? Nem vagytok hivatalosok? Jertek el ti is!

DENGLOS.

Hová?... az istenért. Mit akarsz?

CHARLOTTE.

Nem látjátok a lakodalmi serget, mint tündöklök? Én menyek másodszor férjhez... most boldog leszek... szegény uram! Ő nem volt boldog... rég megholt már... *A fáklyára néz.* Hát ezt ki oltotta ki? Olyan fekete, mintha a halál lehelt volna rá. *Meglátja az urát.* Te ki vagy? Mintha ismernék... nesze *odaadja a fáklyát,* te hozd ezt... a föld alatt járt, s a lángja ott maradt... *Courte-hoz* te ne jöjj, mert te kalánnal adsz mérget... *Néz merőn.* Nézzétek tova! Lebocsátotta szép fekete haját... a virágok rajta, de szemei az éjszakának feneketlen mélyére tátva... piros orcái sárgákká váltak, s férgek járnak rajta... *Közelebb s merőbben néz.* Nézzétek! Milyen mozdulatlan áll, amint nyüzsögnek róla, a szemei világolnak a sötétbe... Te voltál, Henriette! Az én kedves egyetlenem!... mind kioltották a lakodalmi gyertyákat a te palotádba? S mondd meg az anyádnak, hogy még egy leányát kell, hogy ma férjhez adja, gyűjtsd újra a gyertyákat... Valamit még elfelejtettem. *Elmenyen.*

DENGLOS

utána indulva a doktorral, megállnak egy kicsit. Mennybéli isten! Mennyit mértél némely emberre; ha ez első gyűrű el van véve, milyen kedvetlenül foly végig a lánc... Ó! Én már meg vagyok érve, örömet leszakadok: húsz házassztendő alatt három-négyannyit éltem, és századrészét alig, ha mindet egybetakarítom is a cseppeket a cserepekből... alig kellene még a hónap szállingózni, s már menni is kezd a tetőről... érzem az örök tavasznak deli szelét...

COURTE.

Én a nagyságos asszonyt valamitől félttem, menjünk, nézzük meg, hogy...

DENGLOS

belésszólva. Még van hátra? Nem lehet sok; mert keveset bírhatok még... merre megyünk, kérlek?

COURTE.

Én azt tartom, az altánon van, ahol azelőtt is szerette andalogni... arra fog kóvályogni... Menjünk, ne késsünk; mert hátha továbbmegyen.

DENGLOS.

Menjünk, barátom! Ha ott nem lesz, a legfelső altánra menjünk fel egyszeribe: ha ott sincs, a temető felé, mindenfelé indítsuk a cselédeket is. *Elmennek.*

ÖTÖDIK JELENÉS

Charlotte egyedül.

CHARLOTTE

a más ajtón békén, gitárral a nyakába, s keres, meglátja a fáklyát, s fölveszi. Utánad jövök, szomorú mécs! Te világoltál az én leányomnak; vigy engem is bé!... Olyan mély az éjszaka, hogy egy csillag se süts le... tartva a fáklyát menyen, s megpendíti a gitárt, majd mikor a szép napfényre kiérünk, s a híves patak csergedez, ketten éneklünk az Istennek... Elmenyen.

HATODIK JELENÉS

Jacques, Pierre a kriptában a koporsót nyitják fel a két végén.

JACQUES.

Mindjárt meglesz... nyílik... már érzik a betett parfüm; a halálszag egészen el is bújt benne.

PIERRE.

Mint szokott egyebekbe is lenni; míg végre a természet kinő a mesterség szűk karámjából...

JACQUES.

Megvan: fogd meg a végít.

PIERRE.

Megvallom *megfogva a végít*, egy kisség irtózom: mintha ez a három sing olyan messze volna, hogy egymásnak segítségére se mehetnénk... Courage! Fogd meg! *Megfogják s leveszik a fedelet, a koporsó két végén mind a kettő megmerevedik. Pauza.* Hát az ő halála oszlopának akarsz-e maradni?

JACQUES.

Éppen tőled kértem vala.

PIERRE.

No már vedd le a szemfedele!

JACQUES.

S te miért nem?

PIERRE.

No! Hiszen az igaz, hogy itt nem repdes egy legye is a nyárnak; anélkül is alhatik...

JACQUES.

Nem úgy, hogy elvegyük: csak hogy a drágaságokat megláthassuk.

PIERRE.

Azt nem lehet más áron, hanem ha meglátjuk az itt uralkodó föld alatti isten ábrázatját - fogd meg a másik szélét! *Leveszik a szemfedele s elbámulszik.* Ez nem azon felségnek sárgasága: inkább egy istenasszony árnyékba aludni rejtezve. - Ah! milyen kár a nyüveknek ez a szép teremtség! Mintha egy szép nyíló rózsza csak lehajolt volna azon föld felé, amelyről felnőtt, s a burjánok körülvennék, hogy elrejtsek.

JACQUES.

Nagy kár - de arról mi nem tehetünk; tehetünk arról, hogy a sok drágaság is kárba ne menjen: vegyük le hamar, s menjünk; nálam

egyik félelem úzi a másikat; nehogy itt kapjanak, s örökösön az efféle kincsek mellé tegyenek strázsálni... Izibe! Vagy azokkal menjünk el; vagy én mind itt hagyom, csak magamat vihessem vissza a feleségemhez...

PIERRE.

Ne légy olyan félénk! Az igaz, hogy ez olyan volt, hogy életébe se volt semmi gyöngyre szüksége; minden, amit réá öltöztettek, csak a szépségéből fedett el, hogy igen ne vakítson: itt pedig már nyüvek a vőlegények ezerein szabadon, s azok gyöngyök nélkül is éppen úgy megszeretik. *Leveszi a nyakáról, Jacques is veszen le, mindenik reszkelve.* Nesze, kérlek, tedd el jól...

JACQUES

is egyszerre. Nesze! Tedd el jól...

PIERRE.

Megvan...

JACQUES.

Menjünk. *Rebegve.* Hol vagy?... a szemfedelet! *Nagyot villámlik s csattan, amint a szemfedelet megfogják, hogy feltegyék, elejtik, s elfutnak, otthagya a lámpást felfordítva, s kialudva.*

HETEDIK JELENÉS

LOUIS

egyedül a temetőbe közel a kriptához lámpással, s egy pisztollyal. Itt közel ezen sírköveknek szomszédjában... itt közel van... érzem ötet... jéghideg az ő halálától a föld... minden nyomról fagyason ömlik fel életem lángjára. *Megállva merőn.* Iszonyú káprázatok!... nyomorult okosság! Térj vissza ebbe a meredt hajú koponyába! S nézz szembe az örök éjszakával!... Föld alatti Felség! Akármely rettenetes légy; bérontok a te országodba!... Kényszerítelek, állítsd meg jégnevetéseden éledő udvarodat! S engedd csak egy pillanatig visszavennem méltatlan prédádat; amelyet nem nyílt haddal vettél el, mint egy hatalmasság, hanem mint egy tolvaj, úgy loptál el... Csak egy pillanatig engedd vissza az én sajátomat! Azután karjaim közé ölelve, vele együtt hódolok meg a te csendesebb királyi pálcád alá... *Menyen tovább.* Itt alszol te, kedves mátkám? Fogadd el a te vőlegényedet mennyegzői ágyadba, hogy együtt aludjunk, míg a napkelet fellegeit megaranyozza az angyal, s mikor a trombita a sötétségbe lesütő fénnel harsog le a hallgatás mélységébe, együtt serkenjünk fel! *A kriptá széléhez ér.* Mindentudó egek! micsoda szentségtörő álkulcs nyitotta fel az örök alvásnak ezen kamaráját? Csak nekem adott az én szerencsétlen csillagom juszt az én mátkámat ide kísérni az ő ágyasházába... *Bémenyen.* Örökkévaló isten! Itt vagy, szerelmesem? *Letérdepel.* Serkenj fel! Eljött a te vőlegényed, a te ágyadhoz! ...*Pauza.* Ó! Milyen szép! Mintha egy elizeumi virágos parton alunnék... egy idvezültnek ábrázatja... ezek az olyan szépen nyílt ajakak... mintha egy éneklő angyal éppen most hallgatott volna el... Ó! Ha örökre itt virraszthatnék mellette; hogy egy szolgája a halálnak se közelítene ezen szentséghez... lefolyó hajak kétfelől az alvó ábrázat mellett, virágokkal koszorúva, együtt hervadni el... mintha csak estve az ő ágyába imádkozva

aludt volna el... ezalatt az alabástrom bolt alatt, egy hánykódott szív nyugszik... Mennyei éneklő karok viszik a kék egen az oda való jegyest, nem a halál rettenetes felsége előtt való elhalványulás ez, hanem az örökkévaló szeme előtt való elváltozás... Ah! legyen szabad nekem is felkeresnem őtet azon csillagok között, ahol hajdon együtt jártunk... Ó! Csak még egyszer nyíljanak fel azok a szép pillanatok! Hogy lássák az én hűségemet... még egyszer leheljen szerelmet ez a száj, hogy forrón találkozzva a bészart mennyek ajtajánál lelkeink, ajakink egymáson némuljanak el... vagy ha azon szemek világa többé fel nem jó; hadd a te éjszakádba esni mindaddig, míg széjjelolvadok, vagy ez a hervadó rózsa felelevenül, s új életnek ámbroziájától félrevonja magát a fiatal... *Pauza.*

Mennyei lélek! Valahol vagy! Halld meg a testi világnak szélső meredekéről való kiáltásomat bé a véghetetlenbe! a lelkeknek nincs testi távolságok... térj vissza ebbe a szép hajlékba, amelybe még egy kémje se mert békinteni a halálnak... *Villámlik s dörög.* Hallod! Az örökkévaló serkenti a te álmaidat, a mennyei világosság pillanatodra jött... s eljött a te álmodnak angyala... Ébredj fel, én szerelmesem! Vagy én is örökre elalszom... *Pauza.* Istenem! Micsoda mennyei édes fuvallat melegét érzem? Te jössz le onnét? Érzem, hogy közeledel... ezek az ajkak mintha csak azért nem nyílnának meg, hogy az örökkévalóságnak titka ki ne jöjjön... Ó! Ha meg nem nyílhattak *felé hajol*, zárjátok bé az enyimeket is... *Reá borul.* Jövel, drágalátos szerelmesem! Fogadd el ezen csókkal életemet! *Forrón megcsókolja.* Tiéd ezen édesség ezen ajakokon! S ők súgják, hogy te alszol itt! Serkenj fel! Kénszerítlek az én lelkemnek véghetetlen fájdalmára, mellyel téged von minden erejével!

HENRIETTE.

Az angyal jött el?... vissza a porba szólít?...

LOUIS.

Mindenható egek! A te angyalod, Henriette! Siess le... készen vár itt a dicső tett.

HENRIETTE.

Mennyei szél fű a kristálytengeren. -

LOUIS.

A mennybe evezsz, kedvesem? Onnan mozgatod ezen ajakokat?

HENRIETTE.

Kristálytenger! Felelj a nyögő partnak! Egyedül nézek én a tiszta mélyébe... kimondhatatlan gyönyörűség!...

LOUIS.

Szeretnek istene! Bocsáss utána, kettőztesd a mennyei szelet, hogy érjem bé... a szeretetnek mennyei mágnesé utána mutat a véghetetlen mélységen... szerelmesem! tekints vissza a te mennyei hajódról! S nyújtsd felém a habokon könnyű hókarjaidat!... Csak egyszer szólj még! S azonnal itt a parton levetkezve a földi nehéz köntösből utánad evezek. - *Pauza.* Nem felel többé! Nem éri bé a véghetetlen mélységen a halandó szózat... magam indulok utána: isten veled, varázsló kellemeknek megfoghatatlan helye! Ezen ajakokra, melyeken mind együtt voltatok, tészem le búcsúcsókomat: s azután *a pisztoly száját a magáéhoz tartva* csókolj te meg, ezzel a tüzes szájjal *a pisztoly végét mutatván*, fagyas éjszaka! *Megöleli s megcsókolja Henriette-ét.* Hatalmas egek! Melegülnek

ezek az ajakak... utoljára kényszerítettelek! Ha valami hangot zártak ebbe a hallgatásba; szabadítsátok ki, hogy ez a mennydörgés, mely ebben a csöbe hallgat, meg ne szólaljon; s az én jobbomtól függő villámja azt, amit a mindenható csinált, egybe ne ontsa. *Nézi.* Tehát ha te fel nem ébredsz, nékem el kell aludnom. *A pisztolyt a szájához közelíti.* Jövel, első éjszaka, amelybe legelőbb alszom az én mátkámmal... *A szájába teszi a pisztolyt, s azonban nagyot villámlik s mennydörög, s Henriette felül.*

HENRIETTE *felnyitva szemeit.* Mindenható, segíts megmozdítani ezen nehéz földet!

LOUIS. Megfoghatatlan hatalom! *Reszkette hajol felé.* Henriette, mennyből lejött angyalom.

HENRIETTE. Kedves szózat. *Tapogatja a koporsót.* Istenem! Hol vagyok? - micsoda ágy ez?

LOUIS. A te mennyegződ, kedvesem! Egy más, boldogabb világba! - Én vagyok, édes Henriette-em! Mi vagyunk együtt, édesem! A mindenható Isten csudálatosan szabadított meg tégedet az előbbi világtól: s most egy új életbe idvezít. *Megöleli.*

HENRIETTE *villámlik.* Ah! Istenem! - reszketek... hol vagyok? koporsó...

LOUIS. A feltámadás boldog mezején, kedvesem! *Felveszi a koporsóból.* Nézd meg itt az üres koporsót! amelyből kélsz fel... *Dörög.* Hallod a mennydörgő bírót odafenn? De csak a gonoszok reszketnek... mi idvesség örömeivel menjünk szembe. Semmit se kételkedj, kedvesem. Menjünk egyenesen a mi Atyánk eleibe, hálát adni... Ő tette ezt a csudát: rólam zárta el, hogy újra reám nyissa fel a te szemeidet!... A most szerencsés tudatlanság holtnak ítélt volt, s engem egy titkos érzés a mennyből idehozott... siessünk, kedvesem! Kinyitva vár a mennyországunk minket...

HENRIETTE. Te látogatsz meg, kedves Louis-m! Az én álmomba? Vajha sohase ébrednék fel!

LOUIS. Ébren vagy, édesem! Nem álmodol *magához szorítja,* tapogasd ezt az eleven meleg testet! Hús és csont, nem üres kép; minden legszebb álom béől.

HENRIETTE. Egeknek istene!... ébren vagyok?... micsoda képtelenség?... megfoghatatlan...

LOUIS. Esmérsz te engem, meg vagy az én hűségemről győződve; kövess egész bizodalommal, csak a késedelem lehet rossz *karon fogja s kiviszi, otffelejtí égvé a lámpást,* mindent megmondok az úton; s amikor mindent megtudsz, együtt adunk hálát a mi boldogságunk istenének... De otthagytam égvé a lámpást; pedig hogy azt, amely ott kialudt volt, meggyújtva hozhatom el.

HENRIETTE *villámlik.* Istenem! Kőoszlopok... kereszték... temetőn járunk?...

LOUIS. Onnan menyünk feltámadva együtt, a mi mennyországunkba, kedvesem! - Elmúltak a volt világnak zűrzavarái s minden kötelei elváltak a sírnál!... menjünk, kedvesem! Az új mennyei életnek köteleivel foglaltatni egybe... kövess bátran engemet!

HENRIETTE. Menyek utánad, szabadító védangyal! Te megvilágosítod ezt az ösvényt is, mely az örök éjszakának mezején viszen... érzem, hogy a mennyre vezérel. *Elmennek.*

NYOLCADIK JELENÉS

CHARLOTTE *egyedül a temetőbe bujdosva, a kriptához közel, lámpás nélkül, a fenn írt kialudt fáklyával, villámlik. Jertek hamar! Tapogat. Itt a bús ciprus, s a márványveder... mennyit hordozott az ölibe!... jó barátja volt az apámnak... örökké víg volt... most is olyan lesz... kelj fel onnét, rég már, hogy alszol... s elromlik az a szép köntös a ládába, szellőztesd meg! Jere velem! Továbbmenyen. Itt a gyász fűzfa is, ide bútt elalunni a másik barátja az apámnak... kelj fel te is! Jertek légyünk megint vígan, mint hajdon... inkább énekelek most is egyet, mint régen, mikor az ég-föld olyan szép volt. Énekel gitár mellett.*

Hajadon mikor arany fénnel
Hegy völgy patak nevetett
S a kék ég lehelt reménnyel
Sugalló zefíreket.

Szép hajfürtek lengedeztek
Figyelmezve szavamra
S gyúladó orcák néztek
Tüzet sütve lantomra.

De most rám se ügyelnek... Hát adieu! Mindnyájatoknak jó éjszaka! ...a ti nyüveteknek vacsorájára nem muzsikálok... *A kriptá ajtajához érkezve tapogat.* Itt az én szegény leányom... más anyja van már neki... megint bölcsőbe tették; de senki se rengeti, félek, nem alhatik el szegény... énekelek néki, hogy aludjék el... *Énekel gitár mellett.*

Ez az árnyék, hol megnyugszik
A vándor, s egy mellen alszik
Megosztozva minden testvér,
Egy békés tengerbe folyt vér.

Lengő virág leple alatt
Téged is ez anya alatt
Az én mellemről nyílott szem
Ha elhunsz, én is lefekszem.

Nagyot villámlik, s csattan, a gitárt elejti.

Az utolsó nap! Tova jő le az angyal, ahol az ég megnyílt, előtte jő a tűz és víz egybebarátkozva... keljetek fel mindnyájan! Serkenjetek fel! Az angyal után érkezik az örökkévaló mennydörgésektől kísértetve... Ah! A leányomat kell elébb felköltennem... *Menyen a kriptába, még ott ég az ottmaradt lámpa.* Micsoda világosság ez? Éjjeli lámpást éget? *Közelebb menve.* Vagy talán fel is költ már? *Tapogatja a koporsót.* El is ment? Engemet keres... de ide jő vissza... lefekszem az ő ágyába, kinyugszom magam egy kissé... *Lefekszik a koporsóba.* Itt, a szívembe van egy seb, amely miatt nem alhatom... már megért, kifakasztom *kiveszen egy tört,* s mindjárt elcsendesedem... *Általszúrja a szívét.*

KILENCEDIK JELENÉS

DENGLOS

egyedül a kriptához közel a temetőn. Hát végre, amikor megért férfiúvá kellene lennem, egy kísértetnek látójává kell lealázkodnom? Ezek a szemek láttak itt szerte a villámlások alatt járni... szerencsétlen alakok! Olyan régen állotok az emberi nem örökös könnyfolyamatjára nyílván... Ah! Jövel el már jóltévő jégkéz bézárni... Boldog alvók! Mennyi van köztetek, aki kívánt volna élni; vajha csak eggyel cserélhetném el ő ágyát! *Villámlik s esik.* Ó! Te mennyei nyíl! Miért nem arányzod ki a nyomorultakat? ...hogya ne maradnának a szép világot panasszal komorítani... több könnyek keresik az eget a földről, mint amennyi az égből esik; vajha bár annyi találná meg! - *Menyen tovább, villámlik.* Itt a kriptá; kéntelen vagyok megszűnni a feleségemet keresni; mikor a leányommal találkozom *közelebb menyen,* istenem! Ki van nyílván az ajtó... világosság odabenn... *Villámlik.* Itt az ajtóba a gitár... Férfiúi szív! Keményedj meg, hogy minden pokollángjaid közül mosolyogj!... *Bémenyen, s meglátja a koporsóba a leánya helyett a feleségét vérében; egybefogott kezekkel az égre nézve.* Átkozott légyen az az óra, amelyben én születtem!... *Nagyot villámlik, s csattan; s a kárpit leesik.*

ÖTÖDIK FELVONÁS

ELSŐ JELENÉS

Egy kertbe a párisi hostátba Louis és Henriette parasztköntösbe dolgozva.

LOUIS. Pihenj meg, ha megfáradtál, kedvesem!

HENRIETTE. Ha ez egyik pillantat elveszi erőmet, a másik, amelybe téged mellettem érezlek, visszaadja.

LOUIS. Egy ebéd se volt úgy megfűszerezve, mint a miénk lesz; tengerekre nyújtott királyi pálma a világ négy résziből nem szerez egybe ilyen ízű ebédet.

HENRIETTE. Ó! Nékem az az érzés egyedül, hogy te az enyim vagy, mindent megfűszerez, a levegőt, amelyet bélehelek s az egész lételt... sohase láttam eget-földet ilyen szépnek, s az Istent sem éreztem ilyen jónak... nem vágyom én palotába vissza, míg künn a természetnek szent társaságába, ahol mindenfelől az Istenség láthatóvá teszi magát mindenütt: szent tisztelettel telünk el. Mintha a mennybe volnánk, mikor a kék bolton ég a tűz, odafenn, a serdülő esztendővel együtt pirulunk; s ha pihenni akarunk, amott a pázsitos part az árnyékba, s a kovácsokról esővizeknek híves ezüstje vagy ama zöldellő fák közt lévő kunyhó, akár a verőfény, akár az eső ellen menedéket adnak - mindenütt minden van, ahol te vagy... s jóllehet, drága ékességeim nélkül vagyok; mind megvan, amidőn annak híját a te szeretetedbe nem látom... ha a tenger fenekét előmbe tennék, hogy minden drágaságaival telirakjam magamat, én boldogabb nem lennék, hanem ha téged tennék boldogabbá azáltal.

LOUIS. Ó, kedves angyal! Méltatlan volna minden boldogságra; aki híját érezné, amidőn téged így hall szólni... De kedvesemnek csakugyan mind megmaradtak a gyűrűk szép kezeiden; s azok is annyit érnek, hogy vehetnénk itt a majorok közt a Sequana mellett egyet állandóul, hogy légyen minden esztendőben más-más paradicsomunk; s marad annyi fenn, hogy megkímélve élhetünk: te csak dolgozz, amennyit egészséged kíván; bízd arra az erős égre a többit, amellyel pótolta a természet nálam a te szépségedet.

HENRIETTE. Engedd együtt dolgoznunk, kedvesem! egyesített az Isten; ne töltsük különszakadva napjainkat: adjunk el minden gyűrűt, s végy azt, amit jobbnak látsz, de költjük el a jövődöért; majd sarlóval menyünk a mezőn a reggeli égtől szembecsókoltatva, s aranykoszorúval térünk vissza, énekelve a holdvilágon.

LOUIS. Kedves jó feleségem! Jóságoddal, okosságoddal meggyőzsz; hátha minden mennybéli virtusaid letündökölnék *megöleli félig*, tekints reám, kedvesem, hogy lássam őket mind egyszerre, s hálát adó lelkeknek lángja égjen az égre!... *Louis szembe akarja nézni, Henriette szemérmatosan félig reá néz.* Egy angyal a mennybe; mikor a

legfelső oltár előtt elmenyen, szebb nem lehet... ó, Henriette! Sohase láttalak ilyen szépnek; ha lehetsz még szebb, mint a harmat a napon, el kell enyésznom... *Néz réá.* Ó! Ha a párisi dámák ezt a pirosítót tudnák... ha azok a festett rózsák szembeállnának ezekkel az élőkkel, amelyek az ifjúságnak tavasza díszére nyílnak... *Pauza.* S ezeknek erről a szép napfényről a föld alá a setétbe rejtetni... Ó, Henriette! A boldogságnak közepette hideg borzadás fut el, hogy azok az ajakok, amelyeknek egyszeri megnyílása egy életre áldást önthet, a halál kapuin belül örökre bezárva maradtak; s az ő udvara széjjel azon égi mezőkön járt volna... attól a rút csudától illetve egy ilyen szépség, amelyet a természet maga minden csillagok kedvező befolyása alatt hozott elé! ...egy virágja sincs, amelybe így elegyítette volna a hófejét a tűzzel egybe... Angelo²¹ nem festett szebbet, mikor az örök éj a jövő angyala előtt elpirult...

HENRIETTE. Ó, kedvesem! Te is mint egy angyal, úgy jöttél azon irtóztató éjszakába.

LOUIS. A te szereteted tett merésszé szembenézni a földalatti istennel, s az ő rút udvari kíséreit ezen szentség előtt visszaszégyeníteni...

HENRIETTE. Istenem! Irtózom meggondolni, ha fel nem ébredtem volna, mit csináltál volna?

LOUIS. Én is elaludtam volna melletted... s együtt ébredtünk volna fel a mennyegzői éjszaka reggelén... de az ég akarta, hogy még az alatt a szép nap alatt lássuk egymást... milyen fellegetlen ábrázattal jó felénk; a zöldellő fák mintegy festve állanak a kék égen, s a melegülő levegőbe a madarak hallgatnak el... a csecsemő esztendő is naponként nevekedve ritkábban nyög a partokon... Bájoló csendesség! Az egész természet egy előttünk álló tiszta tükör... gondolat, érzés elmerült az Istenség feneketlen mélyében... Mennyei boldogságnak zengését fedő hallgatás? Mintha az örökkévalóság elkezdődött volna... csak ezen pataknak kedves esete súgja, hogy jön, de még most idő van...

HENRIETTE. Mennyet, örökkévalóságot, idvességet érez az én szívem, minekutána a halál sötét éjszakájából az Istennek ezen dicső templomába hoztál; ahol tulajdon maga szeretettel mosolyogva szembejő mindennün... mindenfelől világosság s boldogság foly le a mindenekfelett szent kútöböl... annak dicséretére buzdul az én lelkem, valamikor egyetlen tekinteted angyalok örömeivel tölti meg...

LOUIS. Rajtad legelve szedik azon örömet szemeim! Ezek a tavasznak kedves bujdosói annyi kertet-mezőt jártak; nekem az Isten egy virágot adott, melybe minden édessége s fűszere a nektárnak együtt van... *Réá néz.* De felette heven néz a nap réád, kedvesem! Égni kezdenek orcáid! Pihenjünk meg ama zöldellő árnyékba!

²¹ Michelangelo.

HENRIETTE. A te nézésed inkább éget, mint a napé... dolgozzunk még, s pihenünk akkor meg, mikor a természet is a dél ünnepén pauzál. *Dolgozik.*

LOUIS *nézve.* Kedves tanulatlan kezek! Olyan kellemetességgel jártak, mint a csecsemő, mikor az édesanyja mellét fejtegeti az eledelért... *Megfogja a kezét, s nézi a tenyerét.* Kedves kárminpecsétek! Az anya csókjai; de csak az ő édes gyermekeinek adja, akik egyenesen tőle kéri s veszik az eledelt... hadd csókoljam én is meg a szent természetnek virág nyomait! *Megcsókolja azon piros jegyeket, s azután az ábrázatjára néz fel.* Verejtéknek kristálycseppje! Úgy olvad le, mint egy reggeli tüzes égről egybegyűlt vízgyöngy; ha az angyalok ennének, ő érdemelnék meg ezt a kenyeret... igen drága a földre esni... engedd meg, hogy azoktól a rózsáktól vegyenek el ajakaim valamit, s légyenek méltóbbak hozzád! *Lecsókolja.*

HENRIETTE. Ó Istenem! Milyen boldogok vagyunk!

LOUIS. Milyen szépen bétölt! Emlékezel, mikor az egen Andromédát mutattam?

HENRIETTE. Egy mennyből sugallott jövődőnek érzése volt.

LOUIS. A jó Isten bételjesítette, kedvesem! Örvendjünk! Énekeljünk! S adjunk hálát az égnek!...

HENRIETTE *énekelve.*
Szörnyű csuda nézett rám már,
Az alvilágnak éjjébe:
Míg engem is egy más sors vár,
Perseussal az égbe.

LOUIS *énekelve.*
Játékunkba ez kedves vég
Jövődő érzése volt:
Andromédával ragyog ég
Hogy gyászfelleg eloszlott.

LOUIS és HENRIETTE *együtt énekelve.*
Mint amazok mi is égbe
Egymás mellé tétettünk
A boldogság nincs hírnévbe,
Hanem benned s mibennünk.

MÁSODIK JELENÉS

Amadé, Chrisippe, akik az utolsó strófát hallgatták és az előbbieket.

CHRISIPPE *Amadéhoz.* Látja az úr, hogy pontban igaz?

AMADÉ *Louis-nak kezét adva.* Idvez légy kedves barátom!

LOUIS. Idvez légy! Te vagy, akinek boldogságomat köszönhetem.

AMADÉ. Ugye hogy jobb volt agyon nem lőned magadat? Hogy újra elbujdostál, megint féltettelek.

LOUIS. Ah! Lehetetlen volt nékem abból az éjszakából kilátni erre a szép fényre: engedj meg; hogy elszöktem, s még köszönetemmel fel nem kereshettelek.

AMADÉ. Örömet, amidőn így találtalak. De hát mit jelent ez az öltözet? S ez a kerti munkálkodás.

HENRIETTE. Ez a mi életünket szerezi meg, s ábrázatunkra az egészség rózsáit hozza el.

AMADÉ. Valósággal megérkeztek már; ilyen hamar kinyílt a halálnak ábrázatjára... De hát az a sok klenódium, amelyet eltemettek? Hiszen azzal úri módon megélhettek.

LOUIS. Én felnyitva találtam a koporsót; előttem tolvajoknak kellett járnia a kriptába: csak a gyűrűk maradtak kedves feleségem kezén, s minden drágaságoknak drágaságát a később tolvaj hozta el.

CHRISIPPE. Én engedelmet kérek: nékem éppen valami igen siető dolgom jutha eszembe... Alázatos szolgája az uraknak.

AMADÉ. Alázatos. *Lassabban.* Hallod-é? ez az elmenetel gyanús... én se valék most örömemben elég okos... ez a Bernárd-nak plenipoten-ciáriussa... látod? Milyen sokat jelentő miniákkal hordá el magát... Csak hamar! Siető: szedjétek egybe magatokat! - Kedvetlenség is van a dologban? de az már megtéríthetetlen... tökéletes boldogságot kívánni is vétek a földön, hogy megcsalódjanak a több testvérek, vehetitek észre, hogy az egészen Istennek dolga, nyugodjatok meg a kedvetlen felén is, mert a két fél együtt jár.

HENRIETTE. Ah! Istenem! Talán betegek a szüleim?

AMADÉ. Nem, kedvesem! Nem lesznek ők többé betegek. - Ők boldogok.

HENRIETTE. Ah, mennybéli Isten! A legédesebb örömbe a legkeserűbb fájdalmat teszed hozzá... megholtak? Mind a ketten? Istenem! *Sír.*

AMADÉ. Előbb a nagyságos asszony; azután az úr is, a sokktól meggyőzöttet-vén egy olyan hideget kapott, hogy huszonnégy óra múlva elaludt... ma vittük az örök nyugvánhelyére...

LOUIS. Ah! Mely csudálatosok az Isten útjai! Ne sírj már, kedvesem! Él az atya odafenn, s utána én mindened...

AMADÉ. Szünjete most meg egy kisség! Vagyis menjetek egyszeribe a piacon lévő hotelbe, ott sírjátok ki magatokat! De el ne mozduljatok, hogy ott találjalak, a dolog ez: hogy minekutána a könnyek felszáradtak; újakat okozna annak látása, hogy a sok pénz egy más méltatlanra ment; a pénz úgyis ritkán esik okos és jó ember kezibe; ahol osztán olyan, mint egy áldást hullató felleg egy hervadó mező felett. Chrisippe, már fogadok, Bernárd-t reáveszi, s mint a tűz, úgy megindult; tanács ülése: hevenyibe kell igazítani... Ti most is csak

örülni és búsulni tudtok: én prókátort, mindent eligazítok, csak ti a megmondott helyen legyetek; s mikor szólítanak, ügyesen szóljatok. - De add ide nékem az esketésről való írást; a jurista nem hiszen anélkül; valamint az ő szavának sincs hite, míg a gallus nem ad; ha egy esztendőbe nem teremne, a szavaknak járása megállana. No! semmit se kell kételkedni... jertek! *Megfogja s viszi.* Induljunk együtt, egyfelé menyünk egy darabig. *Elmennek.*

HARMADIK JELENÉS

Bernárd, Hilaire.

HILAIRE. Tudja és higgye meg a gróf, nem egytől hallottam, hogy meg nem holt volt, kilopta az az ifjú ember, s most együtt lézengenek a hostátba... az egész dolog igen könnyű; fele nyereségre bízza reám nagyságod; s én az egész örökséget megnyerem.

BERNÁRD. Képtelen dolog!... az egész olyan csudálatos, eszemnek minden magosságait felülhaladja.

HILAIRE. Legyen akármilyen csudálatos; itt nem az a status questionis, hanem az, hogy kié legyen a Denglos tenger pénze; ezt jó volna akár a múzsák templomának szentelni, akár az úgynevezett emberiségnek.

BERNÁRD. Mindehhez elveszett a kedvem. Látom már, hogy a csillagom szerencsétlen.

HILAIRE. A megnyert arany a csillagot azonnal szerencséssé teszi, s a kedvet is elhozza.

BERNÁRD. Az én örökös fellegeimet meg nem aranyozza. - Lássá az úr, csakugyan nem bánom: ha a kezembe lesz, tehetek valami jót.

HILAIRE. Menjünk hát egyenesen a préfait úrhoz: én szólok csak, egy csomócska aranyot nagyságod tegyen le félre az asztalra, lopva, hogy ne is lássa, míg el nem jövünk: csak arra, hogy az a bosszúság, hogy megcsaltuk háta megett, eszibe juttasson... majd megfordul a nyeresből, a többit az úton, mert majd mennek a tanácsba, s elkésünk... *Elmennek.*

NEGYEDIK JELENÉS

Chrisippe egyedül otthon, az ablaknál írva. George.

CHRISIPPE. Nem tudom képzelni, hová ment; nem mondott semmit?

GEORGE. Csuda ha nem a kávéházba ment, arra indult, de nem szállott semmit.

CHRISIPPE *cédulát ad.* Ezzel sietve fel kell keresni; nagy kár forog fenn; nincs senki más itthon, s nekem múlhatatlan dolgom van.

CHRISIPPE

magára, ír. Itt mennek el az ablak előtt a tanácsurak, s a prókátorok is, ebbe a néhány rendbe itt az egész species facti; de legnyomósabb: az arany speciese; ez megvilágosítja amazt, ahol valami homálya volna; ez a másik föld alatti isten, mikor kijöhet az ő örálló sárkányaitól, valahová süt, mint a nap, minden csírázik s nő magvető ördög után... Igaz, hogy ha elvesztjük, egy kissé megsínli a gróf; de ha megnyerjük, miénk a világ... szt: tova jó Marclos úr; csak kettő-háromot megvegyek, aki úgyszólván, az egész testnek a szája. *Rakja az aranyokat.* Darnot-nak kétannyi gyermeke; tehát kétszer olyan olcsó volna, ha a kétszer nemesebb szíve nem drágítaná, de a felesége sokkal pusztítóbb, számvetés nélkül költ: abba a mindent elvivő patakba mikor alig csorog, ez a kis aranyeső igen jókor fog esni... már ő is elkezdett romlani, ez ép rész az ő fenés sebéről vagy kétszer vett el, az igaz, hogy akkor nem ingott, de ha még több jó hozzá, a nővé tereh meghajtja; a nagy víz mellett lakni nem olyan veszedelmes; mint a vétek tőszomszédjában, ahol csak alig látszó linea van közbül. Cardannak se felesége; se szüksége, ez különben is mikor a tanácsúri székből felkelne; inkább megindulna koldulni, mintsem valamit elvegyen; egy falat afféle ajándokból való kenyeret olyan mérgesnek érezne a szájába, mint az Ádám almáját; ezt hát nem kell egyenesen megvenni; könyörületes szívű s nagy pártfogója az emberiségnek; azért ezt a summát csak depozitumba adom hozzá, hogyha meg találjuk nyerni, legyen a szegényeké. - Ezeket a csomókat a prókátoroknak; s ők is egyet-egyet s szöllanak ennek-amannak, s ígérnek, ahol mit kell - szt! Itt jó! *Fut ki.* Monsieur, alázatos szolgája. *Nyújtja a species factit.* Itten vagyon egy igen siető dolog, amelynek a mai ülésben elé kell vetődni.

MARCLOS.

Az teljes lehetetlen, barátom! Annyi özvegy-, árvaügy hever.

CHRISIPPE

nyújtja a csomót. Méltóztassék közelebb megtekinteni, hogy ez a dolog teljességgel nem szenved késedelmet.

MARCLOS

félszemmel észrevéve, hogy sárga. No hiszen, ha éppen nem szenved, meglátjuk...

CHRISIPPE.

Instálom mint plenipotenciárius az uram önagsága nevébe! Méltóztassék igazságunkat kegyesen védelmezni.

MARCLOS.

Bízhatnak az urak az én egyenességemhez. *Elmenyen, nézi a csomót, visszaszól.* Minden bizonnyal nyerni fognak.

CHRISIPPE.

Tova jön a másik... látva, hogy beszéltem ezzel, már tudja, hogy kérni állok: s előre réá tartja magát... nem kisebb fontossággal jó, mint ama napon az az angyal, aki a mérő serpenyő tartójának szöllítették elé.

DARNOT

jöve s Chrisippe szembemenve vele. No, s mi baj Chrisippe?

CHRISIPPE.

Minden eligazodik, amit ilyen férfiú felvállalni méltóztatik. *Egy papirosat nyújt.*

DARNOT.

S mi az? *Elveszi.* Majd a szesszió meg nézem.

- CHRISIPPE. Instálom alázatosan, a dolog olyan csudálatos és sürgető; hogy ezen a szesszió kéné el is dőlnie.
- DARNOT. Minden azt kívánja, hogy az övét egyszeribe igazítsák; mint a szabóhoz, úgy viszik, s még mindenik a szabónak szab eleibe; mindenik egyszeribe; aki későbbben vetett is, sőt mindjárt aratni akar... csak patientia! Mikor a sor eljő, még az ember nem is érkezik, élni is kell, s a gond osztozik a hivatallal az ember erejéből.
- CHRISIPPE. Bátorkodom az uram nevében! Ha meg nem bántanám az urat, egy ilyen derék ember gondjaiból elvenni, hogy ezzel több ereje maradjon a hivatalra. *Odanyújtja a csomót.* Távol légyen, hogy az igazságot egy ilyen férjfiúnál arannyal pótolni vélnők: szükségünk sincs réá.
- DARNOT. Én bizony, fráter; elveszem; mert néktek sokkal több van, de azért egy hajszállal sem ítélek jobban.
- CHRISIPPE. Távol légyen! De legalább, hogy ma elévegyék.
- DARNOT. Azt megteszem mindjárt. *Elmenyen.*
- CHRISIPPE. Azt gondolod, hogy éppen úgy ítélsz; már nem láthatsz igazán, minden rosszat, rútat megaranyoz az elvett ajándék... Itt jó Cardan.
- CARDAN. Tán pere van az úrnak?
- CHRISIPPE *nyújtja a species factit.* Igenis; a gróf uram önagysága nevébe, igen siető; méltóztassanak tetemes kárát szívekre venni, ezen a szesszió élévenni.
- CARDAN *elveszi.* Minden peres így szokott siránkozni; meglátjuk odafel; én magam tanúja vagyok sok igaz könnyeknek, melyeket előbb kell letörölni... én jó szívvel, de csak rendre kell, nem örölhet azon egy kő mindeniknek egyszeribe... *Menyen.*
- CHRISIPPE *utána menve.* Még egy alázatos jelentésem van; a gróf ezen alkalmatossággal kívánta az úrnál, esmérven az emberiségre nyílt szívét, ezen summát letenni mint depozitumat; hogyha perét megtalálná nyerni, azonnal méltóztassék tetszése szerint a szegények számára fordítani.
- CARDAN. Szent gondolat; a grófnak nemes lelkéhez illik. *Megmozdul.* Ne búsuljon az úr! mert ha igazságok lesz, nyernek, s egyszeribe elé fogják venni. *Elmenyen sietve.*
- CHRISIPPE. Brávó! Már nem féltem a dolgot, vagy két prókátor is kellene; mégpedig jó: aki a dolognak szövevényein által úgy tudjan ösvényt vágni a célra, hogy a bíró másféle akadályt, homályt látván, kéntelen légyen az ő lámpása után menni... Éppen tova jönnek Blaise és Hilaire urak... azok ügyesek, az a bizakodó lépés, az a győzedelmektől fénylő ábrázat, melyeket mikor az igazság elesett, a fortély réá vont, mintha mondanák: „Tanács-, pénzkérni nem menyek máshoz”, azok csak olyan emberek is, hogy én nem mérném ellenek, amikor reménylnék, azt erősíteni, hogy kétszer kettő négy;

mikor megindulnak, a szent igazság megijed, s feljut a mennybe. *Szembemenyen*. Alázatos szolgája a TT. uraknak.

- BLAISE. Hasonlóképpen! Mi dolog? Most nem sok időnk van szóváltani; teménytelen ezereket, egész famíliák szerencsáját, maradékoknak, akik még nem is tudják, hogy lesznek; századoknak jövő sorsát hordozzuk hónyunk alatt... az uraknak dolga is ma meglesz, tudom arról akar szólni az úr?
- CHRISIPPE. Igenis, hát hogy s mind?...
- HILAIRE. Én találtam a grófot, s én adtam eszire, nincs miért fárasza az úr magát, mert a préfait úrral beszélünk, s egyebet is eligazítunk ott helyben.
- CHRISIPPE. Úgy már tökéletesen megnyugszom.
- BLAISE. A kollégám közölte velem, s a gróffal felibe vállaltuk.
- CHRISIPPE. A' már sokacska.
- HILAIRE. Ejnye háládatlan! Még sokacska? Mi egyszeribe felhagyunk, s a más félhez állunk; úgyis hívtak, s bizony, megnyerjük, akkor osztán, ha most fele kevés, elég lesz a semmi; az erdőbe fut a nyúl, s egy fél pecsenyét ingyen kapni meg nem köszönik, már lássátok! *Mennek bosszúsan*.
- CHRISIPPE. Engedelmet instállok gondolattalan beszédemről: ha már a grófnak megígérték: ne hagyják ilyen cserbe az én hibám miatt.
- BLAISE. No! Most legyen! De az efféle beszédekkel nem kell emberséges embernek rontani kedvét, menjünk fel, kolléga uram! mert elkészünk a haszontalan időtöltés miatt. *Elmennek*.
- CHRISIPPE. Boldog ember! Akinnek ezekkel az urakkal baja nincs; akármilyen világosságba egy szavakra sötétség lesz; a gondolatoknak leg-erősebb láncát, sokáig épült hidakat, villámló hadifortélyaikkal s kardnyelvekkel azonnal elvágják... Menyek már a grófot felkeresni, hogy tanítsam meg, ha felszólítják, hogy viselje magát. *Elmenyen*.

ÖTÖDIK JELENÉS

Tanácsülés. Egyik felől ül Cardan, másfelől Carnot.

- ELÖLÜLŐ. *Cardanhoz*. Elkészítette-é az úr a minapi beszéd szerint lévő közhaszonra intézett pontokat.
- CARDAN. Némelyeket tettem fel, M. előlülő úr!
- ELÖLÜLŐ. Ha úgy tetszik az úrnak; olvastassanak fel.
- MIND. Halljuk!
- CARDAN. *olvas*. Hogy az innepeknek: név-, születésnapok köszöntése eltöröltessék: minthogy már a francia nemzet, Istennek hála, Európába szinte a legkimíveltebb, szükség, hogy az időnek becsét meg nem

esmérő pallérozatlanságnak mutatója ne jelentse tovább is gyalá-
zatunkat.

MIND. Há! há! há!

EGYIK. Éppen ezt az egy savát is kivetjük az életnek, hogy az se légyen,
mikor egy kissé vidámabbacska poharazás közben a barátság kinyi-
latkoztattassa magát.

CARDAN. Inkább hogy bészarkózzék az ellenség, míg a száj barátságra nyílik...
ez a karakterit rontja a nemzetnek... egyébaránt is elég költség,
gond van.

MÁS. Kedves gond; az maga az élet: hát osztán miért él az ember?

ELÖLÜLŐ. Meglátjuk a végén... Lássuk tovább.

CARDAN. 2-do. Hogy az a szokás, hogy az asszonyok egymást s a férfiak
egymást megcsókolva köszöntsék, eltöröltessék, természet ellen
való, és sokképpen zseníroz, sőt, nyavalyát is okoz... a csók marad-
jon azon szent célra, amelyre a természet rendelte; hogy a szerelem
mennyei érzése, mikor az ajakok elnémulnak, általa fejezze ki
magát, s légyen csupán a szerelem istenénél mint pecséttartónál...
vagy legfeljebb a szeretetnek némely különösebb és szorosabb házi
egybekötésében.

Majd MIND. Már az éppen nevetséges...

EGYIK. Ilyen helyre afféle indifferens semmiségeket hozni, a kutya se venné
fel. Talán nem tiltjuk meg, hogy ki ne mutatódjék a szeretet.

CARDAN. Ha lehetne meg azt, hogy ne csak mutatódjék; s apadjon a kép-
mutatás jeleinek dictionariuma.

ELÖLÜLŐ. Mi van még? Lássuk egymás után.

CARDAN. Hogy a házakat mind homályoson meszeljék.

EGYIK. Azt már csak képzelni is lehetetlen, hogy miért?

CARDAN. Azért, hogy a fejérre sütő nap árt a szemnek; Mexikóba a fényes
fejéren festett falak miatt egyet térszen megvakulni s megvénülni.

MÁS. Az már csupa kápricia; hát az apáink nem láttak? Pedig fogadok,
egynek se jött az a csudálatos gondolatja, hogy beszennyezze s
erőszakosan megvénítse a házát. - Hogy és mint is árthatna az,
hogy feje?

CARDAN. Szúrja.

AZ IMINTI. Mi szúrná? Mikor ott semmi sincs, már ha mégis az volna, hogy
senki nyárssal másnak a szeme felé ne járjon, semmi szóm nem
volna egyéb, hanemhogy azt tudja minden.

CARDAN. Az igaz, hogy vannak, amik vastagabban szúrják a szemet, mint a
sárga fény, az aranyat értem, amely sárga, mint a másik föld alatti
isten, de gonoszabb, mert lelket öl; ugyancsak minthogy ez sok
lévén, sokan enélkül nem látnának, én is azt tartom, hogy ez ellen
bolondság volna... Hanem még vannak egyebek, úgymint hogy az

asszonyok ne viseljenek klenódiumokat: egy veszendő holt kapitális, amelynek öregbítése dühössége miatt sok férj poklot szenvedett, és sok ház elszegényedik.

ELŐLÜLŐ.

Már ezt én is lehetetlennek tartom; az asszonyok magok ékesítése dühösségének gátot vetni nehezebb, mint Neptunnak... Egyéb mi van?

CARDAN.

Hogy ne legyen tisztelet jele a kalaplevétel; alkalmatlan s káros, inkább katonai kézfeltartással essék a köszöntés, vagy fővel való intéssel, vagy másként valahogy... Osztan hogy minden házra, melybe többen gyűlnek, gőzkivivők tétessenek jó móddal; hogy azt a halált, amelyet egyik kilehel, ne nyelje a másik bé.

Mind nagyot kacagnak.

CARDAN.

Továbbá egy kis okoson írt könyvet minden iskolába tanuljanak az egészség fenntartásáról és a nyavalyákbeli fő vigyázatokról.

Mind zúgnak.

EGYIK.

Nagyságos előlülő úr! Tisztelet, becsület az úrnak, Cardan úrnak. Eddig eltűrtük ilyen hely méltóságos színét ilyen haszontalanságokkal szégyeníteni meg, amilyenek a királyosdit játszó gyermekeket illetnének. - Hát effélékre kell vesztegetni a drága időt? amikor a' sincs eldöjtve, hogy a tanácsház címerébe a mezőt micsoda színen fessük. A nemzet becsületére kérem, hogy ne improtokalláltassék, hogy a jövő idő ne lássák gyávaságunkat.

MIND.

Helyes! Helyes!

ELŐLÜLŐ.

Maradjon tehát el a mostani időkről. - Egy különös siető dolog adta elé magát: a két fél prókátorait hívják bé! *Mennyen ki egyik.*

CARDAN.

Még igen sok s sokkal fontosabbak volnának, de amelyekért annál inkább kinevetném; maradjanak később időkre! még egyet szólok, utoljára ebbe a palotába! ha most is lenevettem.

MIND.

Halljuk ezt!

CARDAN.

Minthogy annyiszor keservesen tapasztaltuk, hogy sokféle munkáink, mulatságaink, utaink intézeteit az időnek rendetlen változásai keresztülvágják: nem volna-e jó egy olyan asztronómust fogadni, annak a kasszából illendő fizetést rendelve, aki minden esztendőbe úgy rendelné el az időt a kalendáriumba, amint kívánnók? s egyszersmind az órákat igazítaná, dolgainkhoz képest nyújtaná s rövidítené?

MIND.

Már ez helyes! felséges!

EGYIK.

Ebbe a századba, sőt ebbe az ősi tisztes palotába szentebb gondolat nem született...

MÁS.

Improtokolláltassék! ezzel mind eltörlötte minden gyengeségeit.

HATODIK JELENÉS

A prókátorok bójönnnek.

ELÖLÜLŐ.

Tessék az uraknak ügyeket eléadni.

BLAISE.

A legkeresztényebb királynak, XIII. Lajosnak nevében! M. G. J. F. Bernárd de la Faubourg az urat, nem tudom micsoda urat keresi ilyen méltó okon: hogy őkegyelme nem általlotta ömagyságának hitveséhez, akivel a szent hitet elmondván, annak örökös feloldhatatlan kötelére egyesítettett vala, lemenni annak a föld alá a boldogság feltámadásának reggeléiglen vetett ágyához, és onnan a halálnak szent éjszakájából erre a bűnnek és szarándokságnak helyére visszahozni; itten pedig a maga ördögös mestersége által a holttestet újra feleleveníteni; maga tudja, micsoda lélekkel; mert az elébbeni Istennél van, ahonnan az őkegyelme ördögös kénszerítéseire le nem jő: azért.

1-*mo.* Őkegyelme mint valóságos ördögös boszorkány még ma égettessék meg. Pandectar. L. VI. Tit. 9.²²

2-*do.* A felesége adattassék vissza az ő első igaz hitestársának, N. Denglos úrnak, minden örökségével. Digestor. L. V. Tit. 7.²³ Sőt, mindazon klenódiumok, amelyekkel a sírba lement, azonmódon minden azutáni hibák kipótlásával restituáltassanak. Ezt mind a kettőt törvény és igazság megkívánja; hogy tüstént egzekúcióba menjen, et protestatur.

HIPPODÁM.

Digestor. L. X. Tit. 4.²⁴ Matrimonium non est perfectum, donec consummatum fuerit.²⁵ A grófnak házassága mindenekelőtte tökéletességre ment volna; hogy ne menjen, azért szakasztotta az Isten félbe, közben állítván a halált; az esküvés a föld színén volt, s a föld alá nem szolgált; a koporsóba minden földi kötések megoldatnak... mikor az élet partjain túl téve, a rekviemet elénekelték, s a sírtól visszatértek, mindennek vége volt, s a nyüvek is ennék már szegényt a másvilágon, ha az úr felsőbb sugallás által indítatva, le nem szállott volna az örök éji setétségbe; s sok foházkodásaira a Mindenható fel nem támasztotta volna. Mármost egy más életbe esküdt meg vele mint egy szabad szüzzel; azért mint valóságos felesége után kívánja és kéri az ipjának s napjának minden örökségeit.

HILAIRE.

Ha praetendál; mutassa meg, hogy az asszony éppen az? micsoda különös jeggyel bizonyítja meg?

BLAISE.

Az ellenünk is éppen úgy lehetne.

²² A Codex Justinianus jelölése.

²³ A Codex Justinianus jelölése.

²⁴ A Codex Justinianus jelölése.

²⁵ A házasság nem érvényes, amíg tetteleg meg nem valósult.

ELŐLÜLŐ.

Jöjjenek bé magok a felek!

HILAIRE.

Ha a halál után egy más életbe beszélnek, úgy nincs ebbe semmi keresetek: excipiálunk contra actoratum.²⁶

BLAISE.

Az is megfordítható! De az az egész dolog csak játék; elsőbben: ökegyelmek hogy esküdtek? Költött név alatt? Azzal az egész ügyeknek fundamentumát hamissá tették; s a hamis fundamentom az igazságot el nem bírja: másodszor: úgy minden asszony, aki megunná az urát: odamenne a föld alá egy éjszaka a kriptába, oda vettette ma ágyat magának, hogy holnap mással eskettesse egybe magát. *Jőnek bé a felek.* Valóságos halált kell bizonyítani; jöjjön elé, s mutassa meg, hogy a nyüvek hol kezdték volt meg.

HETEDIK JELENÉS

LOUIS

eléáll. Nagyságos urak! Méltóztassanak megengedni, hogy megosztozzunk; én megmaradok azzal; amit az Isten egyenesen nekem adott; s semmit se kívánok többet, a világnak minden aranya nem süti olyan szépen, mint a szerelemnek idvességes egy tekintete... s mikor az én karjaim között ezt az áldott teremtetést én egyedül az Istennek véghetetlen országába enyimnek érzem; gazdagabb vagyok, mintha a földnek golyóbisát általöllelhetném minden külső szépségeivel, s bérelt kincseivel. - Egy se hasonlítható ehhez... s ezt is onnan hoztam ki; a halálnak karjai közül ragadtam ki, mikor éppen tenni akarta rá az ő föld alatti országának pecsétjét, az ő már prédára indult udvara elől; azon borzasztó sötétségből, ahol a legmerészebb szív is meglassul, s a leghevesebb ifjú rózsái elhalványulnak... egy különös belső sugallás vitt le engem, nem saját bátorsággal szállottam alá az örök álom nyálkás boltjai alá... az ég adott tüzet mellembe... térdre estem ott; s buzgón fohászkodtam; és az Isten újra meggyújtotta az életnek lángját holt agyag képbe...

Nagyságos urak! Nagy a ti méltóságtok, nagy a ti hatalmataik! De ez már a síron túl van, s oda az emberi törvények nem szólnak, ott a mennyország törvénye parancsol: ne kívánjatok háborítani annak a jutalomnak bírásában, amellyel a feltámadás után tetszett a Mennyei Bírónak és Atyának engem idvezíteni; én is semmi földihez többé just nem formálok; és az egész örökséget a grófnak általengedjük... én *megfogja a feleségét* meglelésem az én mennyei örökségemmel; amelyet megtaláltam; s a gróf is elégedjék meg azzal a földi kincssel, amelyet keres.

CARDAN.

Brávó! Ez szép és helyes.

EGYIK.

Egyik a héjával, másik a belével.

SOKAN.

Helyes.

²⁶ tiltakozunk az esemény ellen.

ELŐLÜLŐ. Vigye el hát az úr a magáét; s az Istennek további áldása kísérje életüket!

MIND. Vivát!

LOUIS és HENRIETTE *meghajtvá magokat kézen fogva elmennek.*

NYOLCADIK JELENÉS

Egy tiszt jön aktákkal.

ELŐLÜLŐ. Mi az?

TISZT. Most találtuk meg a Denglos úrnak testamentumát.

ELŐLÜLŐ *általveszi.* Mi van benne? *Nézi.*

TISZT. Mindenit a szegényeknek hagyta egy állandó Kapitálisnak.

MIND. Há! há! Há! Már ez rendes!

BERNÁRD. Így az én eredetemkori szerencsétlen csillagom egy mocsárba futa le; talán több is volt az égen az én születésemnek éjszakáján s valamelyik kedvezőbb lesz... megvetem az egész kincset, mint egy aranyos temető oszlopát képzelt boldogságomnak, s elmenyek szomorú lantommal, hol az idős fák árnyékaiba búvik a suttogó patak a hold elől, s egy fülemile szőlójának szekundálok.

Leesik a kárpit.